TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİMDALI

ADANA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN GEÇ HİTİT DÖNEMİ STELLERİ

Özlem DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2011

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİMDALI

ADANA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN GEÇ HİTİT DÖNEMİ STELLERİ

Özlem DOĞAN

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Elif GENÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2011

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Elif GENÇ

(Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Kazım Serdar GİRGİNER

Üye: Yrd. Doç. Dr. Necdet SAKARYA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
……/……/2011

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ADANA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN

GEÇ HİTİT DÖNEMİ STELLERİ

Özlem DOĞAN

Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji Anabilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Elif GENÇ
Mayıs 2011, 127 sayfa

Anadolu topraklarında M.Ö. 1650-1200 yıllarında yaşamış olan Hititler kendine özgü, Yakındoğu'da benzeri olmayan ve birçok uygarlığın karışımı ile sentezlenmiş, yüksek düzeyde bir uygarlık yaratmışlardır. Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö. 1200 yıllarında çeşitli etkenler nedeniyle yıkılmasının sonucunda M.Ö. 700 yıllarına kadar varlığını sürdürmüş olan Geç Hitit Şehir Devletleri kurulmuş ve bu şehir devletleri kendinden önceki ve çağdaşı diğer uygarlıkların sanatsal özelliklerinden etkilenerek ve de kendi özgünlüğünü de katarak günümüze kadar ulaşabilen tasvirli sanat eserleri bırakmışlardır.

Geç Hitit Şehir Devletleri taş yontu sanatında gelişmişler ve özellikle bazalt malzemeden yapılmış olan birçok tasvirli sanat eseri üretmişlerdir. Söz konusu eserlerin üzerinde insan ve hayvan figürleri ile diğer tamamlayıcı nesne betimlemeleri gösterilmiştir. Bu tasvirli sanat eserleri ile Geç Hitit Şehir Devletleri'nin gelenekleri, ikonografisi, günlük alışkanlıkları ve yaşam biçimleri öğrenilmiş ve sanatsal özellikleri incelenmiştir. Geç Hitit Sanatı eserleri arasında yer alan steller üzerinde farklı statülere sahip birçok figür yaşamı içinde, duygularını ve diğer uygarlık sanatsal özellikleri ile gösterilmiştir.

Geç Hitit Dönemi sanatsal özelliklerini gösteren steller arkeolojik kazılarla çok sayıda bulunmuştur. Bu stellerin çoğunluğu müzelerde bulunmaktadır. Bu çalışmada Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan steller incelenmiştir. Steller müzeye satın alma yoluyla gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adana Arkeoloji Müzesi, Geç Hitit, Taş Eserler, Steller

ABSTRACT

ADANA ARCHAEOLOGY MUSEUM İN THE

LATE HİTTİTE PERİOD, STELES FOUND

Özlem DOĞAN

Master Thesis, Department Of Archaeology
Supervisor: Asst. Prof. Elif GENÇ
May 2011, 127 pages

The Hittites, who lived in the years 1650 - 1200 BC in Anatolia had their own unique way, unprecedented in the Near East and synthesized with a mixture of many civilizations, Empire BC engendered. Hitit a high level of civilization As a result of various factors in the fall of 1200 because of the presence of BC.700 continued until the years of the Late Hittite City States and the city - states established its predecessor and the artistic features of the contemporary influence of other civilizations, as well as adding their own originality can reach up to the present works of art depictions abandoned.

Late Hittite City States advanced in the stone carving work has been made of basalt, and especially the many depictions of works of art on the subject object depictions of human and animal figures and other complementary works of art with depictions. The Late Hittite City States traditions, iconography, daily habits and life styles and artistic characteristics of the learned works of art are among the Hittite was reaserched further. steles have a different status in life, many figures are shown with their feelings, and other artistic features of civilization.

Showing the artistic features of the Late Hittite Period, the majority of steles were found a large number of archaeological excavations are in museums. Adana Archaeology Museum in this study obtained, steles stelea that were analysed through purchasein the museum.

Keywords: Adana Archaeology Museum, The Late Hittite, Stone Works, Steles.

ÖNSÖZ

Geç Hitit sanatının açılımına katkı sağlayacağını düşündüğüm bu çalışmamda, ilgi alanlarımı göz önünde tutarak tez konumu öneren ve çalışmam süresince yol gösteren Yrd. Doc. Dr. K. Serdar GİRGİNER'e, fikirleri ile beni yönlendiren danışmanım Yrd. Doc. Dr. Elif GENÇ'e, Adana Arkeoloji Müzesi'ndeki çalışmam süresince yardımcı olan, Müze Müdürü Kazım TOSUN, Arkeolog Oya ARSLAN, Arkeolog Huriye SAKALLIOĞLU'na, ayrıca eserlerin çizimlerini yapan Teknik Ressam Mustafa ÇETGİN ve çizimlerin sayısallaştırma – ölçeklendirilmesini yapan Harita Teknikeri Mustafa KONYALI'ya, eserlerin stampaj çalışmalarında yardımcı olan Sanat Tarihçisi Şahin KIL'a, çeviri işlemleri ile yardımda bulunan Mimar Onur TİLELİNOĞLU'na, dostluğunu ve kitaplarını esirgemeyen Arkeolog Zehra ÇAKAN'a ve son olarak doğduğum andan itibaren yaptığım her işte maddi ve manevi olarak beni destekleyen sevgili Annem Fetiye DOĞAN'a teşekkür ederim.

Özlem DOĞAN
ADANA - 2011

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET……i
ABSTRACT……ii
ÖNSÖZ……iii
KISALTMALAR LİSTESİ……..vii
EKLER LİSTESİ……viii

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Kapsamı ……..7
1.2. Çalışmanın Amacı ……8
1.3. Çalışmanın Önemi ……9
1.4. Çalışmanın Yöntemi ……..9
1.5. Önceki Çalışmalar ……...11

İKİNCİ BÖLÜM
GEÇ HİTİT ŞEHİR DEVLETLERİ'NİN FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

2.1. Geç Hitit Şehir Devletleri…….13
2.1.1. Ain Dara…….....13
2.1.2. Da'os (Şam)……...13
2.1.3.Gurgum (Maraş)…….....13
2.1.4. Guzana (Tell Halaf) ……..14
2.1.5. Hamat (Hama) …….....14
2.1.6. Hattina (Unqi-Amq) …….....14
2.1.7. Kargamış (Cerablus)…….....15
2.1.8. Kummuh (Kumukh)……...16
2.1.9. Milidia (Melid-Melitene)……...16
2.1.9.1. Aslantepe…….17
2.1.10. Que-Hilakku-Danuna(Adana)…….....17
2.1.10.1. Karatepe……18
2.1.11. Zincirli (Sam'al)……..19

2.1.12. Sakçagözü……19
2.1.13. Tabal……20
2.1.14. Till Barsip (Tell Ahmar)…….....20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GEÇ HİTİT ŞEHİR DEVLETLERİ
STEL TASVİR SANATI İLE STİL GRUPLARI

3.1. Geç Hitit Sanatı I / Geleneksel Geç Hitit Stili (M.Ö. 1050 -850)…….....26
3.2. Geç Hitit Sanatı II / Assur Etkisi Gösteren Geç Hitit Stili (M.Ö. 850 - 800)……...27
3.3. Geç Hitit Sanatı III a / Assurlaşmış Geç Hitit Stili (M.Ö 800 / 750 - 700)……..31
3.4. Geç Hitit Sanatı III b / Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili M.Ö 800 -8.yy'ın Sonu 7.yy'ın Başı…….....33

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ADANA ARKEOLOJİ MÜZESİ GEÇ HİTİT DÖNEMİ STELLERİ

4.1. Steller……37
4.1.1. Kabartmalı Stel……..38
4.1.2. Av Sahneli Stel……..39
4.1.3. Yaylı Adam Sahnesi……..40
4.1.4. Hava Tanrısı Steli……..41
4.1.5. Hava Tanrısı Steli ……42
4.1.6. Kabartmalı Stel……..43
4.1.7. Savaş Tanrısı Steli……44
4.1.8. Mezar Steli (Üzüm Tüccarı ve Eşi)……...45
4.1.9. Kabartmalı Stel (Yün Eğiren Kadın ve Küçük Yazıcı)……47
4.1.10. Kabartmalı Stel ……...48
4.1.11. Kahraman ile Hayvan Sahneli Stel……..49
4.1.12. Kabartmalı Stel ……...50
4.1.13. Kabartmalı Stel ……...51
4.1.14. Kabartmalı Stel ……...52
4.1.15. Kabartmalı Stel ……...53

BEŞİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Araştırma Bulguları……..55

ALTINCI BÖLÜM
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

6.1.Sonuç…….57

KAYNAKÇA……..59
EKLER……...63
ÖZGEÇMİŞ…….126

KISALTMALAR LİSTESİ

age.: Adı geçen eser

ay.: Aynı yer

AFO: Archiv für Orientforshung.

c.: Cilt

çiz.: Çizim

fig.: Figür

H-H: Hitit Hiyeroglif

hrt.: Harita

IRAQ: Journal of the British School of Archeology in Iraq.

LAAA: University of Liverpol, Annals of Archaeology and Antropology.

lev.: Levha

M.Ö.: Milattan Önce

OIC: Oriental Intitute of Communications, the University of Chicago.

pln: Plan

res.: Resim

s.: Sayfa

stpj: Stampaj

SYRIA: Revue d'Art Oriental et d'Archéologie, Publiée par I'Institut Français d'Archéeologie de Beyrouth.

taf.: Tafel

EKLER LİSTESİ

Sayfa

EK A.

Eser Katalogu 1……63
Eser Katalogu 2……64
Eser Katalogu 3……65
Eser Katalogu 4……66
Eser Katalogu 5……67
Eser Katalogu 6……68
Eser Katalogu 7……69
Eser Katalogu 8……70
Eser Katalogu 9……71
Eser Katalogu 10……..72
Eser Katalogu 11……..73
Eser Katalogu 12……..74
Eser Katalogu 13……..75
Eser Katalogu 14……..76
Eser Katalogu 15……..77

EK B

Harita I: Hititler'in İmparatorluk Döneminde Siyasal ve Kültürel Etki Alanı 78
Harita II: Geç Hitit Devletleri'nin Dağılımı……...…….79

EK C

Plan 1: Kargamış'ın Şehir Planı ……..……80
Plan 2: Karatepe Şehir Planı ……...81
Plan 3: Zincirli Şehir Planı……...82

EK D

Çizim 1: Kabartmalı Stel…….83
Çizim 2: Av Sahneli Stel…….84
Çizim 3: Yaylı Adam Sahnesi…….85
Çizim 4: Hava Tanrısı Steli…….86

Çizim 5: Hava Tanrısı Steli ……87
Çizim 6: Kabartmalı Stel ……88
Çizim 7: Savaş Tanrısı Steli……89
Çizim 8: Mezar Steli (Üzüm Tüccarı ve Eşi)……..90
Çizim 9: Kabartmalı Stel (Yün Eğiren Kadın ve Küçük Yazıcı)..……..91
Çizim 10: Kabartmalı Stel ……..92
Çizim 11: Kahraman ile Hayvan Sahneli Stel……93
Çizim 12: Kabartmalı Stel ……..94
Çizim 13: Kabartmalı Stel ……..95
Çizim 14: Kabartmalı Stel ……..96
Çizim 15: Kabartmalı Stel ……..97

EK E

Stampaj 1: Kabartmalı Stel……..98
Stampaj 2: Av Sahneli Stel……..99
Stampaj 3: Hava Tanrısı Steli ……...100
Stampaj 4: Hava Tanrısı Steli……101
Stampaj 5: Kabartmalı Stel ……...102
Stampaj 6: Savaş Tanrısı Sahnesi ……103
Stampaj 7: Kabartmalı Stel (Yün Eğiren Kadın ve Küçük Yazıcı)..……104
Stampaj 8: Kabartmalı Stel……105
Stampaj 9: Kahraman ile Hayvan Sahneli Stel……..106
Stampaj 10: Kabartmalı Stel……..107
Stampaj 11: Kabartmalı Stel……..108
Stampaj 12: Kabartmalı Stel……..109
Stampaj 13: Kabartmalı Stel……..110

EK F

Levha I……...111
Levha II……..112
Levha III……....113
Levha IV……....114
Levha V……..115
Levha VI……....116

Levha VII……...117
Levha VIII…….....118
Levha IX……....119
Levha X…….....120
Levha XI……121
Levha XII……...122
Levha XIII……..123
Levha XIV…….124
Levha XV……...125

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Anadolu topraklarında M.Ö. II. binyılda yaşamış ve büyük bir uygarlık kurmuş olan Hititler, bu devirlere ait arkeolojik alanların kazıları yapılmadan çok önce çeşitli kaynaklardan azda olsa tanınmakta idiler. Bu dönemle ilgili bazı kişilere ait öykülerde İbranice Het oğulları ya da feminen (dişil) Hitti (m) olarak kutsal kitap Tevrat'ta daha sonra da İncil'de yer almaktadır. Ayrıca Eski Mısır ve Mezopotamya (Akad – Assur - Babil) belgelerinde de Hititler'den söz edilmektedir (Atakuman, Tanyeri Erdemir, Erdem, Koç, 2006, s. 1-2). Anadolu'ya hangi tarihte ve nereden göç ettikleri ya da göç edip etmedikleri henüz kesin olarak belirlenemeyen Hititler'in bilim dünyası ile ilk defa karşılaşması 1887 yılına rastlamaktadır. Orta Mısır'da bulunan Tell El Amarna'da yapılan kaçak kazılarda M.Ö. 14. yy.'a ait devrin diplomasi diliyle yazılmış Akadça tabletler ele geçmiştir. Bu tabletler; Mısır Firavunlarından III. ve IV. Amenofis ile Tutankamon'un diğer Önasya Devletlerinin kralları ile yaptığı yazışmaları içermekte, tabletlerin birinde ise Hitit Kralı I. Şuppiluliuma, Firavun'a "Kardeşim" diye hitap etmektedir. Ayrıca Tell El Amarna Belgeleri arasında farklı bir dille yazılmış olan, çivi yazısı ile yazılmış iki mektup da bulunmuştur (Atakuman, Tanyeri Erdemir, Erdem, Koç, 2006, s. 1-2).

Hitit dilinin Hint – Avrupa dil grubuna girdiğinin anlaşılmasıyla, Anadolu'da kurulmuş olan Hitit Devleti'nin tarihçesi de kademeli olarak bir araya getirilebilmiştir (Klengel, 2002, s. 413). Hint - Avrupa soyundan olan Hititler'in Anadolu'nun yerli halkı olmadıkları bilinmekle birlikte, ancak göç tarihleri ve Anadolu'ya giriş yolları henüz saptanamamıştır. Hititlerin Anadolu'daki varlığına ilişkin ilk bilgiler, Kültepe – Eski Assur tabletlerinden gelmektedir (De Martino, 2003, s.32). Anadolu'da bazı merkezlerden ele geçen yazılı kaynaklar dışında, Hititlerin tarihi, Mezopotamya (Assur), Suriye (sahil şeridindeki Ugarit, Fırat kenarındaki Emar) ve Mısır'da (Amarna ve hiyeroglif metinleri) bulunmuş olan çivi yazılı kaynaklar yoluyla öğrenilmektedir (Klengel, 2001, s. 413). Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda bulunmuş olan yazılı belgelerde aslında Assurca olmayan birçok teknik terim geçmektedir. Bu kelimeler köken bakımından dilbilimciler tarafından Hint - Avrupa dil ailesine bağlanmaktadır. Bu özel sözcüklerin yanında belgelerde bulunan kişi adlarından birçoğu da yine

etimolojik açıdan Hint - Avrupa kökenli olarak analiz edilebilmekte ve Hititler'in M.Ö.19. yy.'da Anadolu'da var olduklarının kanıtı sayılmaktadır (Dinçol, 2000, s. 24).

Hint - Avrupalı kavimlerin Anadolu'ya Doğu'dan Kafkasya Derbent Kapıları'ndan girmiş oldukları genellikle benimsenen bir varsayımdır. Başka bir tez de Hititler'in Karadeniz'in kıyı bölgelerinden büyük nehir vadilerini izleyerek Orta Anadolu'ya inmiş olmaları görüşüdür (Darga, 1992, s. 11). Ayrıca bu kavimlerin Trakya ve Boğazlar üzerinden gelmiş olduğunu savunanlar da vardır (Dinçol, 2000, s. 24).

M.Ö. II. Binin başlarında Anadolu irili ufaklı birçok beylik arasında paylaşılmıştır. Beyler arasında sık sık çatışmalar çıkıyor, kimileri zamanla daha güçsüz olanları egemenlikleri altına sokma başarısını gösteriyordu (Sevin, 1999, s. 119-129; ayrıca bkz. Özgüç, 2005, s. 32-37). M.Ö. 1750 yıllarında Anadolu kenti olan Kuşşara'nın Beyi Anitta diğer beylikleri egemenliği altına alarak, Anadolu'daki ilk siyasal birliği kurmuş ve babası Pithana'nın ele geçirdiği bu kenti başkent yapmıştır (Dinçol, 2000, s. 258). Anitta ayrıca Neşa, Zalpa ve Hattuş'u eline geçirmiştir. Anitta'dan bir süre sonra aynı soydan gelen Kuşşaralı Labarna'nın Hattuş'u başkent yapıp kente Hattuşa kendisine de Hattuşalı anlamına gelen Hattuşili adını vermesiyle (M.Ö.1650) Eski Hitit Devleti resmen kurulmuş (Sevin, 1999, s. 119-129), bununla birlikte, I. Hattuşili Hatti dilinde "hükümdar" anlamına gelen Labarna/Tabarna ünvanını taşıyan ilk kral olmuştur (Ünal, 2002, s. 66).

Eski Hitit Krallığı'nın yaklaşık yarım yüzyıl süren parlama döneminden sonra Hitit Devleti gücünü yitirmiştir (Darga, 1992, s. 15). Hitit İmparatorluk Dönemi M.Ö. 1500 yılarına doğru başlamaktadır. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Hitit Krallığı'nı büyük bir güç olarak yeniden kuran II. Tuthaliya (M.Ö.1400 ler) ve I. Şuppiluliuma (M.Ö.1350 /20) dır. II. Tuthaliya Hitit tarihinde Batı Anadolu fatihi ve imparatorluk topraklarının Arzava, Kaşka ve Hurrili düşmanlara karşı savunucusu olarak tanınmaktadır. I. Şuppiluliuma ise ülkenin sınırlarını Kuzey Suriye'ye etki alanını ise Kuzey Mezopotamya'ya ve Hurriler'in M.Ö.1500 yıllarına doğru kurmuş oldukları Mitanni Devleti'ne değin genişletmiştir. Doğu Anadolu'nun Batı kesimindeki İşuva Krallığı'nı eline geçirmiştir (Sevin, 1999, s. 119-129) (Ek B - Hrt. I). I. Şuppiluliuma (M.Ö. 1380-1345) devleti imparatorluk haline dönüştüren kişidir (Dinçol, 2000, s. 265). Bu dönemde Hitit İmparatorluğu Babil ve Mısır'la eş güçte idi ve o çağdaki Önasya'da üç büyük devletinden biri olmuştur (Darga, 1992, s. 18-23).

Hitit Devleti'nin tanıdığımız son kralı M.Ö.1210/1200 yıllarında egemen olan II. Suppiluliuma'dır (Darga, 1992, s. 18-23). II. Şuppiluliuma'nın tahta geçtiğindeki yazıtına göre; ülkenin her yanında kargaşa vardı, kral bunları düzene sokmak için yoğun çaba gösterdiğinden bahsetmekte, kralın askeri icraatlarının çoğunlukla Anadolu'nun güneybatısındaki Lukka ve batısındaki Maşa ülkesine yönelik olması, buralarda bir sorun yaşandığına işaret etmektedir. Bu durum "Deniz Kavimleri" adıyla, Ege Adaları'nda yaşadıkları düşünülen insanların, kıyılardan başlayarak Anadolu'yu işgal etmeleri ile örtüşmektedir (Dinçol, 2000, s. 276). Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö. 1200'lerden kısa bir süre sonra yıkılma nedeni hala tam olarak anlaşılamamıştır. Deniz kavimleri adıyla bahsedilen toplulukların etkisiyle yıkıldığı olasılığı kuvvetli olsa da, imparatorluğun yıkılmasına etken olan nedenler olasılıkla birden fazladır. Hitit Devleti'nde son büyük kralın hüküm sürdüğü dönemde, halk içinde huzursuzluklar ve Hitit aristokrasisinde giderek çatışmaların baş gösterdiği, yine devletin son yıllarına tarihlenen yazılı kaynaklarda sefalet içinde olduğu belirtilen yaşadıkları bölge olan Anadolu'ya Suriye ve Mısır'dan büyük miktarda tahıl sevk edildiğini kanıtlamaktadır (Klengel, 2002, s. 419).

M.Ö. II. Bin sonlarında Traklar'ın işgali altındaki Balkan Yarımadası'nın Güneybatı Bölgesine İliryalılar'ın girmesi üzerine yerlerinden oynatılan bazı Trak Kabileleri, Brigler yada Frigler, Boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçerek bu ülkenin batısında ve kuzeyinde oturan bazı kavimlerin bunlara katılmasıyla günden güne büyüyen bir çığ halinde Hitit İmparatorluğu'na saldırmışlardır. M.Ö.1200 yıllarında da Hitit yazılı belgeleri susmuştur (Mansel, 1988, s. 82). Fakat bu kavimler sadece Anadolu ile yetinmemişler, bir taraftan da Doğu Anadolu üzerinden Transkafkasya'ya girmişler, diğer taraftan da Suriye ve Filistin üzerinden Mısır sınırlarına kadar dayanmışlardır. Bu kavimler göçü hakkında bütün ülkelerde M.Ö. 2. Bin sonlarında yerleşme yerlerindeki yangın tabakalarından başka Mısır Firavunu III. Ramses'in yazıtları ve tasvir sanatı da fikir vermektedir. Bu hareketlerden en çok etkilenmiş olan bölgeler arasında Ege Bölgesi merkezi bir konumda olduğu için M.Ö.12. yy. kavimler hareketine "Ege Göçleri" adı verilmiştir (Mansel, 1945, s. 148; ayrıca bkz. Boardman, 1999, s. 24).

Assur Kralı I. Tiglatpleser (M.Ö.1190-1116) belgeleri Ege Göçleri'nin varlığından söz etmektedir. Bu belgelerde Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışından söz edilmemekte ancak Muşkiler'le savaştığını bildirilmektedir. Buna göre bu göçler M.Ö.12 yy.'ın ilk çeyreğine isabet etmektedir. Ege Göçleriyle Önasya'da siyasi durum

tamamen değişmiştir. Anadolu'da Hititler, Kuzey Suriye'de Mitanniler, Mezopotamya'da Kassitler ortadan kaldırılmış yerine yerel beylikler kurulmuştur (Kınal, 1998, s. 232).

Bu bölgelerde devletler yıkılırken, Elam Kralı Şutruk-Nahunte (M.Ö.1190-1150) bu durumdan yararlanarak Babil'i işgal etmiş, orada bulunan Sumer, Akkad ve Hammurabi Dönemleri'ne ait tarihi ve dini eserleri kendi başkenti Susa'ya taşımıştır. Babil Krallarından Nabukatnesar (M.Ö.1140-1120) kral olduktan sonra Babil'den Elamlıları çıkararak Paşe Sülalesi denilen IV. Babil Sülalesini kurmuştur. Bu sırada göçlerden etkilenmeyen Assurlular Doğu Akdeniz kıyılarına kadar giderek ekonomilerini güçlendirme gayretindeydiler. Zaten Assur ekonomisi genellikle savaş ekonomisine dayanıyordu. Bu durum Kral I.Salmanassar'dan beri süre gelmektedir. I.Salmanassar kendileri için tehlike oluşturan Mitanni Devleti'ni bu nedenle ortadan kaldırmıştır. Ancak Assurlular'ı bekleyen büyük tehlike, Ege Göçleri'nin karışıklığından yararlanan "Arami Göçleri"yle görülmüştür (Kınal, 1998, s. 232-233). Ege tarafından kara yoluyla Suriye'ye dek ulaştıkları söylenen başka kavimlerin de Güney Anadolu'dan geçmiş oldukları düşünülmektedir. Arkeolojik buluntular yoluyla kıyıdaki değişik yerlerde tahribat izlerine rastlanmış olmasına rağmen, Hitit yazılı kaynakları bu konuda kesin bilgi vermemektedir (Klengel, 2002, s. 419).

Bu sırada Assur tahtında bulunan I. Tiglatpleser gibi etkin bir kral, bir taraftan Fırat civarındaki Aramilerle, diğer taraftan Doğu Anadolu'da bulunan Urartu kabileleriyle ve ilk defa adları bu devirde ortaya çıkan Muşki kabileleriyle savaşıyordu. Bu devirde Urartular henüz siyasi birliklerini kuramamışlardı, fakat M.Ö.9. yy. kadar Assur Devleti'nin ve Arami kabileleri'nin karşısında gittikçe güçlenmişler ve II. Assurnasirpal zamanında merkezi devlet kurabilmişlerdir. Urartu Devleti en kuvvetli dönemini M.Ö.7.yy. yaşamıştır. Bu döneminde Anadolu'da ancak Malatya'ya kadar yayılabilmiştir. Çünkü Orta Anadolu'da Frig Devleti vardır (Kınal, 1998, s. 233).

Frigler'in ise Ege Göçleri ile mi, yoksa M.Ö.7. yy.'da meydana gelen Trak kabilelerinin göçü ile mi geldikleri henüz kesinlik kazanmamıştır. Ege Göçleri ile geldiğini kabul edenler, Assur belgelerinde sözü edilen Muşkiler'in Frigler olduğunu ileri sürerler. Bu görüşü, Assur Kralı II. Sargon'un savaşdığı Muşki Kralı Mita ile Yunan efsanelerindeki Frig Kralı Midas'ın aynı şahıs olması varsayımı ile desteklemektedir (Kınal, 1998, s. 233-234). Bu varsayımı doğrulayacak belge ise henüz

ele geçmemiştir. Friglere ait belgeler ancak M.Ö.8.yy.da ortaya çıkmaktadır. Böylece Ege Göçleri'yle gelenlerin Muşki oldukları kabul edilmektedir (Akurgal, 1955, s. 47).

Bu varsayımla Ege Göçleri'nden sonra Anadolu'da ortadan kalkan Hitit ve Mitanni gibi büyük devletlerin yerine Frig ve Urartu Devletleri'nin varlığı söz konusu olmuştur. Mezopotamya'daki Kassit Devleti (III. Babil)'nin yerinde ise Assur Devleti ile Arami kabilelerinin kurduğu şehir devletleri almıştır. Urartu ve Frig Devletleri arasında kalan Kayseri ile Malatya arasındaki bölgede ise Hititler'in geleneğine bağlı olan bir takım küçük prenslikler kurulmuştur (Ek B - Hrt. II). Bu dönemde Kuzey Suriye'de Eski Hitit Devleti zamanından beri Hitit hakimiyetine girmiş olan Halep ve Kargamış gibi büyük şehirler de varlığını sürdürmektedir (Kınal, 1998, s. 234-235).

Kuzey Suriye'de kurulan Geç Hitit Şehir Devletleri Arami istilasına karşı koyabilmek için zaman zaman Assurlar'ın egemenliği altına girmişlerdir. Anadolu'daki Hitit Prenslikleri ise varlıklarını sürdürebilmek için Frig, Urartu veya Assurlar'ın egemenliği altına girmişlerdir (Kınal, 1998, s. 235).

Bu prensliklerin tek bir etnik gruptan olduklarını söylemek olanaklı değildir. Zaten daha önceleri Anadolu'da Hatti, Hitit, Hurri - Mitanni, Luvi, Pala gibi kelimelerin oluşu ve Danuna (Adana) Prensliği'nin bir şehri olan Karatepe çift dille yazılmış, Kral Asitavanda zamanına tarihlenen yazıtlar iki etnik gurubun varlığını göstermektedir (Hrozny, 1933, s. 14). Bu prensliklerin Hitit etkisi altında olduğunun göstergesi ise krallarına kullandıkları isimlerin Hitit İmparatorluğu kralları ile Prensliklerinin isimlerine benzerliğidir. Örneğin; Gurgum (Maraş) Kralı Muvataliş, Hattena (Hatay) Kralı Saplulme ve Lubarna v.b. gibi isimler. Diğer Prenslikler'den Hamat (Hama) Kralı Eni-El, Arpat Kralı Matti-El, Kaşka Kralı Dadu-İlu gibi isimler Sami kökenli tanrı adlarına benzerlik; Danuna (Adana) Kralı Asitavanda, Zincirli (Sam'al) Kralı Panamuva, Kilamuva, Milit (Malatya) Kralı Tarhunazi ve Hilurunda isimleri Luvice kökenli "Muva" ve Tanrı Tarhun'un adına benzerlik ile Kummuh (Adıyaman civarı) Kralı Kuştaşpi, Till Barsip (Tell Ahmar) Kralı Akhuni Mitanni-Hurri kökenlidir (Orthmann, 1971, s. 46).

Geç Hitit Şehir Devletleri'nde tek bir etnik gruptan söz edilmez. Bunların bazılarında Hitit etkisi görülmektedir. Örneğin; Maraş'ın Doğusu'ndaki Besni'nin yakınında bulunan Boybeypınarı'ndaki Hititçe yazıtlarda Ku Şehri Kralı Ayamenes oğlu Panamuvataş kendisinin "Hattuşilli Soyundan" geldiğini yazdırmıştır (Hrozny, 1933, s. 317). Bazı şehir devletleri içinde yaşayan etnik gruplarda zamanla varlığını değiştirebilmiştir. Örneğin; Zincirli (Sam'al) Kral isimleri önce Luvi kökenli oldukları

halde sonraları Bar Rekub gibi Aramice isimler kullanmışlardır (Orthmann, 1971, s. 46).

Hitit İmparatorluğu'nu kuran Hint – Avrupalılar, nasıl Anadolu'ya gelip yeni bir uygarlık sentezi yarattılarsa da, onlardan sonra gelenler de, Hitit Devletini ortadan kaldırarak kendi yaşam biçimlerini yerleştirmişlerdir. M.Ö. II. Binyılın sonlarına doğru Deniz Kavimleri Göçleri ile başlayan olaylar sonucunda M.Ö. I. Binde Kuzey Suriye'de farklı geleneklerin kaynaşmasından oluşan bir kültür ortaya çıkmıştır. Bu yeni kültürün oluşmasında ana kaynak Hitit Devleti'nden gelen M.Ö. II. Bin Anadolu özellikleridir. Ancak Mitanni Krallığı'ndan kaynaklanan Hurri etkileri, yöreye yeni gelen Arami halklarının katkıları ve Luvi'li özelliklerinde katkıları inkar edilmemelidir. Bunların yanında Assur, Fenike ve hatta Urartu sanatlarının bu kültürün oluşumundaki rolleri diğerlerinden daha az değildir (Eralp, 1991, s. 1-3).

M.Ö. 1650-1200 yıllarında yaşamış olan Hititler; Hatti, Mezopotamya ve Hurri etkilerine karşın, kendine özgü ve Yakındoğu'da benzeri olmayan yüksek düzeyde bir uygarlık yaratmıştır. Birçok uygarlığın karışımından oluşan bu başarılı sentez yüzyıllar sonra da Anadolu'da bir daha gerçekleşmemiştir. Hititlerde görülen sanat Mısır, Sumer ve Babil ülkelerinde görülen düzey ve nitelikte değildir. Hititler sanatı politik gücün önemli bir propaganda aracı olarak görmüşler ve özgün eserler yaratmışlardır (Akurgal, 1995, s. 75-84). Hititlerin devamı niteliğindeki M.Ö. 1200 dolaylarında kurulmuş olan ve M.Ö. 700 dolaylarına kadar varlığını sürdüren Geç Hitit Şehir Devletleri'nin sanatı ile ilgili veriler yapılan kazı çalışmaları sonucunda 19. yy. sonları ve 20. yy'ın başlarında gün ışına çıkmaya başlamıştır. Yapılan kazı çalışmaları ile savunmayı sağlayan askeri mimarlık, şehir kapılarını bezeyen yontu yapıtları ve orthostat kabarmalar açığa çıkmıştır. Geç Hitit Sanatı'nın özgün yapıtlarının, çoğu yarı kıymetli taştan, anıtsal tanrı ve hükümdar heykelleri ve bezekli sütun altlıklarından oluşmaktadır. Geç Hitit Dönemi'nde şehir kapılarının taştan orthostatları üzerinde tam plastik ve kabartma yontu yapıtları, mimariye bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu dönemdeki sanat eserleri belli sanat merkezlerinde gözlenen biçemler / üsluplarla birbirinden açıkça ayrılmaktadır (Darga, 1992, s. 220-224).

Tezimizin konusunu "Adana Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Geç Hitit Dönemi Stelleri" oluşturmaktadır. Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan 15 taş tasvirli sanat eseri üzerinde stampaj – çizim - fotoğraflama çalışma yapılarak dönemin sanatsal özellikleri çerçevesinde değerlendirmeleri yapılmış, diğer uygarlıkların tasvirli sanat yapıtları ile karşılaştırmaları yapılarak bir sentez oluşturmaya çalışılmıştır.

1.1. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmanın konusu "Adana Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Geç Hitit Dönemi Stelleri" adı altındaki belirli bir dönemi kapsayan taş malzemeli stel diye adlandırılan eserlerden oluşmaktadır. Bu steller Geç Hitit Dönemi Şehir Devletleri'nin yaşadığı coğrafya içinde meydana getirdiği sanat anlayışını temsil etmektedir. Bu amaç doğrultusunda öncelikli olarak Geç Hitit Şehir Devletleri'nin yaşamış olduğu yerleşkelerin yeri – durumu, bu alanlarda önceden yapılan çalışmalar ve ilgili buluntuları incelenmiştir. Buluntuların incelenmesi çerçevesinde tasvirli sanat eserleri tam olarak anlaşılmaya çalışılmış ve aralarında karşılaştırmalar yapılarak, belirli bir bilgi birikimi oluşturmak istenmiştir. Geç Hitit Şehir Devletleri batıda Amanos Dağları ile kuzeyde Toros Dağları, doğuda Fırat Nehri ve güneyde de Asi Nehri'nden Halep'e kadar yayılmışlar, kültürlerini ve sanatlarını yaşatmışlardır. Çalışmanın konusunu da oluşturan stellerinde içinde yer aldığı, çeşitli stillerin ortaya çıktığı kendinden sonraki uygarlıkları etkileyen bir sanat ortaya çıkarmışlardır.

M.Ö. 1200'lerde Hitit İmparatorluk Dönemi'nin sona ermesiyle, Assurlular'ın M.Ö. 8. yy.'da Kuzey Suriye'yi ele geçirmesi arasında kalan dönemin mimarlığı ve görsel sanatı Geç Hitit sanatı olarak tanımlanmaktadır (Orthmann, 2002, s. 510). Hititler'de taş heykeltıraşlık eserlerin çoğu, mimarlık yapılarının bezeme öğeleri olarak ortaya çıkmıştır. Fonksiyonlarına göre, orthostat ve savunma veya kült yapılarının kapılarına yerleştirilen koruyucu anlamlı tanrı, mitolojik veya gerçek hayvan tasvirlerinden oluşan taş eserlerdir. Steller, heykeller ve figüratif bezemeli heykel kaidelerde taş yontu sanatının diğer temsilcilerini oluşturmaktadır (Emre, 2002, s. 486). Geç Hitit Şehir Devletleri'nden ise günümüze çeşitli sanat ürünleri kalmıştır. Bunlar taş bina süslemeleri, kabartmalı orthostatlar, kapı pervazları ve bunlarla ilişkili olan heykeller, kaideler ve steller gibi mimari ile yakından ilişkisi olan yapıtlardan oluşmaktadır. Söz konusu yapıtlar genelde adı geçen mimari öğelerle birlikte günümüze ulaşmış olan yazıtlarla bağdaşmaktadır (Hawkins, 2002, s. 508).

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Geç Hitit Dönemi'ne ait steller kendi çağdaşı olan diğer şehir devleti sanat yapıtları olan eserler ile karşılaştırılarak sanat stilleri çerçevesinde incelenmişlerdir. Çalışma kapsamındaki stellerin yapılan

incelemesi – irdelenmesi ile dönemi içinde ve sonrasında kapsadığı sanat özelliklerine ve ulaştığı geniş etkileşim sahası keşfedilmeye çalışılmıştır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Geç Hitit Şehir Devletleri sanatı, Hitit İmparatorluk Dönemi sanatı sonrasında, toplumun burjuvazi sınıfı dışındaki alanına yayılması ile farklı etkileşimler içinde meydana gelmiş stilleri nedeniyle, daha etkileyici bir yapı oluşturmuştur. Eski kültürler ve sanat açısından belirli bir dönemi kapsayan ve belirli bir dönem içinde önemli bir rol üstlenen Geç Hitit Şehir Devletleri yapıtlarının anlaşılabilmesi için yayılımını ve etkileşimini incelemek gerekmektedir. Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Geç Hitit Dönemi'ne ait steller incelenirken Geç Hitit Dönemi sanatının stil özellikleri ve ilgili çalışılan eserlerin üzerindeki tasvirler ile tasvir stilleri anlaşılmaya çalışılmıştır. İncelenen bu yapıtlar hakkındaki kısmi boşluklar yapılan değerlendirme ve de karşılaştırma çalışmaları ile bilim dünyası açısından tamamlanmaya uğraşılmıştır. Ayrıca bu çalışmanın yapılmasındaki diğer bir amaç ise Geç Hitit Dönemi'ne ait Adana Arkeoloji Müzesi'ndeki eserlerin, aynı sanat stil grupları ile yapılmış, başka müzelerde yer alan buluntuları ile etkileşimindeki benzerliklerini ortaya çıkararak noksanlıklarını gidermektir.

Geç Hitit Şehir Devletleri merkezlerinde kazı çalışmaları yapılmış ve bulunan eserleri günümüze kadar ulaşmıştır. Bununla birlikte günümüzde gelişmiş kazı teknikleri ile ilgili alanlarda yeniden arkeolojik kazı çalışmalarına başlanması da, çıkabilecek yeni buluntularla Geç Hitit Dönemi sanat özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunağı kesindir. Geç Hitit Dönemi sanatı taş eserlerinin bulunduğu merkezlerin belirli yöntemler dahilinde incelenerek, incelenen merkezlerin stel türü buluntularını değerlendirme metodu ile kültürel etkileşimler sonucu oluşan sentezler doğrultusunda bilgiler elde edilmesi öncelikli amacımızı teşkil etmektedir. Bu temel amaçlar doğrultusunda, Geç Hitit Dönemi sanatının stil grupları, bu grupların özellikleri ve görüldüğü merkezleri incelenerek, Adana Arkeoloji Müzesi'ndeki Geç Hitit Dönemi stelleri faklı yöntemlerle gözden geçirerek açıklamak düşünülen diğer bir amacı oluşturmaktadır.

Geç Hitit Dönemi yerleşimlerinde bulunmuş olan stellerin değerlendirilmesi ile incelenen Adana Arkeoloji Müzesi'ndeki eserlerin çeşitli yöntemlerin uygulanması ile çalışılması ve bu doğrultuda ortaya çıkacak verilerin dönemi sanatı ışığında

sentezlenerek değerlendirilmesi çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Bu amaca çeşitli metotlarla ulaşılması sonucunda, net bilgiler elde edilerek ilgili steller tanımlanacaktır.

1.3. Çalışmanın Önemi

Geç Hitit Dönemi sanatının görüldüğü yerleşimler, özellikleri, stil grupları ve etkilediği diğer uygarlıklar uzun yıllardır çeşitli bilim insanları tarafından çalışılması nedeniyle genel olarak bilinmektedir. Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Geç Hitit Dönemi'ne ait incelenen steller ise tam olarak incelenmemiş durumdadır. M.Ö. 12. yy.'ın sonlarında Hitit Devleti'nin yıkılması ile kurulmaya başlayan Geç Hitit Şehir Devletleri'ne ait Adana Arkeoloji Müzesi'nde yer alan stellerin kapsamlı olarak incelenmemiş oluşundan dolayı tez konusu ortaya çıkmıştır.

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra mimari ve görsel sanatlarla ilgili eserler Geç Hitit Şehir Devletleri yapıtlarında devamlılığını sağlamıştır. Bu tasvirli görsel sanat eserleri yapıldığı bölgenin etrafında bulunan ve göç yoluyla gelen diğer kültürlerden etkilenerek, stil grupları ile günümüze kadar ulaşmıştır. Geç Hitit Devletleri sanatının çeşitli yerleşmelerden açığa çıkarılmış ürünleri olan stel – orthostat - heykel türü taş eserlerinin stil gruplarına göre incelenmesi yapılmıştır. Adana Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin üzerindeki tasvirler ise çeşitli yöntemlerle incelenerek her yönü ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece günümüze kadar ulaşmış, kültürel açıdan önemi büyük ve birçok uygarlığa yansıması olan Geç Hitit sanatı buluntularının gelecek nesillere aktarım gerekliliği vurgulanmıştır.

1.4. Çalışmanın Yöntemi

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Geç Hitit Şehir Devletleri Sanatı'na ait stellerin çalışması yapılmadan önce, ilgili sergilenen eserlerin tüm özelliklerini belirleyici bir literatür taraması yapılarak tamamı ilgili kaynaklar tespit edilmiştir. Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Geç Hitit Sanatı özelliklerini yansıtan eserlerin öncelikle, söz konusu müzesinde bulunan katalog çalışmaları incelenmiş, bu çalışmanın ardından ise gün ışığının yansıtma – belirleme durumu da göz önüne alınarak, günün çeşitli zamanlarında fotoğraflama çalışması yapılmıştır. İlgili eserlerin fotoğraflarının çekilmesinden sonra, çizime ilişkin yapılacak çalışmalarına başlanmıştır. Çalışmanın kapsamında bulunan eserlerin öncelikle stampaj ile ilgili çalışmaları yapılmış, bu

yöntemle kabartmaların yüzeyinde bulunan figürlerin ve bu figürlere ait diğer öğelerin hepsi ve de stellerin tam olarak boyutları görülmüştür. Ayrıca yapılan stampaj çalışmasının devamında taş eserlerin çizim çalışması da yapılmıştır. Böylece incelenen eserlerin üzerinde bulunan tüm öğeler görülerek, çalışılan materyaller tam anlamı ile tespit edilmiştir. Eserlerin üzerinde gösterilen figürlerin tespitinin yapılmasından sonra, tanımlamaları yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda eserlere ilişkin veriler elde edilmiş, sonrasında ise bu verilerin ışığında Geç Hitit Sanatı eserlerinin, öncesinde ve sonrasında bulunan diğer uygarlıkların oluşturduğu ve günümüze kadar ulaşan bazı özellikleri benzer eserleri ile karşılaştırma çalışmaları yapılmış ve çalışma ile ilgili amaçlanan hedefler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu karşılaştırma çalışmasında arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen stel olarak adlandırılabilen müzelerde ve özel koleksiyonlarda bulunan örnekler kullanılmıştır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan incelenen eserlerin kökeni, işlevi ve üzerinde tasvir edilen betimler hakkında asıl bilgi veren kaynaklar öncesi ve sonrası dönemlerde uygarlık oluşturarak benzer sanat eserlerini günümüze bırakan Eski Hitit, Hitit İmparatorluk, Urartu, Geç / Yeni Assur ve Frigler'e ait sanat eserleri oluşturmaktadır. İncelenen taş eserlerin dönemi içinde nerelerde, ne için kullanıldığı ve üzerinde bulunan tasvirlerin stil özellikleri saptanmaya çalışılmıştır.

Geç Hitit Şehir Devletleri Dönemi sanatı genel olarak öncesi ve sonrasında bulunan diğer uygarlıklar ile çağdaşı olan, etkileşime girdiği devletlerin sanatsal özelliklerinden etkilenmiştir. Bu karşılıklı oluşan etkileşimler sonucunda Geç Hitit Şehir Devletleri insanları dinsel ve büyüsel inançları çerçevesinde günlük yaşamları ile inandıkları tanrıları – tanrı krallarını bu eserler üzerine yansıtmışlardır.

Geç Hitit Dönemi sanatsal özeliklerini yansıtan tasvirli, taş malzemeden yapılmış mezar stelleri halktan insanların günlük giysileri ile gösterildiği ve ellerinde dini inançlarını tanımlayıcı simgelerle gösterildiği sanatsal yapıtlardır. Bu eserlerde kadın – erkek birlikte, bazen de çocukları ile beraber, üzerinde günlük yaşantılarında giydikleri kıyafetler ile karşımıza çıkmakta, figürler genellikle üzerinde ölü ziyafeti için yiyeceklerin durduğu masanın başında, çoğu kez sandalye üzerinde oturarak ve profilden tasvir edilmişlerdir. Bu figürlerin nadiren ön cepheden resmedildikleri görülmektedir (Özyar, 2005, s. 30).

Adana Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Geç Hitit Dönemi özelliklerini yansıtan tasvirli sanat eserleri dönemi sanatının birçok özelliğini günümüze kadar getirmekte,

Geç Hitit Şehir Devletleri'nin mimarisi, dini inançları, kılık kıyafetleri, kullandığı silahları ve bütüncül çerçevede incelendiğinde toplumu hakkında bilgi vermektedir.

1.7. Önceki Çalışmalar

Akurgal, E. 1949: *Spathethitische Bild Kunts,* Ankara

Akurgal, E. 1955: *Phrygische Kunst,* Ankara

Akurgal, E. Himmer M. 1961: *Der Kunst Der Hethiter,* Münih

Akurgal, E. 1962: *The Art Of The Hittites,* London

Akurgal, E. 1966: *Orient und Oksident*, Baden-Baden

Akurgal, E. 1995: *Hatti ve Hitit Uygarlıkları,* İzmir

Akurgal, E. 1998: *Anadolu Kültür Tarihi,* Ankara

Akurgal, E. 2000: *Anadolu Uygarlıkları,* İzmir

Akurgal, E. 2001: *The Hattian and Hittite Civilizations,* İzmir

Bittel, K. 1976: *Les Hittites,* Paris

Çambel, H. – Özyar A. 2003: *Karatepe – Aslantaş Azatiwataya Die Bildwerge,* Rhein

Darga, M. 1992: *Hitit Sanatı,* İstanbul

Eralp, G. 1991: *Geç Hitit Devri Tasvirli Sanat Eserlerinde Aslan Motifi,* Doktora Tezi Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilimdalı, Ankara

Garstang, J. 1929: The Hittite Empire, London

Girginer K.S. 1996: *M.Ö. 1. Binin Yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar,* Doktora Tezi Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilimdalı, Ankara

Orthmann, W. 1971: *Untersuchengen Zur Spathethitischen Kunst,* Bonn

Vieyra, M. 1955: *Hittite Art,* London

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇ HİTİT ŞEHİR DEVLETLERİ'NİN

FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

Kızılırmak kavsinde devlet kurarak, daha sonra imparatorluk haline gelen Hitit Devleti M.Ö.12. yy.'ın başlarında yeni gelen etnik gruplar tarafından yıkılmıştır (Bittel, 1937, s. 113).

Hitit İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra, Hititler iki yolu takip ederek Anadolu'nun muhtelif yerlerine dağılmışlardır. Bu yollardan birisi Kayseri, Pınarbaşı, Gürün'ü takip ederek, Doğu Anadolu'nun Batısı ve Güneydoğu Anadolu'ya giden yoldur. Diğeri ise Kapadokya'yı (Kayseri-Niğde-Nevşehir bileşkesi) takiben Göksu Vadisi'nden Güney Anadolu'ya giden yoldur (Akurgal, 1949, s. 129).

Geç Hitit Şehir Devletleri'nin yayılım alanları; Batıda Amanos Dağları ile Kuzey de Toroslar, Doğu da Fırat Nehri ve Güney de de Asi Nehri'nden Halep'e çekilen bir hat ile sınırlandırılabilmektedir (Çilingiroğlu, 1984, s.30) (Ek B - Hrt. II).

Sınırlarını belirlediğimiz alanda; Kayseri – Niğde – Nevşehir - Ürgüp bileşkesi Kapadokya (Geç / Yeni Assur belgelerine göre) yani Tabal ülkesi; Gürün (Till Garimmu), Malatya civarı Milid (Assurca Melliddu ya da Maledia), Adıyaman - Samsat civarı Kummuh; Gaziantep'in Güneyi Sakçagözü; Maraş civarı Gurgum; Hitit İmparatorluğu'ndan beri var olan Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da Kargamış (Cerablus) ve Zincirli (Sam'al); Hatay civarında Hattina; Adana civarında Que ya da Danuna; (*Karatepe*) Karatepe'nin Kuzeyinde Toroslarda Hilakku ayrıca Kuzey Mezopotamya'da Kuzey Suriye'de Guzana (Tell Halaf), Hamat (Halep), Till Barsip (Tell Ahmar), Arwad Dam'os (Şam), Ain Arab, Ain Dara gibi bölgeler bulunmaktadır (Akurgal, 1949, s. 129).

Bu devletlerin tarihi, kendi yazıtlarından çok, Assur kaynaklarına dayanılarak, o da tam bir olaylar zinciri içinde birbiriyle ilgili olarak değil de, parça parça bilgiler halinde çıkarılabilmektedir. Hiyeroglif yazıtlara dayanılarak bazı şehir devletlerinin krallarının bir bölümü öğrenebiliyorsa da bunların siyasal ve askeri icraatı hakkında henüz pek çok sorun karanlıktır. Bu devletleri aralarındaki ilişkiler saptanamamaktadır. Ancak, Assur kralları kendi askeri seferlerini anlatırlarken, bu bölgelerden söz etmektedirler ve böylece, Geç Hitit Şehir Devletleri'nin tarihi sürekli Assur Devleti açısından değerlendirilebilmekte, Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışından, birer Assur

eyaleti durumuna gelinceye kadar, bu bölge de Assur siyasal tarihi içinde düşünülmektedir (Eralp, 1991, s. 17-18).

2.1. Geç Hitit Şehir Devletleri

2.1.1. Ain Dara

Suriye'de Halep yakınında, Afrin Irmağı'nın batı kıyısında yüksekçe bir tepededir. 1954 yılında Suriye Eski Eserler Dairesi burada araştırmalar yapmıştır. Çalışmalar daha çok tepede bulunan Sitadel'de yoğunlaşmış, birçok taş eser bulunmuş fakat herhangi bir yazılı belgeye rastlanılamamıştır. Bulunan taş eserlerin tamamının dini amaçlı yapıtlar olduğu düşünülmektedir (Orthmann, 1971, s. 54). Ayrıca Ain Dara'da son derece gelişkin bir tapınak kazılar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu tapınak döneminin, erken dönem dini mimarisi için tek örnektir (Hawkins, 2002, s. 507).

2.1.2. Da'os (Şam)

Suriye'nin başkentidir. Günümüzde de iskan edildiğinden dolayı burada kazı yapmak mümkün olmamıştır. Assur yazılı belgelerinde buradan sıkça söz edilmekte, kral adlarından ve eserlerinden bahsedilmektedir. Assur Kralı III. Tiglatpleser'e ait sarayda bulunan bir fildişi eser üzerinde Dam'os Kralı Hazael'in adı geçmektedir. Bundan anlaşılmaktadır ki, Assurlular Dam'os'a (Şam) yaptıkları seferle oradaki eserleri getirmişlerdir (Orthmann, 1971, s. 67).

2.1.3. Gurgum (Maraş)

Gurgum'un coğrafi konumu kısaca bugünkü Kahramanmaraş ve çevresi olarak tanımlanabilmektedir (Alpaslan, 2011, s. 375). Assurlular tarafından Marqasi adı verilen Gurgum Devleti II. Assurnasirpal Dönemi Geç / Yeni Assur yazılı kaynaklarında geçmekte, fakat III.Salmanassar'a ait belgelerde ise bundan daha etraflı söz edilmektedir. M.Ö. 858 yılında, adı geçen Assur Kralına, o dönemde Gurgum'un yönetimini elinde tutan Mutallu (yani Hitit İmparatorluk Dönemi'ndeki Muwattalli isminin bozulmuş biçimi), gönüllü olarak haraç verenler arasında gösterilmektedir (Hawkıns, 1974, s. 75). III. Tiglatpileser Dönemi'nde ise, Tarhulara adlı Gurgum Kralı'nın, Urartu Kralı II. Sardur'un vasalı olduğu anlaşılmaktadır. Gurgum'un

olasılıkla M.Ö. 711 yılında II. Sargon Dönemi'nde bir Assur Eyaleti olduğu bilinmektedir (Eralp, 1991, s. 25).

Gurgum'da kazı yapılmamıştır. Eserler dağınık olarak bulunmuştur. Maraş Kalesinde bulunan aslan tasvirinin dışında bulunan eserlerin hepsi steldir (Hogart, 1926, s. 44). Söz konusu bulunan stellerin çoğu çeşitli şahısları ve aileleri gösteren anı (mezar) stelleridir. İlgili steller Geç Hitit Dönemi'nden sonraki dönemde başka yerlerde hemen hemen tanınmamaktadır, sadece Aramilerce kopyalarının yapıldıkları bilinmektedir (Hawkins, 2002, s. 509).

2.1.4. Guzana (Tell Halaf)

Kuzey Suriye'de, Türkiye sınırına yakın, Habur Irmağı kollarından Girgib Çayı'na yakın, Ras El-Ayn Şehri yakınlarındadır. İlk defa 1911-1914 yıllarında İngiliz Baron Max Van Oppenheim tarafından araştırılıp, 1926-1929 yılları arasında kazısı yapılmıştır. Dikdörtgen planlı bir sur içinde yüksekçe bir tepedeki Sitadel'den oluşmaktadır. Burada yapılan kazı sonucunda; azda olsa çivi yazılı tablet yanında Geç Hitit Sanatı'nı yansıtan birçok taş eser bulunmuştur (Orthmann, 1971, s. 89).

2.1.5. Hamat (Hama)

Suriye'de Halep Şehri'nin güneyinde Asi Nehri kıyısındadır. Buranın adı Geç / Yeni Assur Kralı III. Salmanassar belgelerinde "Amatu" olarak geçmektedir (Kınal, 1998, s. 246). Hamat'da kurulmuş olan Geç Hitit Hanedanlığı M.Ö. 8. yy.'ın başlarında yerini bir Arami Hanedanlığına bırakarak yıkılmıştır (Hawkins, 2002, s. 412). Hama'da yapılan kazılarda kentinin merkezindeki kalede Erken Demir Çağı tabakalarına ve daha erken tabakalara kadar ulaşılmıştır. Yukarı çıkan merdivenlerin tepesinde bir kapı yapısı ve geleneksel Hitit üslubuna çok benzer bir şekilde yapılmış, bir dizi kapı aslanıyla süslenmiş olan saray yapısı bulunmuştur, söz konusu yapılar M.Ö. 9. yy'a tarihlendirilmiştir (Hawkins, 2002, s. 506).

2.1.6. Hattina (Unqi-Amq)

Hattina; Antakya ve özellikle Amuk Ovası dolaylarını kapsamaktadır (Dinçol, 2000, s. 125). Hattina, daha çok Assur belgelerinden elde edilen bilgilerin ışığında değerlendirilebilmektedir. Assur orduları ilk kez II. Assurnasirpal Dönemi'nde (M.Ö.

876 – 866) Hattina'ya girmiş ve Hattina Kralı Lubarna (yani Labarna) haraç ödenmeye zorunlu kalmıştır. III. Salmanassar'da Suriye Seferi sırasında, bu kez başka bir Hattina Kralı olan Sapalulme (yani Suppiluliuma) ile karşılaşmıştır. M.Ö. 831 yılına tarihlenen Assur belgeleri, Hattina'da bazı karışıklıklar çıktığından ve bunların sonucu olarak II. Lubarni'nin devrilerek yerine Surri'nin geçtiğinden söz etmektedir. Assur Devleti'nin müdahalesi ile kendi adamları olan Surri başa geçirilmiştir. Hattina'nın bu tarihten sora Aramileştiğini söylemek olasıdır. Ülkenin adı Unqi ya da Aramca'da Amq (Amuk) haline dönüşmüştür. Assur yazıtlarında ayrıca III. Salmanassar'dan, III. Tiglatpileser Dönemine kadar buradan, düşman bir ülke olarak söz edilememektedir. Ancak III. Tiglatpileser'in, Arpad (ya da Arwad) kentine yaptığı sefer sırasında Unqi Kralı Tutammu'nun haraç vermeyi reddetmesi üzerine, Assur orduları bölgeyi kendi topraklarına bağlamışlardır (Eralp, 1991, s. 18-19).

Hattina'da bir çok merkez kazılmıştır. Bunlar; Tell Tainat, Tell-El-Cüdeyde, Tell Açana (Alalakh), Çatalhöyük v.s. Bu kazı merkezlerindeki buluntuların birçoğu M.Ö. II. Bin ve daha öncesine aittir (Kınal, 1998, s. 246). Bölgede 1937-1949 yılları arasında Woolley tarafında yapılan Tell Açana (Alalakh) kazılarında çıkan tapınak ve saraylarda; çok sayıda orthostat ve bağımsız plastik eserler bulunmuştur (Woolley, 1955, s. 39). Ayrıca Tell Tainat'ta yapılan kazılarda çok az sayıda tahrip olmuş heykel ve yazıt bulunmuştur (Hawkins, 2002, s. 411).

2.1.7. Kargamış (Cerablus)

Kargamış Gaziantep ilinin, Nizip İlçesi'nin, Karkamış Köyü yakınlarındadır (Peker, 2005, s. 38). Hitit İmparatorluk Devri'nden beri, Kuzey Suriye'nin en önemli merkezi sayılan Kargamış, Hitit Kral ailesinden olan vasal krallar tarafından yönetilmekteydi. I. Tiglat pileser (M.Ö. 1100 -1012) Akdeniz yönünde Aramiler'e karşı giriştiği seferden dönerken, Hatti ülkesi olarak nitelendirdiği Kargamış'a gelmiş, buranın kralı olan ve taşıdığı Hurri kökenli isimli İni-Tesub'u haraca bağlamıştır (Eralp, 1991, s. 21).

İlk kez 1878-1881 yılları arasında, Halep Konsolosu Handerson tarafından kazı çalışması yapılmış, çıkan eserleri "British Museum"a götürmüştür. Daha sonra David George Hogart başkanlığında yardımcıları Lawrence ve Woolley tarafından 1911-1914 ve 1920 yıllarında kazılmıştır (Woolley, 1925, 17). Kazı çalışmaları I. Dünya Savaşı

nedeniyle kesintiye uğramış ve bir daha başlamıştır. Yapılan kazılarda tahkimat duvarının ve anıtsal kapıların planı çıkartılmıştır (Hawkins, 2002, s. 506).

Kargamış, Prehistorik Çağ'dan Roma Dönemi'ne kadar kesintisiz iskan görmüştür. Günümüzde sınır bölgesinde bulunması nedeniyle, daha fazla araştırma imkanı şimdiye kadar olmamıştır. Yapılan kazılarda bir tek yazılı tablet bulunmuştur. Burası hakkında bilgi sahibi olmak için M.Ö. II. Bin Ugarit, Boğazköy ve Mari yazılı belgelerinden yararlanılmaktadır (Orthmann, 1971, s. 42).

Geç Hitit Dönemi'nin büyük metropollerinden olan Kargamış Şehri, doğal koruması olmayan Fırat kenarında bir ovada kurulmuştur. Bu düz ovada en küçük engebenin savunma sistemi içinde kullanılması için uygun bir sur sistemi inşa edilmiştir (Ek C - Pln. 1). Buradaki Geç Hitit Sanatı'nın özgün yapıtları, çoğu değerli taştan monumental tanrı ve kral heykelleri ve bezekli sütun altlıklarıdır. Kargamış'daki, şehir kapılarının taştan orthostatları üzerinde tam plastik ve kabartma yontu yapıtları, mimariye bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Darga, 1992, s. 223).

2.1.8. Kummuh (Kumukh)

Adıyaman İli civarındadır. Assur Krallarından I. Tiglatpleser belgelerinde Kummuh Kralı Kili-Teşup'u esir ettiğinden II. Assurnasirpal ise Kummuh Kralı Patazili'den söz etmektedir. Bu isimler Hurrice'dir. Bundan anlaşılmaktadır ki Hurri Sülalesi Assur Kralı III. Salmanassar (M.Ö.859-825) Dönemi'ne kadar devam etmiştir. Çünkü Kral III. Salmanassar Kummuh Kralı Kuştaşpi'den vergi aldığından bahsetmektedir (Kınal, 1998, s. 242-243). Ayrıca yazıtlarda II. Sargon Devri'nde Malatya'nın Assur güçlerince istila edilmesinden sonra, Kummuh'a Asurlu bir vali atanmadığından bahsedilmekte, yönetimin Kummuh Kralı Mutallu'ya verildiği söylenmektedir. Fakat M.Ö. 708'de adı geçen kralı ihaneti bahane edilerek, Kummuh istila edilerek bir Assur eyaletine dönüştürülmüştür (Eralp, 1991, s. 20-21).

2.1.9. Milidia (Melid-Melitene)

Malatya çevresini içine alan Milidia Devleti ilk kez Assur Kralı I. Tiglatpleser zamanına ait kaynaklarda ilk olarak karşımıza çıkmaktadır. I. Tiglatpileser Devri'nin üçüncü egemenlik yılında yapılan seferde, Milidia Kralı'nın adı verilmemekle beraber, haraç ödeyerek Assur Devleti'nin üstünlüğünü kabul ettiği anlaşılmaktadır (Dinçol, 2000, s. 128).

Kültepe yazılı belgelerinde Malita, Malatya Hiyeroglif yazıtlarında Maldia, Assur yazılı belgelerinde Melidou – Melide - Melit, Urartu belgelerinde Melitea olarak geçmektedir. Malatya kelimesinin Hititçe "bal" anlamına gelen "Melit" ten türetildiği ileri sürülmüştür (Kınal, 1998, s. 240).

Malatya şehrinin adı çok eski belgelerde geçmekle beraber bu şehir asıl Hitit İmparatorluğu yıkıldıktan sonra önem kazanmıştır. Malatya'nın Geç Hitit Şehir Devletleri'nden biri olduğu hem Assur ve Urartu Devletleri'ne ait çivi yazılı belgelerde, hem de burada yapılan kazılarda bulunan H-H yazılı tablet ve kabartmalarda tespit edilmiştir (Kınal, 1998, s. 240-241).

Malatya'da yapılan kazılarda Geç Hitit Dönemi'ne ait bir saray ile bu sarayın aslanlı kapısı ve iç avluyu süsleyen rölyefler meydana çıkarılmıştır. Bunlardan başka Malatya İli dahilinde Ispekçür, Darende, Gürün, Izgın, Kötükale, Karahöyük, Boybeypınarı, Ağancık ve Şırzı'da bu döneme ait H-H yazılı steller bulunmuştur (Kınal, 1998, s. 241).

2.1.9.1. Aslantepe

Malatya ile Fırat arasında, Ortasu denilen bölgededir. Krallığın merkezidir. İlk önce köylüler tarafından bulunan taş kabartma eserlerden sonra 1894'de Th. Bossert tarafından yüzey araştırması yapılmıştır. 1932-39 yılları arasında L. Delaporte tarafından kazılmıştır (Bossert, 1956, s. 18). Yapılan kazılarda Geç Hitit Dönemi tarihlenen Melid Kalesi'nin "Aslanlı Kapı" olarak tanınan, kabartmalı kuzeydoğu kapısı açığa çıkarılmıştır (Özyar, 2011, s. 371). Ayrıca kazılarda ortaya çıkan sarayın içinde, girişinde ve çevresinde insitu, gömülü ve dağınık olarak pek çok Geç Hitit Dönemine tarihlenen eser bulunmuştur (Delaporte, 1940, s. 18-19).

2.1.10. Que-Hilakku-Danuna (Adana)

Que'nin Çukurova ile Hilakku'nun ise bunun kuzeyindeki dağlık kesime eşitlenebileceği bilinmektedir. Yazıtlarda Assur Kralı III. Salmanassar'a karşı M.Ö.858 yılında kurulmuş Kuzey Suriye kralları koalisyonu içinde Que Kralı Kate ve Hilakku Kralı Pihirim'in yer aldıkları bilinmekte, koalisyonu oluşturan öteki devletler yenilmelerine karşın, Que ve Hilakku'nun Assur'un egemenliği altına girdiklerine ilişkin bir kayda rastlanmamıştır (Dinçol, 2000, s. 130).

Que, bir şehir krallıkları konfederasyonudur. Bu konfederasyonun bir şehri Karatepe dir. Assur Krallarından III. Salmanassar yaptığı bir seferinde Que Kralı Kate'yi Karatepe Şehrinde kuşattığını söylemektedir. Karatepe'de bulunan çift dille yazılan (H-H/Fenike) tabletlerde kendisine Danuna'lar Kralı diyen Asitawanda'nın "Karatepe Şehri'nin depolarını kendisinden önce hiçbir kralın doldurmadığı şekilde doldurduğunu" anlatmaktadır (Kınal, 1998, s. 239-240).

Bu bölgede bulunan en önemli belgeler Osmaniye İli'nin Kadirli ilçesinde; Karatepe'de bulunmuştur (Dinçol, 2000, s. 130). Ayrıca aynı bölgede kısmen araştırılmış olan Domuztepe yerleşmesi de bulunmaktadır. Domuztepe'de olasılıkla M.Ö. 9. yy.'la tarihlenen anıtsal yapıların kalıntıları ve heykeller saptanmıştır (Hawkins, 2002, s. 411).

2.1.10.1. Karatepe

Karatepe, Osmaniye İli'nin Kadirli İlçesi'nin güneydoğusunda Ceyhan Nehri'nin kıyısında doğal bir tepe üzerinde bulunmaktadır (Ek C - Pln. 2). Burası 1948 yılında Bossert tarafından kazılmaya başlamış (Bossert, Alkım, Çambel, Ongunsu, Süzen, 1950, s. 1-2), kazılar 1951 yılına kadar devam etmiştir. Söz konusu alanda 1952 yılında Halet Çambel, İtalyan Uzmanlar ile beraber mimari kalıntıları müzeye taşımadan, yerinde bırakarak restorasyon ve konservasyon çalışmalarını başlatmışlar, böylece Türkiye'nin ilk açık hava müzesinin temelleri atılmıştır. 1958 yılında ise yerleşme kalesini çevreleyen 7715 hektar alan, Milli Park ilan edilerek, kalenin doğal çevresiyle beraber korunması sağlanmıştır (Özyar, 2005, s. 22-23).

Kilikya Bölgesi'ndeki Demir Çağı'na tarihlenen kapsamlı olarak kazılmış tek yerleşme Karatepe'dir. Kazı ve onarım çalışmalarının surlar kısmında, heykeltıraşlığı ve yazıtlarıyla kuzey ve güney kapılarında yoğunlaştırıldığı yerleşme, küçük bir tepe üstü kale mimarisinden oluşmaktadır (Hawkins, 2002, s. 508). Karatepe'de bulunmuş olan belgeler, Fenikece ve Hiyeroglif Luvicesi olmak üzere çift dille yazılmış olan yazıtlardır. Karatepe yazıtlarının sahibi, Asi-Tiwatas adlı bir kraldır (Dinçol, 2000, s. 130-131). Luvice – Fenikece çift dille yazılmış yazıtlardan anlaşıldığına göre, kale bir ileri karakol (sınır kalesi) niteliğindedir (Hawkins, 2002, s. 508).

Karatepe'de bulunan heykeltraşlık eserleri bazalttan yapılma kabartma, heykel ve yarım heykellerdir. Kral heykelleri hariç bütün heykeltraşlık eserleri duvar plastiği şeklindedir. Orthostatlar kendi ön yüzlerine göre hafifçe öne doğru çıkıntılı olup çoğu

yazıtlarla örtülü kaideler üzerine oturtulmuşlardır (Bossert, Alkım, Çambel, Ongunsu, Süzen, 1950, s. 15-16).

2.1.11. Zincirli (Sam'al)

Gaziantep'in güneyinde, Bağdat Demiryolu üzerinde Fevzi Paşa İstasyonu civarındadır (Kınal, 1998, s. 243). Zincirli Höyük'teki ilk incelemeleri 1883 yılında, bir keşif gezisi sırasında Osman Hamdi Bey gerçekleştirmiştir. Höyükte 1888 yılından itibaren Karl Human ve Felix von Luschan tarafından başlatılan kazı çalışmaları Sam'al Krallığı'nın kalıntılarını kapsamlı bir şekilde gün ışığına çıkartmıştır (Özyar, 2011, s. 381).

Zincirli'de şehrin etrafını çevreleyen surlar, şehir kapıları, saray, tapınak ve birçok kabartma ve heykel bulunmuştur (Kınal, 1998, s. 243) (Ek C - Pln. 3). Assurlulardan kalma yazıtlarda Aramice adı Bit Gabbar Devleti olarak geçmekte olan Zincirli (Sam'al) M.Ö. 858 yılında III. Salmananassar'a haraç ödemek zorunda bırakılmıştır. Bu dönemdeki krali kaynaklarda ismi "Hayanu" olarak görülmektedir. Sam'al'ın adı III. Tiglatpileser Dönemi'ndeki kaynaklarda yine haraç verenler listesinde geçmektedir; kralın adı ise Panammu olarak geçer (Orthmann, 1971, s.199). Sam'al tarihi hakkında Assur belgeleri bundan başka bilgi vermedikleri gibi, buranın Assur egemenliğini ne zaman kabul ettiğine ilişkin de herhangi bir ipucu verilmemektedir (Eralp, 1991, s. 28-29).

Zincirli'de bulunmuş olan yazıtlar, batı semitik dilleri olan Fenikece ve Aramice ile ve bunların alfabetik sistemleri ile yazılmıştır. Bu yazıtlara göre Zincirli'nin (Sam'al) eski adının Ya'idi ya da Bit Gabbar adıyla anılmış olduğu saptanmıştır (Dinçol, 2000, s. 126-127).

Zincirli'ye yakın Gerçin Mevkiinde bulunmuş bir stelde ise tarihi herhangi bir olay anlatılmamakla beraber, Ya'idi Kralları olarak Qaral ve oğlu Panamuwa adları geçmektedir. Zincirli'nin yakınında Karaburçlu Mevkii'nde de yazıtlı bir stel bulunmuştur (Dinçol, 2000, s. 126-127).

2.1.12. Sakçagözü

Zincirli'nin Kuzeydoğusunda Gaziantep'in güneyinde Adana yolu üzerinde bulunmaktadır. Bugünkü adı Keferdiz Köyü'dür. Sakçagözü'nün Herzfeld tarafından yüzey araştırması yapılmış, J.Garstang tarafından kazısı gerçekleştirilmiştir (Garstang,

1908: 97). Sakçagözü Tepesi'nde tahkimatlı küçük bir yerleşme ortaya çıkarılmıştır. Yerleşmenin girişi kabartmalı orthostatları bulunan anıtsal bir kapı ile korunmuştur. Ayrıca alanın surunun içinde bir portiko ve heykellerin bulunduğu bit-hilni tipinde saray türü bir yapı açığa çıkarılmıştır (Hawkins, 2002, s. 506). Bu sarayın girişinde taş kabartma eserler simetrik olarak bulunmuştur. Fakat yerleşmede herhangi bir yazıta rastlanmamıştır (Garstang, 1908: 97).

2.1.13. Tabal

Genel çizgilerle Tabal, Kayseri ve dolaylarını kapsamaktadır. Ancak bu bölgenin sınırlarını çok daha güneye ve doğuya yayılmış kabul etmek yanlış değildir (Dinçol, 2000, 131). Tabal, doğudan Milid (Malatya), güneyden Hilakku (Kilikya), ile sınır komşusuydu. Bölgenin büyüklüğünü, III. Salmanassar zamanında burada 20 kadar ufak prenslik bulunduğundan da anlamak mümkündür. Gerçekten de III. Salmanassar, M.Ö. 837 yılında Tabal'a yaptığı seferde, Tabal Kralı Tuatte'yi, kentinde kuşattığını ve oğlu Kikki'nin haraç vermeyi kabul etmesi üzerine, burada bulunan 20 Prensliğin kendi egemenliğine girdiğini bildirmektedir (Orthmann, 1971, s.218).

Assur belgelerinde Tabal ismi bazen Bit-Brutaş olarak kullanılmaktadır bu isim Hitit Hiyeroglif yazıtlarında Parmeta (Klasik Çağ'da Bareta) olarak geçmektedir (Kınal, 1998, s. 239). Bu bölgenin başkenti ya da başkentlerinden birisi Kayseri'nin kuzeydoğusundaki günümüz Kululu Köyü'nde yer almaktadır. Bu son derece önemli yerleşmedeki çok sayıda yazıt ve önemli heykel parçaları bulunmakla birlikte burası yüzey araştırması dışında kapsamlı bir biçimde incelenmemiştir (Hawkins, 2002, s. 508).

Tabal Bölgesi içine giren; Topada, Kemerhisar, İvriz ve Bulgarmaden de hiyeroglif yazıtlar bulunmuştur. Tabal diğer Geç Hitit Devletleri'nden farklı olarak Assur etkisi altına girmemiş, buna karşılık Frigler'in komşusu olması yüzünden daha çok onlardan etkilenmiştir. Ivriz Kabartmasında görülen giysi ve başlık biçimi Frig özelliklerini yansıtmaktadır (Dinçol, 2000, s. 131).

2.1.14. Till Barsib (Tell Ahmar)

Kargamış'ın 20 km doğusunda Fırat'ın doğu kıyısındadır. Tell Ahmar'ın eskiden Till Barsip olduğu ilk defa Hogart tarafından 1908'de keşfedilmiştir. 1927'de burada

sondaj kazısı yapılmış, 1929-1931 yılları arasında Fransız Müzesi adına kazılmıştır. Burası Bit-Adinilerin Arami Kabilesi'nin merkez şehridir (Kınal, 1998, s. 46).

Till Barsib Şehrinin üç kapısı vardır. Şehrin güneyi doğrudan doğruya Fırat'a açılmaktadır. Doğu kapısında Geç Hitit Dönemine tarihlenen aslan heykelleri insitu olarak bulunmuştur. Ayrıca burada H-H yazılı iki stel bulunmuştur. Bu stellerden A steli üzerinde Fırtına tanrısı Teşub'un tasviri vardır (Kınal, 1998, s. 247). Yerleşmede bulunan yazıtlar kral ailesinin iki kolu arasında birkaç kuşak boyunca süren güçler rekabeti olduğunu bildirmektedir. Ayrıca alanda bulunan anıtların tümü M.Ö. 10. yy.'ın sonları 9. yy.'ın başlarına tarihlendirilmektedir (Hawkins, 2002, s. 410).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇ HİTİT ŞEHİR DEVLETLERİ

STEL TASVİR SANATI İLE STİL GRUPLARI

Stel; Dikilmiş, yekpare özellikli bir taştan ibaret yapıtlardır. Biçim olarak dikdörtgen ince bir taş levha, kesik sütun, silindirik bir sütun gibi biçimlerde de görülür. Mezopotamya'daki uygarlıktaki steller genellikle kral buyruklarının yazılı olduğu ya da salt bir anıt niteliğindedir (Saltuk, 1997, s. 165).

M.Ö. I. Binde Kuzey Suriye Sanatı ile ilgili olarak farklı terminolojiler önerilmektedir. Bu kültür için O. Punchstein: Pseudo – Hitit (Eralp, 1991, s. 5-7; ayrıca bkz. Puchstein, 1890, Pseudohethitische Kunts), Przerworki: Suriye (Eralp, 1991, s. 5-7; ayrıca bkz. Prezeworski, 1936: "Notes d'archeologie Syrienne et Hittite III, Quelques nouveaux monuments de Maras"), E. Unger: Arami (Eralp, 1991, s. 5-7) ve A. Moortgat: Hurri (Eralp, 1991, s. 5-7; ayrıca bkz. Moortgat, 1967: Die Kunts des alten Mesopotamien) adlarını kullanmışlardır.

E. Pottier (Eralp, 1991, s. 5-7), Von Bissing (Eralp, 1991, s. 5-7) ve A. Moortgat (Eralp, 1991, s. 5-7; ayrıca bkz. Moortgat, 1967: Die Kunts des alten Mesopotamien) gibi araştırmacılar üslup tahlilleri sayesinde Hitit İmparatorluk Devri'nin Hitit Eserleri ile Geç Hitit Şehir Devletleri arasında ayrım yapılmıştır (Eralp, 1991 s. 5-7; ayrıca bkz. Prezeworski, 1936: "Notes d'archeologie Syrienne et Hittite III, Quelques nouveaux monuments de Maras"). Demir Devri'nin ilk safhalarına koyulan eserlere genellikle "Syro Hitit Sanatı" adını vermişlerdir. E. Akurgal (Eralp, ay. 5-7) ise önce Malatya eserlerini ele almış, sonra Anadolu ve Kuzey Suriye'deki Geç Hitit Şehir Devletleri'ne ait bütün eserlerin detaylarını inceleyerek, bu devir sanatına "Geç Hitit" veya "Yeni Hitit" adı altında toplamıştır. E. Akurgal'a göre Geç Hitit Sanatı'nın stil ve motif unsurları Anadolu'daki Hitit İmparatorluk Sanatı'nın doğrudan doğruya bir devamıdır. E. Akurgal (Eralp, 1991 s. 5-7; ayrıca bkz. Moortgat, 1967: Die Kunts des alten Mesopotamien); M.Ö. I. Binde Kuzey Suriye'de şekillenen bu sanatı "hibrid – karışık – melez" bir sanat olarak tanımlamakta ve yapısında Mitanni, Suriye – Hitit, Assur ve Arami Sanatları'nın varlığının da olduğunu benimsemekte ve bir bütün olarak bu sanatın Anadolu Hitit Sanatı'nın bir devamı olduğunu belirtmektedir. W. Albright'a (Eralp, 1991 s. 5-7) göre bu devir sanatı Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'nun Tunç Çağı kültürlerinin karışımından meydana gelmekte ve M.Ö. 9. yy.'dan itibaren de Assur

etkisinde kalmaktadır. W. Orthmann (Eralp, 1991 s. 5-7) ve T. Özgüç (Eralp, 1991 s. 5-7; ayrıca bkz. Moortgat, 1967: Die Kunts des alten Mesopotamien) tarafından da Geç Hitit terimi, kullanılmaktadır. Geç Hitit ile ilgili kullanılan terimlerin tümünde, kültür ile bu kültürü yarattığı düşünülenler arasında etnik bir ilişki söz konusudur. Bu kültür için kullanılan her terim akla ilk anda belli bir halk topluluğunu ve bu kültürün sadece bu halk tarafından yaratıldığı işlemini akla getirmektedir. Oysa M.Ö. I. Binde bu yörede kurulan sanatın farklı kültür geleneklerinin bir araya gelmesinden oluştuğu, konu ile ilgilenen tüm bilim adamları tarafından benimsenmektedir (Eralp, 1991 s. 5-7; ayrıca bkz. Puchstein, 1890: Pseudohethitische Kunts, Prezeworski, 1936: "Notes d'archeologie Syrienne et Hittite III, Quelques nouveaux monuments de Maras", Moortgat, 1967: Die Kunts des alten Mesopotamien).

M.Ö. I. Binde Kuzey Suriye'de ve Güneydoğu Anadolu'da var olan bu kültürü doğrudan herhangi bir etnik temele dayandırmamak için "Kuzey Suriye Kültürü" olarak da adlandırma yapılmaktadır. İlk kez H. Frankfort (Eralp, 1991 s. 5-7; ayrıca bkz. Akurgal, 1995: s. 84-88, Akurgal, 1998: s. 125-145) tarafından önerilen bu terim konuyla ilgili birçok araştırmacı tarafından da benimsenmiştir. M.Ö. I. Bindeki bu kültür için yadsınamayan en önemli özellik, kültürün Kuzey Suriye coğrafi bölgesindeki varlığıdır. Bu nedenle Kuzey Suriye Kültürü terimi ilk anda ne belli bir etnik topluluğu ne de belli bir dil grubunu konuşan halkları hatırlatacaktır. Coğrafi konum ve tarihi koşullar Hititlere, Luvilere, Aramilere, Assur ve diğerlerine M.Ö. I. Binde Kuzey Suriye'de ortak bir uygarlık yaratma olanağı vermiştir (Eralp, 1991 s. 5-7; ayrıca bkz. Akurgal, 1995: s. 84-88, Akurgal, 1998: s. 125-145). Geç Hitit Şehir Devletleri'nde birçok ortak kültür özelliği aynı görülse de, bazı belirgin öğelerle de birbirlerinden ayrılmaktadır. Örneğin coğrafi konumu ve siyasal yapısı Hitit İmparatorluk Devri ile daha yakın olan Malatya ve Karkamış gibi şehir devletlerinde, Anadolu'dan gelen M.Ö. II. Bin Hitit'li kültür özellikleri daha belirgin olarak izlenebilmektedir (Eralp, 1991 s. 5-7).

Geç Hitit Şehir Devletleri Sanatı'nı;

E. Akurgal dört stil evresine ayırmaktadır (Eralp, 1991 s. 5-7; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Untersuchungen zur spathethitischen Kunts).

1) Geleneksel Geç Hitit Stili I ve II (M.Ö. 1050 – 750)

- Geleneksel Geç Hitit Stili I (M.Ö. 1050 - 850)
- Geleneksel Geç Hitit Stili II (M.Ö. 850 - 750)

2) Assurlaşmış Geç Hitit Stili (M.Ö. 850 – 750)
3) Aramlaşmış ve Assurlaşmış Geç Hitit Stili
4) Aramlaşmış – Assurlaşmış – Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili

W. Orhmann üç stil evresine ayırmaktadır (Eralp, 1991 s. 5-7; ayrıca bkz. Özgüç, 1975: Die Hethiter, Museum für Anatolische Civilisationen).

1) Geç Hitit I (M.Ö. 1200 – 950)
2) Geç Hitit II (M.Ö. 950 – 700)
3) Geç Hitit III (M.Ö. 700 – 600)

H. Genge üç stil evresine ayırmaktadır (Eralp, 1991 s. 5-7).

1) Birinci Dönem (M.Ö. 1100 – 850)
2) İkinci Dönem (M.Ö. 850 – 750)
3) Üçüncü Dönem (M.Ö. 750'den sonra)

M. Darga ise dört stil evresine ayırmaktadır (Eralp, 1991 s. 7).

1) Hitit Sanatı I / Geleneksel Geç Hitit Üslubu (M.Ö. 1050 - 850)
2) Geç Hitit Sanatı II / Assur Etkisi Gösteren Geç Hitit Üslubu (M.Ö. 850 -800)
3) Geç Hitit Sanatı III a / Assurlaşmış Geç Hitit Üslubu (M.Ö 800 / 750 -700)
4) Geç Hitit Sanatı III b / Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Üslubu (M.Ö 800 - 8.yy'ın Sonu 7.yy'ın Başı)

Anadolu'da kurulmuş olan uygarlıklarda M.Ö. II. Binyıldan beri anıtsal yapıların kabartmalı taş levhalar ile donatılması geleneği görülmektedir. Ancak bu durumun kökeni Kuzey Suriye ve M.Ö. III. Binyılda Hurrilerin yaşadığı bölgelere dayanmaktadır. Anadolu'da Hititler tarafından benimsenen ve kendilerine özgü bir şekil alan mimari yontular, önceleri ağırlıklı olarak giriş yapılarına yerleştirilen aslan ve sfenslerle başlayıp daha sonra gerek kral ve kraliçeyi gösteren dini törenler olsun, gerek bütün tanrıların tanıtıldığı resmi geçitler olsun, tümü dini içerikli olmak sureti ile

çeşitlenerek artmıştır. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra anıtsal yapı kabartmaları geleneği daha da gelişip yaygınlaşmıştır (Eralp, 1991 s. 7).

Geç Hitit şehirlerinde yapılan kazılar, savunmayı sağlayan askeri mimarlık, şehir kapılarına benzeyen yontu yapıtlarını ve orthostat kabartmalarını gün ışığına kavuşturmuştur (Akurgal, 1962, s. 127). Geç Hitit yontuculuğunun, bilindiği kadarıyla en büyük bölümünü mimaride kullanılmış olan plastik eserler oluşturmaktadır. Kapılardaki yarım plastik biçim işlenmiş yontularda Kuzey Suriye ve Hitit geleneklerinin bir karışımı görülmektedir. Bunlar M.Ö. 2. Binyıl örneklerinde olduğu gibi, sadece girişlerin süslenmesinde kullanılmamış, yontu ve sütun kaideleri olarak da bunlardan yararlanılmıştır. Öte yandan kabartma ve yarı plastik olarak biçim verilmiş yontular yanında Geç Hitit Sanatı'nın getirdiği bir yenilik, bağımsız olarak duran, taştan yapılmış tam plastik anıtsal tanrı ve hükümdar betimlemelerinin de yaratılmış olmasıdır (Dinçol, 2000, s. 133).

Geç Hitit Sanatı'nın özgün yapıtlarının çoğu bazalttan yapılmıştır. Taş eserlerin kabartmalarla bezenmesi, Hitit İmparatorluk Dönemi sanatında, Alacahöyük'te bilinmesine karşın, Kuzey Suriye'de M.Ö. II. Binyılın başlarından itibaren çoğunlukla bezeksiz olarak ortaya çıkmaktadır. M.Ö. I. Binyılda sarayların iç duvarlarının resimlerle bezenmesi çok yaygın olmasına karşın, Geç Hitit mimarlığında anıtsal yapılarda duvar resimleri bilinmemektedir. Bu dönemde adı geçen taş orthostatların boyalı duvar resimlerinin yerini tutmuş oldukları akla gelmektedir. Fakat Zincirli (Sam'al) kabartmalarının bazılarında boya kalıntılarının varlığından da söz edilmektedir (Darga, 1992, s. 223-224). Ayrıca M.Ö. I. Binyılda tasvirler ile yazının giderek daha fazla bir arada kullanılması, yazıtların kabartmaların yani görüntüler ile birbirini tamamlayarak hatta etkisini artırarak tasarlanması yaygınlaşmıştır. Bu durum büyük olasılıkla okuma yazma bilmeyen geniş kitleler ile iletişim kurmak için yerel iktidara meşrutiyet kazandırıyor, tasvirler ile bir arada sunulması ise etkinliğini artırmasını sağlıyordu. M.Ö. I. Binyılda tasvirli sanat eserlerinde M.Ö. II. Binyılda yapılan ruhani konulu (tanrıya ibadet, tanrılar dünyası) tasvirlerin yanında, dünyevi konular da görüntülenmeye başlamıştır. Hurri kültürünün etkisi ile gelişen Anadolu imgeleri, Geç/Yeni Assur dünyası ile yakın temas, ayrıca Hititlerin arasına karışmaya başlayıp yer yer egemen olan Aramilerin yeni yorumu sonucu çeşitlenerek daha geniş bir görsel yelpazeyi kaplamaya başlamıştır (Özyar, 2005, s. 30).

Geç Hitit Sanatı'nın üslup değişikliklerini açıklamak her zaman tartışmaya açık bir konu olmuştur. Zira üslupta gözlenen değişim örneğin Klasik Yunan Sanatı'ndan

tanınan, giderek tabiatı daha iyi ve ustalıkla taklit etmeye yönelik (mimesis) bir çizgide yorumlanabilecek gelişme göstermemektedir. Dolayısıyla giderek gelişen grupların tasnifi de oldukça güçtür. Geç Hitit Sanatı'nda üslup ilk önce üretim merkezleri, atölyeler ve ustalar arası bir farklılığı sergilemektedir (Özyar, 2005, s. 30-31). Bu farklılık, değişik yörelerde ayrı yontu okullarının geliştiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca Geç Hitit Sanatı'nın, çeşitli merkezlerde farklı özellikler gösterdiği de saptanabilmektedir (Dinçol, 2000, s. 133).

Geç Hitit Dönemi'nde belli merkezlerde gözlemlenen üsluplar birbirinden açıkça ayrılmakta, böylece türlü yontu ekolleri ortaya çıkmaktadır. Geç Hitit Sanatı'nın yontu yapıtları genel olarak dört stilin varlığını göstermektedir (Darga, 1992, s. 224).

3.1. Geç Hitit Sanatı I / Geleneksel Geç Hitit Stili (M.Ö. 1050 - 850)

Geleneksel Hitit stilinde Hitit İmparatorluk Dönemi sanatı gelenekleri ve ikonografisinin sürdürülmüş olduğu belirgindir. Kabartmalar üzerinde insan ve hayvan betimlemeleri "yüksek kabartma" şeklinde işlenmiş olup, bunların yüzeylerinde ayrıntılar görülmemektedir (Darga, 1992, s. 224).

Bu stilin örneklerine Malatya – Aslantepe (Darga, 1992, s. 224-239; ayrıca bkz. Delaporte, 1940: lev.I-V, Akurgal, 1966: s.3, res.VI), Karkamış (Cerablus) (Darga, 1992, s. 224-239; ayrıca bkz. Naumann, 1998: res. 374-376, Darga, 1985: lev.21, Orthmann, 1971: Kargamış Aa/1-3, Ab/1-3) ve Zincirli'de (Sam'al) (Darga, 1992, s. 224-239; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli C/1-2, C/2, C/4-5, C/6, D/1-2, E/1, A/2-9, A/3, A/6, A/7) rastlanmıştır. Bu stildeki Malatya I grubunun kapı aslanları kübik ve masiftir. Kapı aslanlarında büyük bir şematizasyon, natüralizmden uzak bir bezeme tarzı egemendir. Karkamış I grubundaki aslanın pençelerinde parmaklar ve tırnaklar spiral biçimi ince çizgilerle belirtilmiştir. Zincirli I grubunda ise aslanların başları plastik olarak işlenmiştir. Hayvanın ön bacakları rölyef olarak bedenden ayrılmakta ve küt kısa bacaklarda pençe ve parmaklar çizik/ensize teknikle kazınarak belli edilmektedir (Darga, 1992, s. 224-239).

Malatya - Aslantepe kapı kabartmalarında (Darga, 1992, s. 226-227; ayrıca bkz. Delaporte, 1940: lev. A3-11), özellikle "libasyon/sıvı, kurban sunma" konulu orthostatlar üzerinde, Hitit İmparatorluk Dönemi'nde başkent Hattusa'da uygulanmış olan ikanografinin sürdürülmüş olduğu gözlenmektedir. Tanrı ve kral figürlerinde başlık, giysi, ayakkabı (sivri, ucu kalkık) ve silah gibi simgeler, kanatlı güneş kursu,

Lituus - Gış Kalmuş Hattuşa'dan tanıdığımız örneklerine benzerdir. İnsan figürlerinin yüzleri de ana çizgileriyle belli edilmiş; çene sakal boyundan bir çizgiyle ayrılmıştır. Ağız kısmı küçük ince dudaklarla hafif belli edilmiş, buna karşın profil yüzlerde, cepheden çizilmiş iri, badem biçimi gözler egemendir. Kaş ve yanaklar hiç belirgin değildir. Tanrısal sivri başlıklardaki elips /oval (olası tanrı detarminatifi) bezemeler ve tanrısal boynuzlar detaylı işlenmişlerdir. Kısa giysili figürlerde baldırlar şişkin, dizler yumru biçimi ve çevresinde daire ile gösterilmiştir. Uzun giysiler altında en ufak bir beden belirtisi görülmemektedir. Kısa giysi tunikalarda bele oturmuş, fakat belin inceliği ve kalçaların yuvarlaklılığı belli edilmemiştir (Darga, 1992, s. 226-227; ayrıca bkz. Akurgal-Himmer,1961: res. 104-105a).

Bu stildeki bazı figürlerin uzuvları ve ayrıntıları kabarık gösterilmemiş, daha çok çizik hatlarla ve keskin kenarlarla gösterilmişlerdir. Gözler, yanaklar, ağız şematiktir ve bu uzuvların yuvarlaklığı da gösterilmiştir. İnsanların ve hayvanların rölyef şekillendirilmesinde, organlara adeta ayrı birer birim gibi eklenmiş izlenimi verilmektedir (Darga, 1992, s. 233-234).

Geleneksel Hitit Üslubu Zincirli I (Darga, 1992, s. 234-235; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli A/3, A/6, A/7) grubundaki giysiler basit, kısa kollu, enli kemer, uzun entari biçiminde, etek kenarları kıvrımlı olarak gösterilmiştir. Diz üstü, bacakları ortada bırakan kısa, tünika biçimi giysilerin kemerlerinden aşağı sarkan bir süs püskül görülmekte, başlıkları ise, kenarı bastırılmış, iki ince silmeli takke /kalot biçimindedir (Darga, 1992, s. 234-235).

3.2. Geç Hitit Sanatı II / Assur Etkisi Gösteren Geç Hitit Stili (M.Ö. 850 -800)

Bu stilin en yetkin örneklerini Malatya (Darga, 1992, s. 239-259; ayrıca bkz. Garstang, 1929: s.140, Delaporte, 1940: lev.XXXII), Karkamış (Cerablus) (Darga, 1992, s. 239-259; ayrıca bkz. Akurgal, 1949: s.30, Vieyra, 1955: s.42, Akurgal-Himmer, 1961: res.117, Orthmann, 1971: Kargamış lev.32a, lev.55a-Kargamış C/1-14, E/1-13, F/1-17, H/2-4,9, H/8, Bittel, 1976: res.278) ve Zincirli (Sam'al) (Darga, 1992, s. 239-259; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli lev.60e-Zincirli B/1,3, 5, 7, 8, 9, 11, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 24, 27, 30) yontu ve kabartmalarında görülmektedir. Adı geçen bu şehirlerde M.Ö.9. yüzyılın ortalarından itibaren Geç/Yeni Assur etkisinin varlığı gözlenmektedir (Darga, 1992, s. 239-241).

Malatya - Aslantepe'deki (Darga, 1992, s. 239-240; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Malatya B/1-4) kabartmalarda ilk bakışta kompozisyon ve istiflemedeki farklılıkları nedeniyle Geleneksel Geç Hitit Üslubu'nun temsilcilerinden hemen ayrıldığı fark edilmektedir. Konulardaki insan ve hayvan figürleri arasındaki ilinti belirgin olup, birden fazla insan ve hayvan betimlemelerinin ve bunlarla beraber araç ve gereçlerin, konunun birliği içinde istiflenmiş olduğu gözlenmektedir. Tasvirli Sanat Eserlerinin dar taraflarında ve altta, ince bir kenar, üstte ise H-H yazıt için daha geniş bir kenar bırakılmıştır. Genelde kabartmalar yüksek değildir, uzuvlarda ve yüzlerde belli bir yuvarlaklık dikkati çekmektedir. Kompozisyonlarda farklılıklar görülür, figürlerin hepsi alt kenardaki ince silmeye basmamaktadırlar. Hayvanların ön ayakları, ileri adım atar durumda yer çizgisinden yüksek işlenmiştir ve böylece kompozisyona canlılık ve hareket verilmiştir (Darga, 1992, s. 239-240). Assur Etkisi Geç Hitit Stili gösteren Malatya (Darga, 1992, s. 240-241; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Malatya B/1-3) kabartmalarında çok figürlü ve hareketli sahneler yer almaktadır. Bütün figürler birbirinden ayrı değil, bir bütünün elemanları şeklindedir. Figürler bir noktaya dikili, hareketsiz değillerdir. Vücutlarda organik bileşim/terkip çok daha iyi belirtilmiştir. Bel yerinde ve inceltilmiştir, kollar omuzlardan organik bir biçimde uzanmakta ve işlenen devinime uygun olarak dirseklerden bükülmektedir. Başlar, ense kısmı iyi belli olan kısa bir boyunla, omuzlar arasına oturmaktadır. Ellerde parmaklar tek tek işlenmiştir. Yüzler geniş biçimlendirilmiş, ileri taşkın, iri burunun üst kısmı, basık alınla bir hat üzerindedir. İnce dudaklı küçük ağız ve çene içeri çekiktir. Yanaklar hafif bombeli, şematik profil ile gösterilmiş göz, alnın altında, kulak hizasında yer almaktadır. Avcı figürlerinin, saçlarında, alın üzerinde iri bukle olarak görülmemekte; saçlar ensede volüt biçimi bir topuz olarak toplanmaktadır. Giysiler, kısa kollu, ince kemerli kısa entari/gömlek bir çeşit tünika biçimindedir. Orthostatlarda görülen hayvanlar çok canlı bir biçimde gösterilmelerine karşın, bedenlerinin düz bir yüzey olarak işlenmesi ve bacak konturlarının hatlarla belirtilmesi gibi ayrıntıları oluşturan çizim örnekleri, Geleneksel Geç Hitit Üslubu örnekleriyle koşuttur (Darga, 1992, s. 240-241; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Malatya A/5b, A/9b7). Fakat aslan betimindeki Assur etkisi son derece canlı devinimde görülmekte, arka ayaklarına basan, ön ayakları yukarı kalkık, başı geriye çevrilmiş, sırtından okla yaralanmış aslan betimi Anadolu-Hitit aslan betimlerine yabancı olup, özgün bir Assur motifidir (Darga, 1992, s. 240-241).

Geç Hitit Sanatı II stili Malatya (Darga, 1992, s. 239-242; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Malatya B/1-3) grubu kabartmalarının üç araba betiminde, küçük boyda kare

biçimi araba sandığı, yan taraflarda çapraz okdanlar arkada dik duran kargı/mızrak gözlenmektedir. Arabaların tekerlekleri altı kolludur. Malatya arabaları, Assur arabalarının basite indirgenmiş daha şematik birer örnekleridir (Darga, 1992, s. 239-242).

Assur Etkisi Gösteren Geç Hitit Stili'nin Karkamış'ta (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Akurgal, 1949: s.30, Vieyra, 1955: s.42, Akurgal-Himmer, 1961: res.117, Orthmann, 1971: Kargamış lev.32a, lev.55a-Kargamış C/1-14, E/1-13, F/1-17, H/2-4,9, H/8, Bittel, 1976: res.278) en iyi temsil edildiği kabartmalar bu grubun özünü oluşturmaktadır. Karkamış'daki "Haberciler Duvarı" (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış E/1-13, Vieyra, 1955: s.42) içindeki kabartmalarda, iki stil grubu ortaya çıkmaktadır. Kabartma figürlerinde bir uzuvlaşma göze çarpmakta, artık kabartma sanatı ortaya çıkmaktadır ve bu ortaya çıkan kabartma sanatı belli bir amaç için kullanılmıştır. Birbiri yanında, birbiriyle ilgisi olmayan figürlere karşın birkaç figürlü ve birbiriyle ilintili, kendi kompozisyon alanı içinde, özenli istiflenmiş kabartma betimler, bir orthostat üzerinde yer almaktadır. Kargamış II a (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış E/1, 8, 9, 11) stil grubunun figürlerinde, rölyefin içindeki detaylar örneğin yüzde hemen hiç fark edilmemekte; yanaklar çok hafif bir kabartma olarak gösterilmektedir. Sadece cepheden yontulmuş kabartmalarda, yüzlerde bir kabarıklık, çıkıntılar fark edilmektedir. Kargamış II b (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış E/3, 5, 12) stil grubunun kabartmalarında, ölçüler ve organlarda detaylar iyi belirtilmiştir. Özellikle bacaklar bellidir; dizler, baldırlar vurgulanmış yüzlerde yanaklar dolgun ve kabarık, gözler, burun ve ağız çok iyi biçimlendirilmiştir. Kargamış II a ve b (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Akurgal, 1949: s.30) stil gruplarında insanlar, tanrılar ve kahramanlar, insan vücutlu karışık yaratıklar aynı giysiyi, kısa etekli tunikayı ve sivri, ucu kalkık ayakkabıyı giymektedir. Aslanların genel resim şeması Geleneksel Geç Hitit Sanatı Kargamış örneklerine yakın olmasına karşın, pençelerin stilizasyonunda farklar belirgindir. Ayrıca arka bacaklar, hafif belirtilmiş ve yarım daire çizgi ile ayrılmıştır (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Akurgal, 1949: s.30 vd., 68, Orthmann, 1971: Kargamış E/1, 4, 6).

Assur Etkisi Gösteren Kargamış III (Darga, 1992, s. 247-252; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış C/1-14, F/1-16) stil grubuna "Heykelli Uzun Duvar" (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış E/1-13, Vieyra, 1955: s.42) ve "Tören Alayı Girişi"nde (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış E/1, 8, 9, 11) yer almış olan orthostat kabartmaları tasnif edilmektedir.

Heykelli Uzun Duvar'daki kabartmaların dikkati çeken özelliği, altta bir örgü bandının yer almasıdır. Kabartmalar düzgün bir rölyef yüzeyinde, konturları yuvarlak, yumuşak çizgilerle belli edilmişlerdir. Kabartmanın işlenişinde ayrıntılar açık çizgilerle ortaya çıkarılmıştır. Yüzde ve organlarda canlı yuvarlaklıklar, özellikle yanaklarda, ağız kısmında, baldırlarda ve ön kolda ortaya çıkmaktadır. İnsan figürlerinde daha natüralist bir çizgi getirmek çabası üslupta belirgindir. Buna karşılık giysilerde ve giysili bedenlerde bu yumuşaklık yoktur. Assur Etkisi Gösteren Kargamış III grubundaki arabalarda Assur modelini örnek alarak yapılmışlardır (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış E/3, 5, 12). Araba kasaları daha yüksek, arkada kapak yerinde bir kalkan ve içerde de karşı karşıya dövüş için dik duran mızrak vardır. Arabaların yan taraflarında rosasa benzeyen bezekler de M.Ö. 8. yy. Assur arabalarında görülür. Atların başlarında tüylü ve sorguçlu süsler de Assur modasına uygundur. Kargamış III (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Akurgal, 1949: s.30) stilinin özelliği, rölyeflerle yuvarlaklık verilerek belli bir hacim/oylum kazandırmaktır. Yüzlerde egemen olan köşeli çene hattı bütün insan figürlerinde gözlenir; erkeklerde kısa sakal ve bıyığın olmaması dikkati çeker (Darga, 1992, s. 245-246; ayrıca bkz. Akurgal, 1949: s.30 vd., 68, Orthmann, 1971: Kargamış E/1, 4, 6).

Assur Etkisi Gösteren Geç Hitit Üslubu'nun Zincirli II grubuna giren kabartma ve yontular "Dış kale kapısı =İç kale Güney kapısı" (Darga, 1992, s. 247-252; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış C/1-14, F/1-16) orthostatları üzerinde rölyeflerde izlenmektedir. En eski Assur etkilerini ise Zincirli (Sam'al) (Darga, 1992, s. 247-252; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış C/1-14) yontu yapıtlarında görmektedir. Buradaki figürlerin rölyef betimleri iyi çizilmiş, konturları yuvarlatılmış kenarları belli edilmiştir. İnsanların giysi zemini ve hayvanların vücutları düz bir yüzey olarak bırakılmıştır. Buna karşın yüzlerde ve hayvan vücutlarında belli organlar derin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. İnsan kabartmalarının yüzleri, daha ayrıntılı ince işlenmiştir, alın basık ve iri burun yüze egemendir. Yanaklar iyice yuvarlak, dudaklar dolgun biçimde konturları çizilmiştir. Gözlerin fonu derindir ve kabarık olarak ortaya çıkmaktadır. Zincirli II (Darga, 1992, s. 247-252; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış F/1-16) üslup grubunda, saçların ve sakalların stilizasyonu en çarpıcı üslup farklılığını meydana getirmektedir. Saçları ince paralel çizgilerle betimlenmiş erkek rölyefleri, diğerlerinden ayrılmaktadır. Zincirli II'deki (Darga, 1992, s. 247-252; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış B/1,2) erkek figürlerinde, kısa tünike ve uzun giysiyi, tanrılar ve insanlar taşırlar. Belde bir kemer ve buna asılmış başı yarım ay biçimli ucu sivri kılıç

bulunmaktadır. Kadın figürleri çok az gün ışığına çıkarılabilmiştir. Kadınlar kenarları ve etekleri püsküllerle süslü, uzun giysilerle gösterilmiştir. Başlarındaki yuvarlak başlıktan eteklere kadar uzanan kenarı bezemeli ince bir kumaş inmektedir. Zincirli II (Darga, 1992, s. 247-252; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış F/1-17) üslup grubunda hayvan ve fantastik yaratıklı rölyeflerin doğallıktan ayrılan uzun bedenleri iki orthostat yüzeyini kaplamaktadır ve bu durum Zincirli'ye özgü olarak görülmektedir (Darga, 1992, s. 247-252).

3.3. Geç Hitit Sanatı III a / Assurlaşmış Geç Hitit Stili (M.Ö 800 / 750 -700)

Zincirli (Sam'al) (Akurgal, 1998, s. 197; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli J/2, Akurgal, 1995: res.106, Akurgal, 1998: res.115) ve Malatya (Akurgal, 1998, s. 197; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Malatya B/1, Akurgal, 1998: res.112a) heykeltıraşlığında M.Ö 9. yy.'ın ikinci yarısında gördüğümüz Assur etkisi Assur Krallığı'nın III. Tiglatpleser Dönemi'nde (M.Ö 750 -727) güçlenmesi nedeniyle daha belirgin bir biçim kazanmaktadır. Zincirli'de Arami Kralı Barrakup Dönemi'nde Geç Hitit Sanatına Aram öğeleriyle birlikte birçok Assur özellikleri de girmiştir (Akurgal, 1998, s. 197). Plastik sanatta kendini duyuran bu iki akımın yanında, yer yer Hitit elamanlarına ve öteki komşu ülkelerde gelen etkilere Kargamış (Darga, 1992, s. 265-273; ayrıca bkz. Akurgal, 1962: res.122, Akurgal, 1966: s.126-129, Orthmann 1971: Kargamış Ba/1, 3, 4, 5), Zincirli (Darga, 1992, s. 265-273; ayrıca bkz. Akurgal, 1966: s.50, Orthmann 1971: s.65-lev.61e-Zincirli B/22, F/3-8, H/4,6-8) ve Sakçagözü'nde (Darga, 1992, s. 265-273; ayrıca bkz. Akurgal, 1962: res.134, Akurgal 2000: s.160) rastlanmaktadır (Darga, 1992, s. 265-273).

Assurlaşmış Geç Hitit Üslubu'nun en çarpıcı örneklerini Kargamış'ta "Kral Burcu" (Darga, 1992, s. 265-266; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış G/1-8) orthostatları üzerindeki tasvirlerde görülmektedir. Kargamış IV stil grubunu içeren kabartmalar, form açısından da daha evvel gördüklerimizden ayrılmakta, alt kısımlarında ince bir kenar bırakılmış şekildedirler. Bazı orthostatlar bir şeritle ikiye bölünmüş, bazılarında da rölyef yüzeyine H-H yazıt için belli bir alan ayrılmıştır. Bu grubun rölyeflerinde, özellikle baş, yüz ve kollarda yuvarlak konturlar belirgindir. Yüz artık düz bir yüzey değildir, gözlerde yanaklarda ve dudaklarda ayrıntılar çok iyi belli edilmiştir. Gözler, büyücek derin göz çukurlarında, çevreleri kordon gibi silmeyle sınırlandırılmış bombe biçimindedir. Alın yine basık, düzgün burunla birleşmektedir.

Bu kabartmaların saç biçimi Assur Etkisi Gösteren Geç Hitit Üslubu'nda gördüğümüz Assur tipi saç modeli, ense üzerindeki yuvarlak topuzdan tamamen farklıdır. Saçlar ince çizgiler halinde dalgalar ve ense ile omuz üzerinde dağınık yuvarlak bukleler halinde düzenlenmiştir. Giysiler ise, düz yüzeyler olarak işlenmişlerdir; bunların altından beden çizgileri belli olmamaktadır. Khiton tipi uzun giysinin arkasında dikey pileler ve üzerinde şal tipi bir manto bulunmaktadır (Darga, 1992, s. 265-266).

Assurlaşmış Geç Hitit Stili'nin son evrelerini temsil eden yontu yapıtları ve kabartmalar Kargamış'da (Darga, 1992, s. 271; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Kargamış Ba/1, 3-5) bulunmuştur. Bunlar Kargamış V olarak adlandırılmıştır. Kargamış V stil grubunu temsil eden kabartmalar daha ilk bakışta ötekilerden ayrılırlar. Rölyeflerin başları, yüzleri yuvarlak, yumuşak konturlarla belirtilmiş ve ayrıntılar vurgulanmıştır. Giysi kıvrımlarında detaylar ve organlarda özellikle kollarda ve gövdede kasların stilizasyonu çok iyi işlenmiştir. Giysilerin kumaşı altından vücudun belli edilmesi büyük bir ustalıkla verilmektedir. Kargamış V stil grubunun rölyef figürlerinde, tanrıça, hükümdar saç, sakal ve giysilerinde bu özellikler gözlenmektedir (Darga, 1992, s. 271).

Malatya'da (Akurgal, 1995, s. 97-98; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Malatya B/1, Akurgal, 2000: lev.112a) gün ışığına çıkan bir kabartmada görülen yaralı aslan özgün bir Assur örneğidir. Ayrıca Malatya kent duvarının önünde özenle yere gömülmüş olarak bulunan anıtsal kral heykeli (Akurgal, 1995, s. 97-98; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Malatya A/12, Akurgal, 2000: lev.128) saç biçimi ve diagonal manto kıvrımları bakımından M.Ö 730 sıralarına tarihlenen Sakçagözü (Akurgal, 1995, s. 97-98; Orthmann, 1971: Sakçagözü A/5, Akurgal, 2000: lev.121) eserlerindeki bir kral kabartmasının yakın benzeridir (Akurgal, 1995, s. 97-98).

Assurlaşmış Geç Hitit Stil grubunda görülen bütün aslan figürlerinin detayları artık tamamıyla Assur ikonografisine göre biçimlendirilmeye başlanmıştır. Aslanlar Hititlere özgü kübik yapılarını korusalar da Assur özelliği olan şu detaylar görülür: Yürek biçiminde olan kulak yerine natüralist kulak gelir. Yarım elips şekilli elmaçık kemiği yerine Assur sanatının 2-3 palmetten oluşan motifi geçmiştir. Aslanın dili artık dışarda ve artık alt çeneye yapışık olmayıp, ağızda Hitit örneklerinden daha az açıktır. Assurlaşmış Geç Hitit Sanatı aslanlarında görülen bir başka yenilik de Assur örneklerine uygun olarak kalçalardaki W motifinin Zincirli (Akurgal, 1998, s. 197; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli G/1, H/3, Akurgal, 1998: res.104,112) ve Sakçagözü (Akurgal, 1998, s. 197; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli A/3, Akurgal,

1998: res.105a,b) aslanlarında ortadan ikiye bölünmüş olarak görülmesi ile ön bacak stilizasyonları da Assur sanatından gelmektedir (Akurgal, 1998, s. 197).

3.4. Geç Hitit Sanatı III b / Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili M.Ö 800 - 8. Yüzyılın Sonu 7. Yüzyılın Başı

Semitik toplulukların güneyden gelip Kuzey Mezopotamya'ya yayılmaları sonucu, Hitit Sanatı'na Aramlı özelliklerinden başka bu dönemde Fenike unsurlarıda egemen olmaya başlamıştır (Akurgal, 1998, s. 197).

Aramileşmiş - Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili'nin son derece ilgi çekici yapıtları arasında, Zincirli (Darga, 1992, s. 273-304; ayrıca bkz. Bossert, 1951: res.501, Akurgal, 1961: res.129-130, Akurgal, 1966: s.80-81-fig.33-35, Orthmann, 1971: s.65, 76, 484, 547, 549-lev.64a, 67d-Zincirli B/22, E/2, F/3-7, 8b, 9, H/4-11, K/10-11) ve Sakçagözü (Darga, 1992, s. 273-304; ayrıca bkz. Akurgal, 1961: res.134, Orthmann, 1971: s.80-82-lev.50b, 51c,d, 51f-Sakçagözü A/1-13, B/3, C/1, Akurgal, 2000: s.160) orthostatları üzerindeki tasvirlerin Arami sanat geleneğini ve üslubunu model alarak yontulmuş rölyefleri oluşturmaktadır. Zincirli (Sam'al) (Darga, 1992, s. 273-304; ayrıca bkz. Bossert, 1951: res.501, Akurgal, 1961: res.129-130, Akurgal, 1966: s.80-81-fig.33-35, Orthmann, 1971: s.65, 76, 484, 547, 549-lev.64a, 67d-Zincirli B/22, E/2, F/3-7, 8b, 9, H/4-11, K/10-11) stadelinde bulunan Hilani tipi dört yapının yontu yapıtlarında Arami üslubunda işlenmiş figürler, değişik yüz biçimleri, saç-sakal stilizasyonu, kalot / takke biçimi şapkaları, zengin pililer ve püsküllerle bezeli giysilere sahip şekilde görülmektedir (Darga, 1992, s. 273-304).

Zincirli'de (Akurgal, 1995, s. 99; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli J/2, Akurgal, 1995: lev.106-şek.85) Kilamuva'dan (M.Ö 832 - 810) başlayarak Aramlı Krallar değişik bir başlık ve saç, sakal stilizasyonları gösterilmeye başlanmıştır. Ayrıca giysilerde dikey ve dioganal kıvrımlarında bir Aram özelliği olduğu anlaşılmaktadır. Figürlerin burunları semitik topluluklarda gördüğümüz gibi kavislidir. Zincirli'deki (Akurgal, 1995, s. 99; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli F/1a, Akurgal, 1995: lev.117, Akurgal, 1998: s.197-198). Kral Barrakab tasvirindeki kulağın önünde sarkan saç tutamı bir Aram-Fenike öğesidir (Akurgal, 1995, s. 99).

Zincirli'deki (Sam'al) (Darga, 1992, s. 286-289; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli H/4-11). Aramileşmiş - Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili'ne verilen orthostatlardaki tasvirler Zincirli III ve IV üslup gruplarına ayrılmıştır. Zincirli IV üslup grubundaki

rölyeflerin bazıları başı açık ve saçları üzerinde bant / diademle gösterilmiş, daha çok başlarında Arami başlığıyla betimlenmişlerdir. Bu figürlerin bedenleri profil olarak gösterildiği gibi, torsoların cepheden çizildiği birçok örnek de gözlenmektedir. Figürlerin kalçalarından yönelen sırt çizgisinde bir kaykılma, geriye taşma gözlenmekte ve omuzların biri geriye kaymış, göğsündeki bombe ise, ileri doğru taşmıştır. Bazılarında da omuzun biri yok edilmiş ve kol ile el, kısmen bedenin arkasında kaybolmuştur. Buna karşın, kolların ve ellerin çok iyi işlendiği, organların yuvarlaklığının, adale ayrıntılarının ve tek tek parmakların şekillendirildiği figürler, bu üslubun özgün kabartma örnekleridir. Bu stildeki ayrıca giysiler; arkası pilili bir gömlek üstünde eteği geniş saçaklı entari ve omuzlardan diagonal pililerle inen şal-mantodan oluşmaktadır (Darga, 1992, s. 286-289).

Zincirli (Darga, 1992, s. 294; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli G/1, H/1) ve Sakçagözü'ndeki (Darga, 1992, s. 294; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Sakçagözü A/3, A/11) bu stile tarihlenen aslan kabartmalarında; bedene oranla iri baş ve torso üzerinde yele tüyleri yaprak biçimi tutamlar halinde işlenmiştir. Bu tarz postun stilizasyonu karında bacak aralarında da görülmektedir. Aslan yele tüyleri içinde kulakların üç katlı formu, burun üstünde kırışık çizgiler gözlerin altındaki palmet biçimi stilizasyon (Assur aslanlarında da görülen bu biçimsel özelliği Arami yontu ustaları adepte etmişlerdir) açık ağzı abartılmış, iri köpek dişleri, ağzın içinden gösterilmiş dil, aslan vücutlarında ön bacaklar üzerindeki yarım daire / kavis biçimi, tüylerin işlenmediği ayrılmış alan; bu alanda bazen X şeklinde çizgiler yontulmuştur (Darga, 1992, s. 294).

Bu üsluba tarihlenen Sakçagözü'ndeki (Darga, 1992, s. 300-301; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Sakçagözü A/3, A/11) kabartmalar çok yüksek olmayıp, rölyeflerin yüzeyi çok iyi şekillendirilmiştir. Betimlenen rölyef figürlerin, ince uzun ve canlı, devinimli görünümleri dikkati çekmektedir. Yüz ve beden organları birbiriyle uyumlu bir ilinti sunmaktadır. Orthostatlarda görülen aslan tasvirlerinde yele beden tüyleri, kuyruk ve pençe stilizasyonu; ayrıca kulak ve burun üstündeki çizgiler ve ön bacak üstü, kalça, arka ayak bileği üzerindeki üçlü boncuk stilizasyonu Arami özelliğidir (Darga, 1992, s. 300-301).

Aramileşmiş - Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili'ne tarihlenen Maraş'ta (Akurgal, 1995, s. 100; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Maraş A/1, 2, B/20, C/1, 4, 5, 7) bazı kabartmalar Zincirli (Akurgal, 1995, s. 100; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Zincirli F/1a, J/2, K/2) eserlerinden de önemlidir, çünkü bunlar saray sanatı olmayıp, şarkta örneklerine az rastlanan zengin burjuvazi sınıfına ait ürünlerdir (Akurgal, 1995, s. 100;

ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Maraş A/1, 2, B/20, C/1, 4, 5, 7). Maraş kabartmaları "mezar stellerinden" (Akurgal, 1995, s. 100; Orthmann, 1971: Maraş A/1, 2, B/3, 4, 7, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 20, C/1, 2, 4, 5, 6, 7, D/1, 4, 5) oluşmaktadır. Mezar taşı dikme geleneği Fenike yada Aram özelliğidir (Akurgal, 1995, s. 100). Maraş'taki stellerde konuların seçilmesi, kompozisyonu ve insan betimlerinin yüzlerinde duyguların ifade edilmesi gibi özellikler, Geç Hitit Şehir Devletleri'nin yontuculuk sanatında eriştikleri ileri düzeyi kanıtlamıştır (Darga, 1992, s. 309).

Bu üsluba tarihlenen Karatepe (Akurgal, 1995, s. 103-104; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Karatepe A/2-6, 11, 15, 20, 21, 23, 27, 28-30, B/1-4, Akurgal, 1995: lev.136-146, Çambel-Özyar, 2003: lev. 16-31, 32a,b, 33a,b, 34-37, 40, 41, 44, 45, 50-57, 70-73, 76-87, 90-94, 96, 97, 104, 105, 116-119, 134-137, 142-149, 166, 167, 172-175) orthostatları tasvirlerinde yoğun Aram ve Fenike etkisi sergilemektedir. Orthostatlar üzerindeki figürlerin enselerinde Zincirli ve Sakçagözü örneklerinde olduğu gibi Arami özelliği olan küçük bir saç topuzu görülmektedir. Karatepe orthostatlarının çoğunluğu ve özellikle önemli konuları içerenleri Fenike stilinde işlenmiştir. Karatepe kabartmalarında görülen hurma ağacı, gemi, Bes ve maymun gibi Anadolu sanatında tanınmayan öğeler, güney semitik yörelerinden gelmiştir. Sfenkslerin taşıdığı önlük Suriye - Fenike eserlerinde rastlanan bir motiftir. Yine Sfenkslerde gördüğümüz omuzlarda Fenike özelliğidir (Akurgal, 1995, s. 103-104; Orthmann, 1971: Karatepe A/25, A/30, Çambel-Özyar, 2003: lev. 32-35). Kral Asitavata'nın ve daha başka figürlerin taşıdığı konik külah biraz uzunca biçimi bakımından Aramlı olmaktan çok, Fenike kökenlidir. Çocuğunu emziren annenin entarisindeki boydan boya dikey kıvrımlar ise, Fenike örneklerinden gelmektedir (Akurgal, 1995, s. 103-104; ayrıca bkz. Orthmann, 1971: Karatepe A/25, A/30, Çambel-Özyar, 2003: lev. 24-25).

Karatepe aslanlarının ağzı açık dilleri dışarı sarkıktır; yanak adaleleri belli değildir. Buna karşın kulakların stilizasyonu Geç Hitit Dönemi sanatının geç döneminin aslan heykellerindeki gibidir. Yele ve karın üstündeki tüyler, yassı kıvrımlarla belirtilmiştir. Kuyrukları aşağıya inik olarak, arka bacakları arasına betimlenmiştir (Darga,1992,s.347).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ADANA ARKEOLOJİ MÜZESİ

GEÇ HİTİT DÖNEMİ STELLERİ

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Geç Hitit Dönemi Stelleri'nin; 7 adedinin Kahramanmaraş İlinden, 2 adedinin Gaziantep'in İslahiye İlçesi'nin Kazdağı yöresinden, 1 adedinin Gaziantep İli'nin Söğütlü Köyü'nden, 1 adedinin Şanlıurfa İlinden, 1 adedinin Kahramanmaraş İli ve Gaziantep İli Sakçagözü İlçesi'nin arasındaki Hacıbebekli Beldesi'nden, 1 adedinin Pancarlı İlçesi'nden geldiği ve 2 adedinin de getirildiği yerin bilinmemekte olduğu tespit edilmiştir. Bu tasvirli sanat eserlerinin bazılarının "Mezar Steli" olduğu bilinmektedir.

"Mezar Stelleri"; ilk defa halktan kişilerin sergilendikleri tasvirli eserleridir. Bu eserlerde kadın – erkek birlikte, bazen de çocukları ile beraber, üzerinde günlük yaşantılarında giydikleri kıyafetler ile karşımıza çıkmakta, figürler genellikle üzerinde ölü ziyafeti için yiyeceklerin durduğu masanın başında, çoğu kez sandalye üzerinde oturarak ve profilden tasvir edilmişlerdir. Nadiren ön cepheden resmedildikleri görülmüştür. Ellerinde havaya kaldırdıkları büyük olasılıkla içki dolu bir kase dışında, dini inançları ve hangi tanrılara bağlı olduklarını tanımlamak için seçtikleri ayna, üzüm, iğ veya yazı levhası gibi simgesel nesneler bulundururlar (Özyar, 2005, s. 30). Kahramanmaraş ve çevresinde çıkarılan "Mezar Stelleri" M. Darga (1992) tarafından Geç Hitit Sanatı III b / Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stil grubuna dahil edilmiştir.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan stellerden 7 tanesinin içinde bulunduğu Kahramanmaraş eserleri W. Orthmann tarafından "Maraş I-II-III-IV Grubu" adı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir (Orthmann, 1971, s. 85-87).

Maraş I Grubuna dahil edilen eserlerde bulunan figür formlarının yuvarlak ayrıntılarla detaylandırıldığı, uzuvlarının kazıma çizgilerle birbirinden ayrıldığı ve yüzde modelleme eksikliği olduğu görülmüştür. Figürler dikey eksen noktası ile uyumlu olarak tasvir edilecekleri zemine yerleştirilmişlerdir. İlgili grubun içinde yer alan eserlerin üzerindeki figür betimlerinde kafalar oldukça geniş ve eğimli bir alınla, burun odaklı olarak profilden, bacaklar ise özensiz ve küçük olarak gösterilmiştir (Orthmann, 1971, s. 85-87/Maraş A/2, B/7, B/9, B/16).

Maraş II Grubuna içindeki eserlerin üzerinde bulunan tasvirleri daha ayrıntılı olarak betimlendiği görülmekte, özellikle figürlerin yüzlerinde, ellerinde ve giysilerinde ayrıntıların belirginleştiği gözlenmektedir (Orthmann, 1971, s. 86/Maraş B/2, B/8, B/20, C/4, D/1, D/3).

Maraş III Grubu içinde yer alan eserlerin üzerindeki figürlerin yüzlerinde ifadeler belirginleşmiş, vücut konturlarındaki ayrım tamamen ortaya konmuştur. Figürlerin üzerlerindeki elbiselerde hassas bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca yüzlerdeki ifadeler dudaktaki hafif açıklık ile şişkin yanaklarla gösterilmeye çalışılmıştır (Orthmann, 1971, s. 85-87/ Maraş C/1, C/2, C/5 D/7).

Maraş IV Grubuna dahil edilen eserler üzerindeki figürlerde ise detaylardaki işlemeler ana hatları ile daha fazla görülmektedir. Figürlerin giysilerinde ve taşıdıkları nesnelerde kendilerini anlatıcı dikkat çekici detaylarda yansıtılmaktadır(Orthmann, 1971, s. 86/ Maraş B/18, D/4).

4.1. Steller

Geç Hitit Şehir Devletleri sanatının stil ve motif unsurları Anadolu'daki Hitit İmparatorluk Dönemi sanatının bir devamı olarak görülmekte, ayrıca bu sanatın oluşumunda Sumer, Babil, Hurri – Mitanni ve Suriye sanatlarının etkileşimleri de görülmektedir (Akurgal, 1995, s. 131). Bu devir sanatı, Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'nun Tunç Çağı kültürleri karışımından meydana gelmiş ve M.Ö. 9. yy.'dan itibaren de Assur sanatı etkisinde kalmıştır (Kınal, 1998, s. 274).

Geç Hitit Dönemi'nde taştan malzeme üzerinde kabartma ve yontu yapıtları, mimariye bağlı olarak ortaya çıkmakta, M.Ö. I. binde sarayların iç duvarlarının resimlerle bezenmesi çok yaygın olmasına karşın, Geç Hitit mimarlığında anıtsal yapılarda duvar resimleri bilinmemektedir (Darga, 1992, s. 224). Adı geçen taş orthostatların boyalı duvar resimlerinin yerini tutmuş oldukları akla gelmektedir (Darga, 1992, s. 224). Söz konusu Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan steller, dönemin mimarisine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu sanat eserleri zaman içinde farklı işlevlerde de kullanılarak günümüze döneminin özelliklerini yansıtır – anlatır biçimde ulaşmıştır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan toplam 15 adet stel - orthostat üzerinde yapılan çalışmada; ilgili eserlerden 13 tanesinin bilim insanları tarafından çalışıldığı görülmüştür. Bu eserlerden 1 adedinin bilgisine sadece Adana Arkeoloji Müzesi envanterinde rastlanılmış, eserlerden 1 tanesinin ise herhangi bir bilgisine

ulaşılamamıştır. Eserlerin 14 tanesi bazalt malzemeden, 1 adedi ise sarımsı sert taş olarak tanımlanan (Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri) bir malzemeden yapılmıştır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ve sergilenen bu kabartma eserlerin 2 adedi, Müze'nin giriş kapısı sağ tarafında, dışarıda, 11 adedi Müze'nin teknik personelinin bulunduğu bölüme doğru giden Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında olarak adlandırılan bölümünde sıralanmış olarak, dışarıda ve 2 adedi ise kapalı alanda Müze'nin Taş Eserler Salonu olarak adlandırılan bölümünde sergilenmektedir.

4.1.1. Kabartmalı Stel

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında I. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eser, aşırı yıpranmış, üç parçaya ayrılmış ve bu parçaları birbirine yapıştırılmış durumdadır. Eserin üzerinde iki insan kabartması görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; sağ kısımda bulunan figürün oturur biçimde ve elinde bir ayna tutar vaziyette olduğu görülmektedir. Soldaki figür ise ayakta durur biçimde ve elinde güvercin tutar bir şekilde gösterilmektedir. Ayrıca bu eserin sağ alt tarafında bir delik bulunduğu da bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlamaları ve çizimleri incelendiğinde; üzerinde sağ tarafta oturur, sol tarafta ayakta olarak gösterilmiş iki adet figürün bulunduğu bildirilmektedir. Bu figürlerden oturur biçimde olanın elinde ayna tuttuğu, üzerinde uzun bir elbise ve başında polos tipi bir başlık giymiş olduğu ile elinde bir ayna tuttuğu ve bir tahtta oturur vaziyette olduğu söylenmektedir. Ayakta olan figürün ise, uzun bir elbise giydiği ve elinde bir kuş tuttuğu görülmektedir. Ayrıca bu iki figürün arasında çapraz bacaklı bir masa bulunduğu ve bu masanın üzerinde yiyecek vb. bir şeylerin bulunduğu da söylenmektedir. İlgili eser Geç Hitit Dönemi "Yemek Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, 367- 368/525-526; ayrıca bkz. Garstang, 1929, s. 231).

Yemek Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 1, Ek E - stpj. 1, Ek F - lev. I); üzerinde bulunan kabartmaların oldukça yıpranmış durumda olduğu ve artık bazı bölümlerinin (ayna, çapraz bacaklı masa ile üzerindeki yiyecek vb. ve sandalye) görülemediği tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan figürlerin gösteriliş

biçimleri, kılık – kıyafetleri ve çapraz bacaklı bir masa (Girginer, 1996, s. 37-39) ile dikey bacaklı taht (Girginer, 1996, s. 42) tasviri ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında I. Nolu Eser olarak sergilenen, Kahramanmaraş – Karamaraş semtinden gelmiş olan ve Geç Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen "Yemek Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 1, Ek E - stpj. 1, Ek F - lev. I) üzerindeki oturan kadın figürü, Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini gösteren yine Maraş'ta bulunmuş olan eserlerin üzerinde bulunan oturan kadın figürleri ile pozisyon ve duruş yönünden benzer özellikler göstermektedir (Orthmann, 1971, s. 373/Maraş B/14, B/19, B/21). İlgili stel üzerindeki oturan pozisyondaki kadın figürünün elinde ayna tutar vaziyette gösterilişi, Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini yansıtan Maraş'ta bulunmuş olan eserlerin üzerinde bulunan oturan kadın figürlerinin elinde ayna tutar vaziyette gösterilişi ile pozisyon – tutulan nesne bakımından benzer özellikler göstermektedir (Orthmann, 1971, s. 374/Maraş B/14, B/19). Ayrıca ilgili eserin formu ve üzerindeki figürlerin kompozisyonu Maraş'tan bulunmuş olan, aynı tür malzemeden yapılmış olan bir stel ile form ve üzerindeki kompozisyon bakımdan benzer özellikler göstermektedir (Orthmann, 1971, s. 375/ Maraş C/5).

4.1.2. Av Sahneli Stel

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında IV. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eserin, ön ve arka kısmı kırık durumdadır. Eserin üzerinde hayvan kabartmasını andırır bir rölyef görünmektedir. Ayrıca ilgili eserin üzerinde; bir hayvan ve onu idare eden bir insanın kolunun görüldüğü ile bu hayvanın çektiği arabanın tekeri ile bacakları arasında başka bir hayvan figürü bulunduğu bildirilmektedir (Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri).

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; bir insan figürünün idare ettiği ve bir hayvanın çektiği araba ile avlanma sahnesinin kabartmasının yapıldığı bildirilmektedir. Eserin oldukça yıpranmış olduğuda söylenmektedir. İlgili eser Geç Hitit Dönemi - Maraş II "Arabalı Av Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 158/420/525).

Arabalı Av Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 2, Ek E - stpj. 2, Ek F - lev. II); üzerinde bulunan kabartmaların oldukça yıpranmış durumda olduğu ve artık bazı bölümlerinin (araba, teker, arabayı idare eden figür ile hayvanın bacakları arasındaki diğer hayvan figürü) görülemediği tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan hayvan figürünün gösteriliş biçimi ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında IV. Nolu Eser olarak sergilenen, Kahramanmaraş – Karamaraş semtinden gelmiş olan ve Geç Hitit Dönemi - Maraş II tarihlendirilen "Arabalı Av Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 2, Ek E - stpj. 2, Ek F - lev. II) üzerindeki sahne Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini gösteren Malatya, Sakçagözü ve Zincirli'den bulunmuş olan kabartmalar üzerindeki sahnelerle benzerlik göstermektedir (Orthmann, 1971, s. 158/418/Malatya B/1, B/3, Sakçagözü B/1, Zincirli B/1).

4.1.3.Yaylı Adam Sahnesi

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında V. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eserin sağ alt köşesi kırık, üzeri kireçli durumdadır. Eserin üzerinde bir erkek kabartması görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; yüzü sol tarafa dönük ayakta ve kısa tunik giymiş bir insan figürü bulunduğu, bu figürün sol elinde yay ve sağ elinde ok tuttuğu bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; kısa tunik biçimli giysili, ellerinde ok ve yay tutan bir erkek figürü kabartması olduğu bildirilmektedir. İlgili eser Geç Hitit Dönemi "Yaylı Adam Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 525).

Yaylı Adam Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 3, Ek F - lev. III); üzerinde bulunan kabartmanın oldukça yıpranmış durumda olduğu ve artık bazı bölümlerinin (ok ve yayın bir kısmı) görülemediği tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan insan figürünün gösteriliş biçimi, giysisi ve saç şekli ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında V. Nolu Eser olarak sergilenen, Kahramanmaraş İli'nde bulunmuş olan ve Geç Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen "Yaylı Adam Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 3, Ek F - lev. III) üzerindeki erkek figürünün duruş - kol pozisyonu benzerine Geç Hitit Dönemi özelliklerini yansıtan diğer Karkamış, Malatya ve Sakçagözü buluntuları arasında rastlanılmıştır (Orthmann, 1971, Karlkamış G/1, G/3, H/5, K/28, Malatya A/9b, Sakçagözü A/5).

4.1.4. Hava Tanrısı Steli

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında IX. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eser yıpranmış, iki parçaya ayrılmış ve birleştirilmiş bir durumdadır. Eserin üzerinde bir erkek kabartması görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; yüzü sol tarafa dönük, ayakta, sağ elinde balta ve sol elinde başak bulunan bir erkek figürü kabartması olduğu anlatılmaktadır. Söz konusu figürün, başına çift boynuzlu külah taktığı ve üzerine beli kemerli, tunik biçimli bir giysi giymiş olduğu ve de belindeki kemeri üzerinde kılıcı bulunduğu bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; Figürün başında tanrılık alameti olan boynuzlu başlığı bulunduğu, kısa tunik giysili ve uzun ucu volüt biçimli saçlı olduğu anlatılmaktadır. İlgili erkek figürünün ellerinde tanrılık alametini gösteren şimşek demeti ile balta bulunduğu ve muhtemelen Hava (Fırtına) Tanrısı'nın gösterildiği bir kabartma tasviri olduğu bildirilmektedir. İlgili eser Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II "Hava Tanrısı Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 232/486).

Hava Tanrısı Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 4, Ek E - stpj. 3, Ek F - lev. IV); üzerinde bulunan kabartmanın oldukça yıpranmış, kırılmış ve kırılan yerinden birleştirilmiş durumda olduğu anlatılmaktadır. Gösterilen figürün bazı bölümlerinin (sağ eli ile elinde bulunan balta, sol elinde bulunan başak ya da şimşek demetinin) tam olarak görülemediği tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan insan figürünün gösteriliş biçimi, giysisi, başlığı, saç şekli ve tanrısal özelliklerini yansıtıcı atrübütleri ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında IX. Nolu Eser olarak sergilenen, Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II'ye tarihlendirilen İslahiye Kazdağı Tepesi'nden gelmiş olan "Hava Tanrısı Steli" konulu eser (Ek D - çiz. 4, Ek E - stpj. 3, Ek F - lev. IV) üzerindeki Hava Tanrısı figürü Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini gösteren, aynı figür sahneli Babylon, Bilecik, Djekke, İvriz ve Till Barsib'den bulunmuş olan Hava Tanrısı figürlü eserler ile benzerlik göstermektedir (Orthmann, 1971, s. 232/486/ Babylon 1, Bilecik 1, İvriz 1, Till Barsib B/1, Till Barsib B/3).

4.1.5. Hava Tanrısı Steli

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında X. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Sarımsı sert taş malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eser yıpranmış, iki parçaya ayrılmış ve birleştirilmiş bir durumdadır. Eserin üzerinde bir erkek kabartması görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; başının üstünde güneş kursu bulunan, sağ elinde çift ağızlı balta, sol elinde ne olduğu anlaşılmayan bir nesne tutan bir figür olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca figürün sivri külah takmış olduğu ile ayrıca eserin arka yüzeyinde hiyeroglif bir yazıtta olduğu bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; başında tanrılık alameti olan boynuzlu başlığı bulunan, kısa tunik biçimli giysili bir figür olduğu anlatılmaktadır. İlgili erkek figürünün ellerinde, tanrılık alametini gösteren şimşek demeti ve balta olan olduğu ile muhtemelen Hava (Fırtına) Tanrısı'nın gösterildiği bir kabartma olduğu bildirilmektedir. Ayrıca stelin malzemesi çok kumlu bir taş cinsi olduğu söylenmektedir. İlgili eser Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II/IIIa "Hava Tanrısı Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 88/236/524-525).

Hava Tanrısı Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 5, Ek E - stpj. 4, Ek F - lev. V); üzerinde bulunan kabartmanın oldukça yıpranmış, kırılmış ve kırılan yerinden birleştirilmiş durumda olduğu görülmüştür. Üzerinde gösterilen figürün bazı bölümlerinin (sağ eli ile elinde bulunan çift ağızlı balta, sol elinde bulunan nesne (muhtemelen şimşek demeti) tam olarak görülemediği de tespit edilmiştir. Eserin sarımsı sert – kumlu bir taş türünden yapılmış olduğu da anlaşılmıştır. Eser üzerinde bulunan insan figürünün

gösteriliş biçimi, giysisi, başlığı ve tanrısal özelliklerini yansıtıcı atrübütleri ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında X. Nolu Eser olarak sergilenen Kahramanmaraş – Karamaraş semtinden gelmiş olan ve Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II/IIIa tarihlendirilen "Hava Tanrısı Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 5, Ek E - stpj. 4, Ek F, lev. V) üzerindeki Hava Tanrısı figürü Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini gösteren, aynı figür sahneli Babylon, Karkamış, Malatya, Kürtül ve Till Barsib bulunmuş olan Hava Tanrısı figürlü eserler ile benzerlik göstermektedir (Orthmann, 1971, s. 236/239/Babylon 1, Karkamış C/1, Malatya C/1b, Kürtül 1, Till Barsib B/1, Till Barsib B/3).

4.1.6. Kabartmalı Stel

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında XI. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmış olup, malzemesinin siyah rengi sonradan kırmızımsı bir renk almıştır. Söz konusu eserin bir kısmı kırılmış, kalan kısmı ise yıpranmış durumdadır. Eserin üzerinde erkek kabartması olduğu tahmin edilen, belden aşağısı görülebilen bir kabartma vardır. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; saçaklı uzun giysili, belden yukarısı kırık ve belinde hançeri bulunan bir figür görülmektedir. İlgili figürün ayaklarının altında koşar biçimde bir hayvan kabartması olan ve önünde alçak bir masa olan, bir erkek figürünün gösterildiği bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; uzun kıyafetli, belinde kemeri ve kemerinin üzerinde takılı kılıcı bulunan bir figür bulunduğu anlatılmaktadır Ayrıca figürün ayaklarının alt kısmında hayvan figürü bulunduğu ile önünde küçük bir yemek masası olduğu bildirilmektedir. Eserin üretildiği taşın eğimli bir yüzeye sahip olduğu, belki de kalitesiz bir taş cinsinden yapılmış olduğu da düşünülmektedir. İlgili eser Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II/III "Erkek Figürü Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 90/370/533).

Erkek Figürü Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 6, Ek E - stpj. 5, Ek F - lev. VI); üzerinde bulunan, muhtemelen erkek figürü olan kabartmanın belden biraz yukarısının aşağı kısmının göründüğü, etek uçları püsküllü uzunca bir elbise ile ayaklarına ucu yukarı kıvrık ayakkabı giydiği görülmüştür. Figürün kemerinde takılı olan kılıcının kabza kısmından çiftli püskül sarktığı ve ön kısmında dikey bacaklı bir masa (Girginer, 1996,

s. 39) bulunduğu görülmüştür. Ayrıca figürün ayaklarının alt kısmında ve de gövdesinin arka kısmında küçük ebatlarda yapılmış hayvan figürlerinin olduğu ile eserin oldukça yıpranmış durumda olduğu tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan insan figürünün gösteriliş biçimi, giysisi ve üzerindeki dikey bacaklı masa tasviri ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında XI. Nolu Eser olarak sergilenen Gaziantep İli'nin Söğütlü Köyü'nden gelmiş olan ve Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II/III tarihlendirilen "Erkek Figürü Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 6, Ek E - stpj. 5, Ek F - lev. VI) üzerindeki ayakta duran figürün duruş pozisyonu Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini gösteren, yine Maraş'ta bulunmuş olan eserler üzerindeki ayakta duran pozisyondaki figürler ile benzerlik göstermektedir (Orthmann, 1971, s. 90/375-Maraş B/3, B/9, B/12, B/14, C/5).

4.1.7. Savaş Tanrısı Steli

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında XIII. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eser yıpranmış ve bir platforma oturtulmuş durumdadır. Eserin üzerinde bir erkek kabartması görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; ayakta duran, sol elinde bir hayvan tutan ve sağ omzunda eliyle tuttuğu bir yay bulunan erkek figürü olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca bu figürün boynuzlu başlığı, uzun etek kısımları saçaklı bir tunik giymiş olduğu ve başının üstünde güneş kursu bulunduğu ve bir geyik ? üzerinde durduğu bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlamaları ve çizimleri incelendiğinde; başında güneş kursu bulunan, başlıklı, uzun eteği püsküllü, beli kalın kemerli bir giysi giydiği görülmektedir. Figürün kemerinde kılıç, omzunda yay takılı olduğu ve elinde muhtemelen avladığı bir hayvan bulunduğu anlatılmaktadır. Erkek figürünün bir hayvan üzerinde durduğunun görüldüğü söylenmektedir. Ayrıca figürün yüz hatlarının düzlemsel bir şekilde olduğu bildirilmektedir. İlgili eser Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II "Savaş Tanrısı Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 90/258/484; ayrıca bkz. Garstang, 1929, s. 308).

Savaş Tanrısı Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 7, Ek E - stpj. 6, Ek F - lev. VII); üzerinde

bulunan kabartmanın oldukça yıpranmış durumda olduğu ve artık rölyefin bazı yerlerinin yok olduğu (figürün; belindeki kılıcın bir kısmın, elinde bulunan hayvanın bir kısmının, başının üzerindeki güneş kursunun bir tarafının ve belindeki kalın kemerin yok olduğu) görülmüştür. Ayrıca erkek figürünün saçının volüt şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan figürün gösteriliş biçimi, kılık – kıyafeti, başındaki güneş kursu ve tanrısal özelliklerini yansıtıcı diğer atrübütleri ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında XIII. Nolu Eser olarak sergilenen, Kahramanmaraş İli ile Sakçagözü arasındaki Hacıbebekli'den gelmiş olan ve Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II tarihlendirilen "Savaş Tanrısı Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 7, Ek E - stpj. 6, Ek F - lev. VII) üzerinde bulunan tanrı figürünün duruş pozisyonu ve üzerinde bulunan av – savaş gereçleri Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini gösteren, benzer pozisyon-gereçli figür sahneli Karatepe, Karasu, Karkamış, Kültepe, Malatya, Maraş, Pancarlı ve Zincirli bulunmuş olan kabartmalılar üzerindeki figürler ile benzerlik göstermektedir (Orthmann, 1971, s. 90/259/260-Karatepe B/3, Karasu 1, Karkamış H/5, Kültepe 1, Malatya A/9b, Maraş B/9, B/16, Pancarlı 1, Zincirli B/33).

4.1.8. Mezar Steli (Üzüm Tüccarı ve Eşi) (Akurgal, 1995, 150-Maraş)

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Taş Eserler Salonu'nda sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eserin kısım kısım yerlerinde kireçlenme mevcuttur. Eserin üzerinde oturur vaziyette biri kadın biri erkek, iki figür bulunmaktadır. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; oturur vaziyette kollarını birbirinin omzuna atmış iki figür bulunduğu anlatılmaktadır. Sakallı olan erkek figürünün sol elinde üzüm tutmakta olduğu, geniş bir kemeri ve giysisinde dizlerinden aşağı inen püsküllü bir parça bulunduğu söylenmektedir. Ayrıca bu figürün iri gözlere ve kalın kaşlara sahip olduğu ile saç ve sakallarına helezon şekli verilmiş olduğu bildirilmektedir. Sol elinde ayna olabilecek bir nesne tutan kadın figürünün ise, çizgilerle ayrılmış geniş bir kemerinin bulunduğu ve bu kemerin alt ve üst kenarlarında birbiri ucuna sokulan bir örtüsü olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca bu figürün iri gözlü kalın kaşlı olduğu ile kulağında üç kanatlı küpeler, başında süslü bir başlık bulunduğu bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; İlgili eserin üzüm tüccarı ve eşinin gömü taşı olarak tanımlandığı görülmektedir. Eserdeki iki figürün ölümleri sebebiyle üzgün bir durumda ve sevgilerinden dolayı kolları birbirlerinin omuzlarında gösterilmekte olduğu anlatılmaktadır. Erkek figürün sağ elindeki üzüm salkımından dolayı üzüm tüccarı olduğu, kadın figürün ise zengin takılarından dolayı tüccar eşi olduğu söylenmektedir. Kadın figürün ayaklarında sıra sıra halkalar, belinde gümüş ya da altın tellerden oluşan kemer ve yine kemerinin üstünde Frig çengelli iğnesi bulunduğu anlatılmaktadır. Ayrıca bu figürün başında pullarla ve rozetlerle bezeli polos tipi bir başlık ve yalnız üstünü örten manto tipi kıyafetinin iki ucunun biri yukarıdan biri aşağıdan kemerinin içine geçirilmiş durumda elbisesinin bulunduğu bildirilmektedir. Eser Aramlaşmış Geç Hitit ürünü - M.Ö. 7. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir (Akurgal, 1995, 150-Maraş). İlgili eser Geç Hitit Dönemi IIIb – Maraş III grubuna dahil edilmiştir (Orthmann, 1971, s. 370/376/524).

Üzüm Tüccarı ve Eşi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 8, Ek F - lev. VIII); üzerinde bulunan iki figürün görüldüğü kabartmanın iyi durumda olduğu, bir erkek bir kadın figürün yan yana oturur ve birbirine sarılır biçimde bulunduğu görülmüştür. Kabartmanın üzerindeki erkek figürünün kalın kemerli, ucu püsküllü bir elbise giydiği ile başlıksız ve ayakkabısız olarak gösterildiği anlaşılmıştır. Ayrıca bu figürün elinde bir üzüm salkımı tutmakta olduğu da görülmüştür. Kadın figürünün ise ayrı parçaların birleşmesinden oluşan kalın kemerli, ucu püsküllü uzun bir elbise giydiği ve başında üzerinde tek sıra halinde çiçek - rozet bulunan polos tipi bir başlık taktığı görülmüştür. Ayrıca elinde bir nesne tuttuğu ve ayak bileklerinde bulunan takılar ile ayak parlarında yer yer belirsizleşmeler meydana geldiği tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan figürlerin gösteriliş biçimi, kılık – kıyafetleri ve takıları ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Taş Eserler Salonu'nda sergilenen, Kahramanmaraş İli'nin Yörükselim Mahallesi'nden gelmiş olan ve Geç Hitit Dönemi IIIb – Maraş III tarihlendirilen "Üzüm Tüccarı ve Eşi" konulu eser (Ek D - çiz. 8, Ek F - lev. VIII) üzerinde bulunan erkek ve kadın figürlerinin duruş, hatları-uzuvlarının belirlenişi ya da kullandıkları kılık kıyafet bakımından Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini gösteren benzerlerine Maraş ve Malatya buluntuları arasında rastlanılmıştır (Orthmann, 1971, s. 89/144-Maraş B/17, B/18, D/2, Tell Halaf C/1).

4.1.9. Kabartmalı Stel (Yün Eğiren Kadın ve Küçük Yazıcı) (Akurgal, 1995, 147-Maraş)

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Taş Eserler Salonu'nun da sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eserin yüzeyi kireçlenmiş durumdadır. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; İp sarmakla meşgul sandalyede oturan bir kadın (kraliçe), karşısında ayakta duran bir elinde kalem, diğer elinde tablet bulunan erkek figürü görülmektedir. Bu iki figür arasında üzerinde bazı nesneler bulunan bir masa olduğu söylenmektedir. Ayrıca kadın figürünün, erkek figürüne göre daha büyük tasvir edildiği ile kadın figürünün, başından aşağıya uzun örtü indiği ve erkeğin saçlarının ensesinde kıvrılmış olduğu ile başında bir başlık bulunduğu bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; İlgili eserin anne ve oğlu gömü taşı olarak tanımlandığı görülmektedir. Kabartma üzerinde, Kalamos'u yani kalemi ve yazı tablacığı ile betimlenmiş genç yazıcı (katip) ya da okur yazar (aydın kişi) tanıtılan bir figür ile bir bayan figürü bulunduğu anlatılmaktadır. Eser Aramlaşmış Geç Hitit ürünü - M.Ö. 7. yüzyıl başına tarihlendirilmektedir (Akurgal, 1995, 147-Maraş). İlgili eser Geç Hitit Dönemi III – Maraş III grubuna dahil edilmiştir (Orthmann, 1971, s. 88 / 368 / 528).

Yün Eğiren Kadın ve Küçük Yazıcı olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 9, Ek E stpj. 7, Ek F - lev. IX); üzerinde iki figürün görüldüğü kabartmanın iyi durumda olduğu, kadın figürünün arkalığı düz dikey bacaklı bir taht (Girginer, 1996, s. 21-24) üzerinde oturur ve elinde yün sarar bir vaziyette gösterildiği görülmüştür. Erkek figürünün ise ayakta bir elinde kalem, diğer bir elinde tablet tutar şekilde olduğu görülmüştür. Kadın figürünün başında alınlık kısmı çiçekli polos tipi bir başlık ve üzerinde kenarları işli uzun bir örtü, kulağında çiçek biçimli küpe bulunduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bu figürün kalın kemerli uzun bir elbise giydiği, ayaklarında ise ucu kıvrık tipte olduğu düşünülen bir ayakkabısı olduğu tespit edilmiştir. Stel üzerindeki erkek figürünün ince kemerli, kısa kollu, etek uçları püsküllü uzun bir elbise giydiği görülmüştür. Bu figürün ucu kıvrık tipte olduğu düşünülen bir ayakkabı giydiği ve saçlarının ense kısmında volüt şeklinde olarak gösterildiği tespit edilmiştir. Ayrıca iki figür arasında üzerinde tam olarak ne olduğu belirgin olarak görülemeyen dikey bacaklı bir masa (Girginer, 1996, s. 39) olduğu da tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan figürlerin gösteriliş

biçimi, kılık – kıyafetleri ve takıları ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Taş Eserler Salonu'nun da sergilenen, Kahramanmaraş İli'nin Karamaraş Semti'nden gelmiş olan ve Geç Hitit Dönemi III – Maraş III tarihlendirilen "Yün Eğiren Kadın ve Küçük Yazıcı" konulu eser (Ek D - çiz. 9, Ek E - stpj. 7, Ek F - lev. IX) üzerinde bulunan erkek ve kadın figürlerinin karşılıklı kompozisyonu açısından benzerlerine Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini gösteren Maraş ve Zincirli buluntuları arasında rastlanılmıştır (Orthmann, 1971, s. 373/375-Maraş A/2, B/12, B/14, Zincirli B/3).

4.1.10. Kabartmalı Stel

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında VII. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eser yıpranmış ve bir platforma oturtulmuş durumdadır. Eserin üzerinde oturan bir erkek kabartması görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; sandalyede (Girginer, 1996, s. 21-24) oturan bir erkek figürü olduğu, bu figürün sol elinde bir yılan ve sağ elinde bir hançer tutmakta olduğu görülmektedir. Figürün uzun saçlarının ense arkasında helezon şeklinde kıvrılmış olduğu ile ayrıca eserin alt kısmının kırılma nedeniyle erkek figürünün ayaklarının da görülemediği bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; oturan, üzerinde uzun kemerli elbisesi, başında şapkası bulunan ve ellerinde bazı nesneler tutan bir erkek figürü görüldüğü anlatılmaktadır. İlgili eser Geç Hitit Dönemi II – Maraş II "Oturan Figür Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 234/486).

Oturan Figür Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 10, Ek E - stpj. 8, Ek F - lev. X); üzerinde bulunan kabartmanın yıpranmış durumda olduğu ve artık rölyefin bazı yerlerinin silinmeye başladığı (figürün; elinde bulunan bıçak-hançer (?) ya da başka bir nesnenin belirsizleştiği, diğer elinde bulunan hayvan-yılan (?) ya da başka bir nesnenin belirsizleştiği ve oturduğu sandalye ya da başka bir nesnenin belirsizleştiği) görülmüştür. Erkek figürünün oldukça büyük burunlu olara tasvir edildiği anlaşılmıştır. Ayrıca figürün kalın kemerli, uzun giysili, başlıklı ve ense kısmında volüt biçimli saçlı olarak görüldüğü tespit edilmiştir. İlgili kabartma üzerindeki erkek figürünün ayakları, eserin alt bölümünün kırılması nedeniyle görülememektedir. Eserin bazalttan yapılmış

olduğu, üzerinde bulunan figürün gösteriliş biçimi, kılık – kıyafeti, başındaki başlığı ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında VII. Nolu Eser olarak sergilenen, İslahiye'nin Kazdağı Tepesi'nden gelmiş olan ve Geç Hitit Dönemi II – Maraş II tarihlendirilen"Oturan Figür Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 10, Ek E - stpj. 8, Ek F - lev. X) üzerindeki erkek figürünün kollarının duruş pozisyonu açısından benzerlerine Geç Hitit Dönemi sanatı özelliklerini gösteren Malatya buluntuları arasında rastlanılmıştır (Orthmann, 1971, Malatya D/1).

4.1.11. Kahraman ile Hayvan Sahneli Stel

Adana Arkeoloji Müzesi'nin giriş kapısının sağ tarafında sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eserin alt kısmı kırıktır, eser yıpranmış ve bir platforma oturtulmuş durumdadır. Eserin üzerinde ayakta bir erkek kabartması görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; sağ elinde balta, sol elinde bir hayvanın arka ayaklarını tutan bir figür bulunduğu anlatılmaktadır. Bu figürün belinde kalın kemeri bulunan kısa bir tunik giydiği ve belindeki kemer üzerine kalın bir kılıç taktığı ile başında yuvarlak bir başlık bulunduğu bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; ayakta, üzerinde kısa, kalın kemerli elbisesi bulunan ve bir elinde balta, diğer elinde bir hayvan tutan kahraman bir erkek figürü görülmektedir. Ayrıca figürün yüz hatları burnu ekseninde oluşturulmuş durumda olup, yoğun bir sakalı bulunmaktadır. İlgili eser Geç Hitit Dönemi I/II – Şüpheli "Kahraman ve Hayvan Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 77/151/259/529).

Kahraman ve Hayvan Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 11, Ek E - stpj. 9, Ek F, lev. XI); üzerinde bulunan kabartmanın yıpranmış durumda olduğu görülmüştür. Eserin üzerindeki ayakta duran figürün etek uçları püsküllü kısa elbisesi giydiği görülmüştür. Figürün elbisinin üst orta kısmında saçağı bulunan kalın bir kemeri ve bu kemerinin üzerine takılı kılıcı bulunmaktadır. Bu figürün sırt kısmında takılı bir kılıcı bulunmaktadır. Eserin üzerindeki erkek figürünün bir elinde balta diğer elinde muhtemelen avladığı (?) bir hayvan (tavşan ?) bulunmaktadır. Ayrıca figürün uzun volüt biçimli saçlı, uzun sakallı olduğu ile büyük burunlu, yuvarlak arkası volüt biçimli olan bir başlık giymiş olarak gösterilmiş olduğu tespit edilmiştir. İlgili orthostat

üzerindeki erkek figürünün alt bacakları, belki de ayakları, eserin alt bölümünün kırılması nedeniyle görülememektedir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan figürün gösteriliş biçimi, kılık – kıyafeti, başındaki başlığı ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nin giriş kapısının sağ tarafında sergilenen, Pancarlı Höyüğü'nden gelmiş olan ve Geç Hitit Dönemi I/II – Şüpheli tarihlendirilen "Kahraman ve Hayvan Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 11, Ek E - stpj. 9, Ek F - 11, lev. XI) üzerindeki erkek figürünün duruşu pozisyonu ve ellerinde tuttuğu nesne benzerlerine Geç Hitit Dönemi özelliklerini yansıtan Zincirli buluntuları arasında rastlanılmıştır (Orthmann, 1971, s. 77/Zincirli A/2, B/10, B/12, B/14).

4.1.12. Kabartmalı Stel

Adana Arkeoloji Müzesi'nin giriş kapısının sağ tarafında sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eserin üst kısmı kırıktır, eser yıpranmış durumdadır. Eserin üzerinde ayakta iki figürün alt bacak kısımlarının olduğu bölüm ile ayakları görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; iki insan kabartmasının ayakları ve etek kısımlarının görüldüğü bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; biri ayakta, biri oturan, üzerinde uzun elbiseleri bulunan figürler görüldüğü bildirilmektedir. İlgili eser Geç Hitit Dönemi II/IIIa – Maraş II "İki Figür Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 528).

İki Figür Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 12, Ek E - stpj. 10, Ek F - lev. XII); üzerinde bulunan kabartmanın yıpranmış durumda olduğu ve rölyefteki (taht kısmında, iki figür arasındaki nesnede) silinmeler olduğu görülmüştür. Eserin üzerinde ucu kıvrık ayakkabılı, etek uçları düz uzun elbiseli ayakta bir figür ile dikey bacaklı bir tahtta (Girginer, 1996, s. 21-24) oturan, etek ucu ayrı parça eklenerek belirginleştirilmiş uzun elbiseli ve bot biçimli ayakkabılı bir figür görüldüğü anlaşılmıştır. Kabartma üzerinde görülen iki figürün arasında bir nesne bulunduğu da tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan figürün gösteriliş biçimi, kılık – kıyafeti, başındaki başlığı ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nin giriş kapısının sağ tarafında sergilenen, Kahramanmaraş İli'nde bulunmuş olan ve Geç Hitit Dönemi II/IIIa – Maraş II tarihlendirilen "İki Figür Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 12, Ek E - stpj. 10, Ek F - lev. XII) üzerindeki dikey bacaklı tahtta oturan figürün benzerine Geç Hitit Dönemi özelliklerini yansıtan diğer Maraş buluntuları arasında ve Hacıbebekli'de rastlanılmıştır (Orthmann, 1971, Hacbebekli 1, Maraş B/7, B/17, B/20, C/1, C/5).

4.1.13. Kabartmalı Stel

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında II. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eser oldukça yıpranmış durumdadır. Eserin üzerinde elinde yay bulunan ayakta bir erkek kabartması görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; sol tarafta ayakta duran bir figür bulunduğu ve erkek figürünün sağ eliyle ok, sol eliyle yay tutmakta olduğu anlatılmaktadır. Bu figürün etekleri saçaklı bir manto giydiği ile önünde bir masa bulunduğu bildirilmektedir. Ayrıca eserin sağ tarafının boş olduğu ve bu kısmın alt tarafında bir delik bulunduğu da bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması incelendiğinde; ayakta, elinde yay tutan ve uzun elbiseli bir figür görülmektedir. Bu figürün başında başlığı bulunmaktadır. Ayrıca figürün önünde masa görüldüğü de ile kabartmanın genelinde belirgin bozulmalar olduğu da bildirilmektedir. İlgili eser Geç Hitit Dönemi II – Maraş I "Yaylı Figür Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Orthmann, 1971, s. 88/525).

Yaylı Figür Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 13, Ek E - stpj. 11, Ek F - lev. XIII); üzerinde bulunan kabartmanın oldukça yıpranmış durumda ve rölyefte (figürün elindeki okun, önündeki masanın üst kısmının) yoğun silinmeler olduğu görülmüştür. Eserin üzerinde ucu kıvrık ayakkabılı, başlıklı, etek uçları püsküllü uzun elbiseli ve ayakta duran bir erkek figürü görülmektedir. Bu figürün elinde yay ve ön kısmında çapraz bacaklı bir masa (Girginer, 1996, s. 37-39) görüldüğü de tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan figürün gösteriliş biçimi, kılık – kıyafeti, başındaki başlığı ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında II. Nolu Eser olarak sergilenen, Kahramanmaraş İli'nin Karamaraş Semti'nde bulunmuş

olan ve Geç Hitit Dönemi II – Maraş I tarihlendirilen "Yaylı Figür Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 13, Ek E - stpj. 11, Ek F - lev. XIII) üzerindeki erkek figürünün duruş pozisyonu benzerine Geç Hitit Dönemi özelliklerini yansıtan diğer Maraş buluntuları arasında rastlanılmıştır (Orthmann, 1971, s. 88/90-Maraş B/16)

4.1.14. Kabartmalı Stel

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında VII. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eserin alt kısmı kırıktır, eser yıpranmış ve bir platforma oturtulmuş durumdadır. Eserin üzerinde ok atar vaziyette, ayakta bir erkek kabartması görülmektedir. İlgili Müze envanterinde eserin üzerinde; profilden gösterilmiş iki muharibin olduğu söylenmektedir. Bu figürlerden birinin ok atar vaziyette gösterildiği, diğerinin ise bindikleri arabayı idare ettiği anlatılmaktadır. Her iki figüründe kısa, uçları püsküllü tunik giymiş olduğu ile arabayı süren figürün başlığının bir bölümünün ve eserin bazı kısımlarının kırık durumda olduğu da bildirilmektedir.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması bulunamamıştır. İlgili eser Geç Hitit Dönemi'ne tarihlendirilerek, konusuna göre ise "Ok Atan Savaşçı Sahnesi" olarak tanımlanmıştır (Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri).

Ok Atan Savaşçı Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 14, Ek E - stpj. 12, Ek F - lev. XIV); üzerinde bulunan kabartmaların oldukça yıpranmış durumda olduğu, tam olarak görülemediği ve rölyefin tamamında (diğer bir savaşçı-arabayı süren figürün, arabanın, ok atan figürün gövdesinin bütününün) silinmeler görülmüştür. Eserin üzerinde başlığı bulunan, sakallı ve ok atan bir erkek figürü görüldüğü tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olduğu, üzerinde bulunan figürün gösteriliş biçimi ve başındaki başlığı ile Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin bir durumdadır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında VII. Nolu Eser olarak sergilenen, Şanlıurfa İli'nin Zeynep – Tilemmar Köyleri arasında bulunmuş olan ve Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili özelliklerini gösteren "Ok Atan Savaşçı Sahnesi" konulu eser (Ek D - çiz. 14, Ek E - stpj. 12, Ek F - lev. XIV) üzerindeki erkek figürünün ok atar pozisyondaki duruşu benzerine Geç Hitit Dönemi Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili özelliklerini yansıtan Malatya ve Zincirli

buluntuları arasında rastlanılmıştır (Orthmann, 1971, s. Malatya B/1, B/2, Zincirli B/1, B/6).

4.1.15. Kabartmalı Stel

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında VIII. Nolu Eser olarak sergilenmektedir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. Söz konusu eserin alt kısmı kırıktır, eser yıpranmış ve bir platforma oturtulmuş durumdadır. Eserin üzerinde büyük olarak gösterilmiş ayakta bir erkek figürü ve küçük olarak gösterilmiş oturan bir figür görülmektedir. Stelin üst kısmında kanatlı güneş kursu kabartması da bulunmaktadır. İlgili eserin Müze envanteri bulunamamıştır.

Eserin önceden yapılmış olan tanımlaması bulunamamış olup, dönemini yansıtıcı özelliklerine ile üzerinde görülebilen sahne çerçevesinde Geç Hitit Dönemi eseri olduğu ve "Ayakta – Oturan Figürler Sahnesi" olarak tanımlanabileceği düşülmektedir.

Ayakta – Oturan Figürler Sahnesi olarak tanımlanan rölyefin yapılan inceleme (fotoğraf – stampaj – çizim) çalışmalarında (Ek D - çiz. 15, Ek E - stpj. 13, Ek F - lev. XV); üzerinde bulunan kabartmaların oldukça yıpranmış ve kireçlenmiş durumda olması nedeniyle tam olarak görülememiştir. Rölyef üzerindeki (oturan figürün, ayaktaki figürün ellerinde bulunan nesnelerin bütün olarak) sahnede silinmeler başladığı da görülmüştür. Eserin üzerinde başlığı bulunan, ince kemerli bir kıyafet giymiş ve elinde muhtemelen savaş aletlerine benzer (?) nesneler bulunan, büyük olarak gösterilmiş ayakta bir erkek figürü bulunmaktadır. Ayrıca eser üzerinde dikey bacaklı bir tahtta (Girginer, 1971, s. 21-24), oturan bir figür ve en üst kısmında kanatlı güneş kursu kabartması görüldüğü tespit edilmiştir. Eserin bazalttan yapılmış olması, üzerinde bulunan figürlerin gösteriliş biçimleri, kılık – kıyafetleri ve figürlerin üzerinde, eserin en tepe kısmında bulunan tanrısal özellikleri yansıtıcı güneş kursu ile dönemi içinde belirgin özellikleri yansıtmaktadır. Bundan dolayı kabartmanın Geç Hitit Dönemi stil özelliklerini yansıtmakta olduğu belirgin durumda olup, ilgili döneme tarihlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde Asistanlar yolunun, asistanlar giriş kapısında VIII. Nolu Eser olarak sergilenen, buluntu yeri bilinmeyen Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili özelliklerini gösteren "Ayakta – Oturan Figürler Sahnesi" konulu olarak tanımlanan eserin (Ek D - çiz. 15, Ek E - stpj. 13, Ek F - lev. XV) üzerindeki büyük

olarak gösterilen erkek figürünün duruş pozisyonu benzerine Geç Hitit Dönemi Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili özelliklerini yansıtan diğer Maraş buluntuları arasında rastlanılmıştır (Orthmann, 1971, Maraş B/11). Ayrıca stelin üst noktasında bulunan güneş kursu tasvirinin benzeri de Hacıbebekli buluntusu üzerinde görülmektedir (Orthmann, 1971, Hacıbebekli 1).

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Araştırma Bulguları

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan, çalışması yapılan stel türündeki taş eserler Geç Hitit Dönemi sanatı ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Bu eserler müzeye genel olarak satın alma yolu ile gelmiştir. İncelenen eserlerin yapım malzemesi olarak; 14 tanesinde bazalt, 1 adedinde sarımsı sert taş kullanılmıştır. Eserlerin birçoğunun yüksekliği, 0,50 cm ile 1 m arasında bir kısmının yüksekliği ise 1 m ile 1.50 cm aralığındadır. Bunun yanında kırılmış olan 1 kabartmanın yüksekliği ise 0,50 cm altındadır. Bu eserlerin tamamının eni ise 0,50 cm'in üzerindedir. Çalışması yapılan eserlerin 10 tanesinin üzerinde erkek figürler tasvir edilmiştir. Bu kabartmalardan 2 adedi üzerindeki kadın ve erkek figürler bir arada betimlenmiş, 2 tanesinin üzerindeki figürlerin cinsiyeti, birinin kırılmış ve parçasının bulunamamış olması, bir tanesinin ise üzerindeki kabartmanın yok olmasından dolayı tanımlanamaması nedeniyle görülebilen tasvirlerinden anlaşılamamıştır. İlgili eserlerden 1 tanesinin üzerinde de havyan kabartması bulunmaktadır. Eserlerin 9 tanesinin üzerinde bulunan figürler ayakta olarak ve profilden gösterilmiş, 2 adedinin üzerindeki figürler otururken, 3 tanesinin üzerinde hem oturan hem de ayakta olan figürler gösterilmiş ve 1 adedinin üzerinde de sadece hayvan figürü tasvir edilmiştir.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen çalışmanın konusunu oluşturan Geç Hitit Dönemi sanat eserlerinden 7 adedinin Kahramanmaraş İlinden, 2 adedinin Gaziantep'in İslahiye İlçesi'nin Kazdağı yöresinden, 1 adedinin Gaziantep'in Söğütlü Köyü'nden, 1 adedinin Şanlıurfa İlinden, 1 adedinin Kahramanmaraş İli ve Gaziantep İli Sakçagözü İlçesi'nin arasındaki Hacıbebekli Beldesi'nden, 1 adedinin Pancarlı İlçesi'nden geldiği ve 2 adedinin de getirildiği yerin bilinmemekte olduğu tespit edilmiştir. Bu stel türündeki taş eserlerin içersinde literatürde önemli yeri olan ve birçok yerde yayınlanmış olan mezar stelleride bulunmaktadır. Söz konusu bulunan mezar stelleri üzerinde de aynı tip, geleneksel mezar stelleri üzerinde görülen gelenek devam etmekte, kendilerini ve sosyal statülerini günlük yaşamları içersinde tanımlayan nesnelerle halktan kişiler sergilenmektedir.

Çalışması yapılan taş eserler gibi erkek – kadın – hayvan – eşya tasviri yapılan kabartmalar Eski Hitit, Hitit İmparatorluk, Urartu, Geç/Yeni Assur ve Frig tasvirli sanat

eserleri üzerinde de görülmektedir. M.Ö. 1. binyılda tasvirler ile yazının giderek daha fazla bir arada kullanılması, yazıtların kabartmaların yani görüntüler ile birbirini tamamlayarak hatta etkisini artırarak tasarlanması ve yaygınlaşması ortaya çıkmıştır. Bu durum birbirinin ardılı ya da çağdaşı olan iktidarlara egemenliğini artırıcı yönde güç kazandırmış, böylece bu tip tasvirli kabartmaların gerek mimari öğe olarak gerekse mezar stelleri üzerinde kullanılmasını sağlamıştır. Taş eserler üzerindeki gösterilen tasvirler yorumlandığında, figürlerin hangi işle uğraştıkları, ne tip kıyafetler ile giydikleri kıyafeti tamamlayıcı ne tür nesneler kullandıkları, özetle yaşadıkları toplum içinde hangi statüde bulundukları yorumlanabilmektedir. Ayrıca incelenen eserler üzerinde günlük yaşamdan sahnelerde görülebilmekte, dolayısıyla da uygulanan aktiviteler açısından da yorum getirilebilmektedir.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen çalışmanın konusunu oluşturan Geç Hitit Dönemi sanat eserlerine, ülkemizin birçok müzesinde ve dünyada bilinen birçok müzede rastlanılabilmektedir. İlgili taş eseler döneminde gerek mimari unsur olarak, gerekse mezar stellerin de yoğun olarak kullanılmış ve dönemi anlatır olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

6.1. Sonuç

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan, stel türündeki taş eserler üzerinde yapılan çalışma sonucunda Geç Hitit Dönemi sanatı ile ilgili önemli bilgiler edinilmektedir. İlgili tasvirli taş kabartma türü eserler bilim insanları tarafından yapılan çalışmalar sonucunda M.Ö. 1050 yıllarından itibaren 7. yy.'ın başına kadar tarihlendirilebilen stil gruplarına ayrılmıştır. Çalışma konusu olarak incelenen bu eserlerin birçoğu müzeye satın alma yolu ile gelmiştir. Eserlerin yapımında genel olarak bazalt malzeme kullanılmış, üzerlerinde bulunan tasvirler kabartma şeklindedir. Tasvir edilen kabartmaların üzerinde çoğunlukla erkek figürleri gösterilmiş, sadece belirgin olarak 3 eserin üzerinde kadın figürlerinin bulunduğu görülmüştür. Ayrıca 1 tane eserin üzerinde de yalnızca belirgin olarak hayvan tasviri görülmektedir. İncelenen eserler üzerinde bulunan figürler dönemi özelliklerini yansıtan giysi ve diğer tamamlayıcı nesneler ile ve de günlük yaşamları içersinde uyguladıkları aktiviteler çerçevesinde tasvir edilmişlerdir. Steller üzerdeki tasvir edilen tanrı figürleri ise atribütleri ile diğer halktan figürler de inançlarını ya da statülerini anlatır öğelerle gösterilmişlerdir.

Geç Hitit Şehir Devletleri'nde oluşturulmuş Geç Hitit Sanatı stillerinin görüldüğü orthostatlar, heykeller ve mezar stelleri birbirinden çok farklı değişik özellikler gösteren birçok figürü bir arada yansıtmaktadır. Bu tasvirli sanat eserleri bütünsel olarak incelendiğinde, Geç Hitit Dönemi sanat özellikleriyle Eski Hitit, Hitit İmparatorluk Dönemleri, Assur, Arami, Urartu ve Frig uygarlıklarının sanatsal özelliklerinin bir arada kullanılmasıyla oluşturulmuş, sentezlenmiş bir sanat oluşturulduğu görülebilmektedir. Geç Hitit Dönemi sanatsal özellikleri incelendiğinde birbirinden belirgin özelliklerle ayrılan stil özellikleri görülmektedir. Bu stil gruplarından Geleneksel Geç Hitit Stili (M.Ö. 1050 -850) özellikleri taşıyan eserlerde Hitit İmparatorluk Dönemi sanatsal özelliklerinin sürdürüldüğü görülmektedir. Bu stil grubuna tarihlendirilen eserler üzerinde bulunan figürlerin ve nesnelerin ayrıntıları ile işlenmediği görülmektedir. Assur Etkisi Gösteren Geç Hitit Stili (M.Ö. 850 - 800) özelliklerini gösteren eserler ise, kendinden önceki stil grubunun özelliklerinden bariz bir biçimde ayrıldığı fark edilmektedir. Söz konusu stil grubundaki eserler üzerinde birden fazla figür ile nesnenin bir arada betimlediği gözlemlenmekte, insanların

uzuvlarında belirgin bir biçimde yuvarlaklaşma olduğu, Assur Sanatı etkileri görülmektedir. Assurlaşmış Geç Hitit Stili (M.Ö 800 / 750 -700) özelliklerini yansıtan eserler üzerindeki figürlerin gösterilen hatlarının yuvarlak, konturlarla daha da belirginleştirilmiş ve yüzde ayrıntılı olarak çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmektedir. Son stil grubu olarak incelenen Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili (M.Ö 800 -8.yy'ın Sonu 7.yy'ın Başı) özelliklerini gösteren eserlerde ise güneyden gelen semitik topluluklarla birlikte Aramlı ve Fenikeli özelliklerinde Geç Hitit Dönemi Sanatını etkilediği görülmektedir. Bu stil grubunda; toplumun üst tabakasının sergilendiği durumunda olan eserler üzerinde, artık halktan insanlarında tasvir edildiği ve bu betimlemelerde duygusal ifadelerinde yansıtılmaya başlanarak, sanatta ileri gidildiği ve ileri düzeyde bir sanat durumuna gelindiğini görülmektedir. Etkileşimler sonucunda meydana gelen Geç Hitit Sanatı'nın özellikleri kendinden sonraki yüzyıllarda gelişen Klasik Yunan Sanatı eserlerini etkileyerek, gücünü ve geçerliliğini kanıtlamıştır.

Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan incelenen taş eserlerin yapılan literatür çalışmasında 13 tanesinin önceden bilim insanlarınca incelenmiş ve yayımlanmış olduğu yapılan çalışmaların neticesinde de, söz konusu eserlerin Geç Hitit Dönemi'ne tarihlendirildiği görülmüştür. Ayrıca eserlerin bilim insanlarınca yapılan kataloglama çalışmalarında, 2 adedinin Geç Hitit Dönemi'ne - stil grubu tanımlanamadan tarihlendiği, 1 adedinin Geç Hitit Dönemi – Maraş II stil grubuna tarihlendiği, 2 tanesinin Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II tarihlendiği, 2 adedinin Geç Hitit Dönemi – Geç Hitit Sanatı II/IIIa'ya tarihlendiği, 1 tanesinin Geç Hitit Dönemi - Geç Hitit Sanatı II/III tarihlendiği, 1 adedinin Geç Hitit IIIb – Maraş III stil grubuna tarihlendiği, 1 tanesinin Geç Hitit IIIa – Maraş III stil grubuna tarihlendiği, 1 adedinin Geç Hitit Dönemi II – Maraş I stil grubuna, 1 tanesinin ise Geç Hitit Dönemi II – Maraş II stil grubuna tarihlendiği, 1 adedinin Geç Hitit Dönemi I/II'ne – stil grubu belirtilmeden tarihlendiği ile 2 tanesinin ise incelenmediği ve yayınlanmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın konusu oluşturan ilgili eserlerden 1 tanesinin sadece müze envanterinde bilgisine rastlanılmış, 1 adedinin ise herhangi bir bilgisine rastlanılamamıştır. Bilim insanlarınca daha önce irdelenmediği tespit edilen, bu 2 adet eserin üzerindeki figürlerin tasvir ediliş biçimine dayanılarak Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili - M.Ö 800 - 8. yy.'ın sonu 7. yy.'ın başı dolaylarına tarihlenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akurgal, E. (1949). *Spathethitische bild kunts.* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Akurgal, E. (1955). *Phrygische kunst.* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Akurgal, E. & Himmer M. (1961). *Der kunst der hethiter.* Münih: Hirmer Verlag.

Akurgal, E. (1962). *The art of the hittites.* London: Thames and Hudson.

Akurgal, E. (1966). *Orient und oksident*. Baden-Baden: Holle Verlag.

Akurgal, E. (1995). *Hatti ve hitit uygarlıkları.* İzmir: Net Turistik Yayınları.

Akurgal, E. (1998). *Anadolu kültür tarihi.* Ankara: Tübitak Yayınları.

Akurgal, E. (2000). *Anadolu uygarlıkları.* İzmir: Net Turistik Yayınları.

Atakuman, Ç.-Tanyeri Erdemir, T.- Erdem, D.- Koç, İ, (2006). *Hititler.* Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.

Alpaslan, M. (2011). Gurgum krallığı, *ArkeoAtlas,* 375.

Bittel, K. (1937). *Boğazköy, die kleinfunde der grabungen 1906-1912 I.* Leipzig: J. C. Hinrich' sche Buchhandlung.

Bittel, K. (1976). *Les hittites.* Paris: L'univers des formes.

Boardman, J. (1999). *The greeks overseas.* London: Thames and Hudson.

Bossert, H.T. (1942). *Altanotolien, kunst und hardwerk in kleinasien von den anfangen bis zum völligen ausgehen in der grieshischen kultur.* Berlin: Verlag Ernst Wasmuth.

Bossert, H.T. - Alkım, U.B. Çambel, H. - Ongunsu, N. - Süzen (1950). *Karatepe kazılar (birinci ön-rapor).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bossert, H.T. (1951). *Altsyrien, kunst und hardwerk in cypern, syrien, palastina, transjordanjen und arabien von den anfangen in der griechische - römischen kultur, der altesten kulturen des mittelmeekreisses dritter band.* Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth.

Bossert, H.T. (1956). *Asia.* Berlin: Verlag Ernst Wasmuth.

Çambel, H. – Özyar, A. (2003), *Karatepe – aslantaş azatiwataya die bildwerge.* Mainz Am Rhein: Verlag Phıllıpp Von Zabern.

Çilingiroğlu, A. (1984). *Urartu ve kuzey suriye: siyasal ve kültürel ilişkiler.* Bornova: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Çilingiroğlu, A. (1994). *Urartu tarihi.* Bornova: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Yayınları.

Darga, M. (1992). *Hitit sanatı.* İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.

De Martino, S. (2003). *Hititler.* Ankara: Dost Kitapevi Yayınları

Delaporte, L. (1940). *Malatya-aslantepe I; la porte des lions.* Paris: Memories de I'Institut Français Darcheologiee de İstanbul.

Dinçol, A.M. (2000). Hititler. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I,* 18-120.

Dinçol, A.M. (2000). Geç Hititler. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I,* 122-136.

Dinçol, A. (2011). Son tunç çağı-hititler. *ArkeoAtlas,* 256-301.

Emre, K. (2002). Kaya kabartmaları, steller, orthostatlar. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk,* 486-492.

Eralp, G. (1991). *Geç hitit devri tasvirli sanat eserlerinde aslan motifi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Garstang, J. (1908). Excavations at sakje-geuzi in nort syria, premiary report for 1908. *LAAA I,* 90-100.

Garstang, J. (1929). *The hittite empire.* London: Edinburgh Üniversity Pres.

Genge, V.G. (1979). *Nordsyrich-südanatolische reliefs.* Kobenhavn: Ein archalologisch-historiche Untersuchung, Datierung und Bestimmung.

Girginer, K.S. (1996). *M.Ö. 1. binin yarısında anadolu tasvir sanatında mobilyalar.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Hawkins, J.D. (1974). Assrians and hittites. *IRAQ XXXVI/1-2,*67-83.

Hawkins, J.D. (2002). Büyük imparatorluğunun mirasçıları I. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk,* 410-412.

Hawkins, J.D. (2002). Büyük imparatorluğunun mirasçıları II. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk,* 506-510.

Hogart, D.G. (1926). *Kings of the hethittes.* London: Britische Academy.

Hrozny, B. (1933). *Inscriptions hethitischen hierogliph I.* London: Britische Academy.

Joukowsky, M.S. (1996). *Early turkey.* Iowa: Ucl Instıtute Of Archaeology.

Kınal, F. (1998). *Eski anadolu tarihi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Klengel, H. (2002). Hitit tarihi. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk,* 413-420.

Mansel, A.M. (1945). *Eski doğu ve ege tarihinin ana hatları.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Mansel, A.M. (1988). *Ege ve yunan tarihi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Moortgat, A. (1932). *Die bildende kunts des alten orient und die bergvölger.* Berlin:

Verlag Gebr. Mann.

Moortgat, A. (1967). *Die kunts des alten mesopotamien.* Köln: Koln DuMont.

Naumann, R. (1998). *Eski anadolu mimarlığı.* (B. Madra, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Orthmann, W. (1971). *Untersuchengen zur spathethitischen kunst.* Bonn: Rudolf Habelt Verlag.

Orthmann, W. (2002). Devamlılık ve yan etkiler. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk,* 510-513.

Özgüç, T. (1975). *Die hethiter, museum für anatolische civilisationen.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özgüç, T. (2005). *Kültepe kaniş/neşa.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Özyar, A. (2005). Geç hitit sanatı. *ArkeoAtlas,* 30-31.

Özyar, A. (2011). Demir çağı-geç hitit krallıkları. *ArkeoAtlas,* 370-389.

Peker, H. (2005). Karkamış krallığı. *ArkeoAtlas,* 36-43.

Przeworski, S. (1928/29). Die rennwagen-darstellungen in der nordsyrischen kunts. *AFO V,* 20-24.

Przeworski, S. (1936). Notes d'archeologie syrienne et hittite III, quelques nouveaux monuments de maras. *SYRIA XVII*, 32-47.

Puchstein, O. (1890). *Pseudohethitische kunts.* Berlin: Verlag Gebr. Mann.

Saltuk, S. (1997). *Arkeoloji sözlüğü.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Sevin, V. (1991). *Yeni assur sanatı I mimarlık.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sevin, V. (1999). *Anadolu arkeolojisi.* İstanbul: Der Yayınları.

Ünal, A. (2002). *Hitit devrinde anadolu-kitap 1*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Ünal, A. & Girginer, K.S. (2007). *Kilikya-çukurova, ilk çağlardan osmanlılar dönemi'ne kadar kilikya'da tarihi coğrafya, tarih ve arkeoloji.* İstanbul: Homer Kitapevi.

Vıeyra, M. (1955). *Hittite art.* London: Alec Tiranti Ltd.

Von Der Osten, H.H. (1930). *Exploratıons in hittite asia minor-1929, OIC 8.* Chicago: The University Of Chicago Oriental Insititute Press.

Yalgın, Y. (1940). İslahiye eti kabartmaları, kazıbaba-kanıbaba, *Görüşler 25/26,* 13-17.

Weber, O. (1921). *Dıe kunst der hethiter.* Berlin: Verlag Ernst Wasmuth A.G.

Woolley, L. (1925). *Carchemish I, II, III.*London: Oxford University Press.

Woolley, L. (1955). *Alalakh an account of the hatay 1937-1939.* London: Oxford University Press.

EK A - Eser Katalogu 1
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Kabartmalı Stel

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 375 (1723)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :0,84 En :0,79

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi

Eserin Stil Grubu: Şüpheli

Eserin Konusu: Yemek Sahnesi

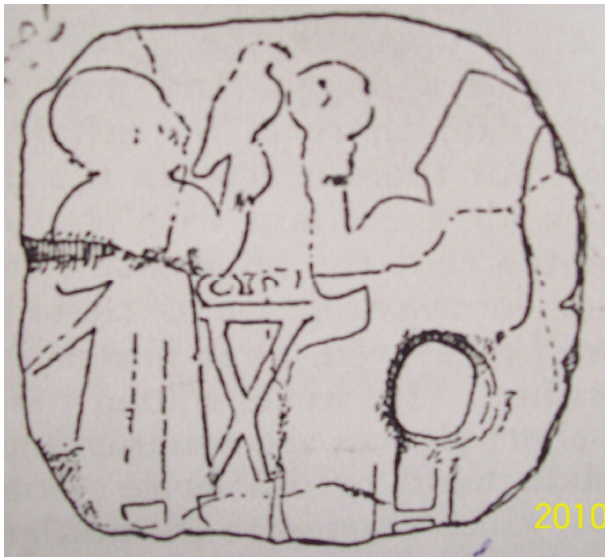
Eserin Müzeye Geliş Şekli: Kahramanmaraş – Karamaraş semtinden gelmiştir.

Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında I. Eser

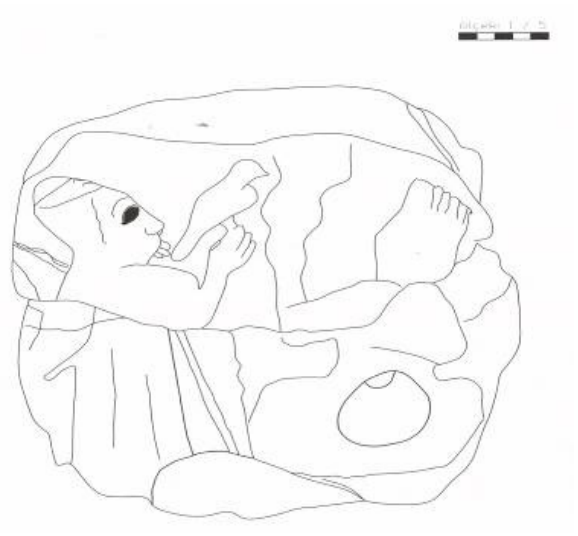
Eserin Tanımı: Üzerinde iki insan kabartması vardır. Sağdaki figür oturuyor ve elinde bir ayna (?) tutuyor. Soldaki figür ise ayakta elinde güvercin bulunmaktadır. Eser fazlaca yıpranmış, üç parçaya ayrılmış, parçalar birbirine yapıştırılmıştır. Eserin sağ alt kısmında bir delik bulunmaktadır.

Eserin Yayınlandığı Yerler: Humann/Puchstein, 1890, lev. 47,4; Garstang, 1929, fig.20; Przeworki, 1936 lev.10.3; Orhmann, 1971 s.525-526, lev. 45 B/12

EK A - Eser Katalogu 2
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Av Sahneli Stel

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 377 (1725)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :0,71 En :0,78

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi

Eserin Stil Grubu: Maraş II

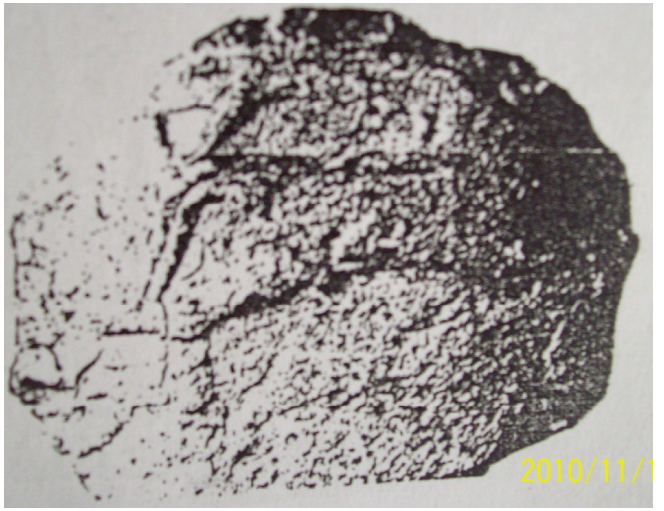
Eserin Konusu: Arabalı Av Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Kahramanmaraş – Karamaraş semtinden gelmiştir.

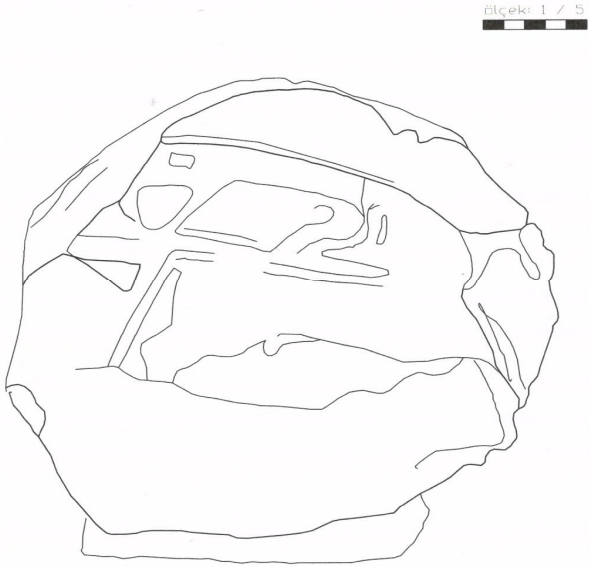
Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında IV. Eser

Eserin Tanımı: Ön ve arka kısmı kırık, üzerinde yalnız bir hayvan ve onu idare edenin bir kolu, arabanın bozuk bir halde kalan tekeri görülmektedir. Hayvanın ayakları arasında diğer bir hayvan vardır.

Eserin Yayınlandığı Yerler: Humann/Puchstein,1890, lev. 47,1; Przeworki, 1928/29, lev.9.1; Moortgart, 1932, lev. 58; Przeworki, 1936, lev. 10.4; Orhmann, 1971 s.525 lev. 44 B/6

EK A - Eser Katalogu 3
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Yaylı Adam Sahnesi

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 239 (12968)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :0,87 En :0,60

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi

Eserin Stil Grubu: Şüpheli

Eserin Konusu: Yaylı Adam Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Kahramanmaraş Maarif Müdürlüğü tarafından gönderilmiştir.

Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında V. Eser

Eserin Tanımı: Sol tarafa dönük, ayakta duran bir figür vardır, figür sol elini ileri doğru kaldırmış yay tutuyor bir şekilde gösterilmektedir. Figürün sağ kolu ise arkada ok tutuyordur. Kısa bir tunik giymiştir. Eserin sağ alt köşesi kırık, eser üzerinde kireçlenme mevcuttur.

Eserin Yayınlandığı Yerler: Von Der Osten, 1930, fig. 83; Orhmann, 1971 s.525 lev. 45 B/11

EK A - Eser Katalogu 4
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Hava Tanrısı Steli

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 473 (2214)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :1,37 En :0,55

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi

Eserin Stil Grubu: Geç Hitit Sanatı II

Eserin Konusu: Hava Tanrısı Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: İslahiye'nin Kazdağı Tepesi'nden gelmiştir.

Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında IX. Eser

Eserin Tanımı: Eserin üzerinde ayakta, sola dönmüş sağ elinde balta, sol elinde başak, başında iki çift boynuzlu külah bulunan bir figür bulunmaktadır. Figür uzun sakallı, beli kemerle sıkılmış tunik giymiştir. Belinde bir kılıç bulunmaktadır. Eserde figürün diz kapağından biraz yukarı kısmından aşağısı kırılmış, iki parçadır.

Eserin Yayınlandığı Yerler: Yalgın, 1940 lev. 15; Orhmann, 1971 s.486 lev. 14 - 2

EK A - Eser Katalogu 5
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Hava Tanrısı Steli

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 374 (1721)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Sarımsı Sert Taş

Eserin Boyutları: Yük :1,05 En :0,56

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi

Eserin Stil Grubu: Geç Hitit Sanatı II/IIIa

Eserin Konusu: Hava Tanrısı Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Kahramanmaraş – Karamaraş semtinden gelmiştir.

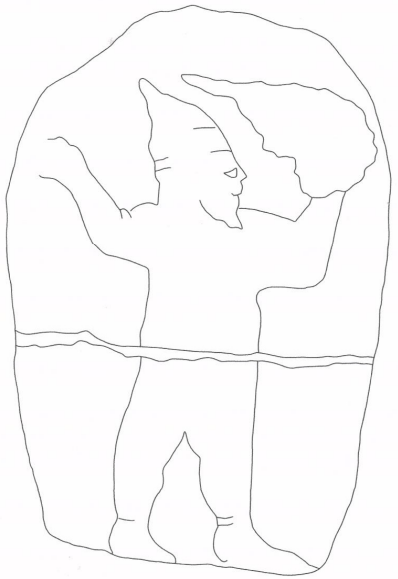
Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında X. Eser

Eserin Tanımı: Eserin bir yüzünde küçük tipte, sivri külahlı bir figür görülmektedir. Bu figürün başının üstünde güneş kursu vardır. Sağ elinde çift ağızlı balta, sol elinde ne olduğu anlaşılmayan bir nesne bulunmaktadır. Eserin arka yüzünde ise, Hiyeroglif yazıt vardır. Eserin üzerindeki yazılar aşınmış, eser iki parça olarak yapıştırılmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yerler: Von Der Osten, 1930, fig.87; Orhmann, 1971, s.524-525 lev. 44 B/5

EK A - Eser Katalogu 6
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Kabartmalı Stel

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 442 (1983)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :1,19 En :0,56

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi

Eserin Stil Grubu: Geç Hitit Sanatı II/III

Eserin Konusu: Erkek Kabartma Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Gaziantep'in Söğütlü Köyü'nden gelmiştir.

Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında XI. Eser

Eserin Tanımı: Eser siyah bazalttan yapılmış olup, sonradan kırmızımsı bir renk almıştır. Belden yukarısı kırık olan bu eserin üzerinde figürde saçaklı uzun bir giysi giymiş olan, bir figür yer almaktadır. Figürün belinde bir hançer, ayaklarının altında koşar biçimde bir hayvan bulunmaktadır. Önünde alçak bir masa bulunan insan figürünün arkasında da bir hayvan görülmektedir. Eser iki parça halinde kırılmış bir halde ve yapıştırılmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yerler: Bossert,1942, s.813 lev. 813; Orhmann, 1971 s.533 lev. 52 – 1

EK A - Eser Katalogu 7
Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Savaş Tanrısı Steli

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 240 (1297)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :1,19 En :0,65

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi

Eserin Stil Grubu: Geç Hitit Sanatı II

Eserin Konusu: Savaş Tanrısı Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Kahramanmaraş – Sakçagözü arasında Hacıbebekli'den gelmiştir.

Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis.
Kapısında XIII. Eser

Eserin Tanımı: Eserin üzerinde ayakta duran bir figür sol elinde bir hayvan, sağ eli ile omzuna kadar takılmış bir yay tutmaktadır. Başında boynuzlu bir başlığı vardır. Başının üzerinde güneş kursu görülmektedir. Figür uzun bir tunik giymiş olup, tuniğin etek kısımları saçaklıdır. Figür bir hayvan (Geyik ?) üzerinde durmaktadır.

Eserin Yayınlandığı Yerler: Garstang,1929, fig. 45; Bossert, 1942, lev. 817; Orthmann, 1971 s.484 lev. 14 - 1

EK A - Eser Katalogu 8
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Mezar Steli (Üzüm Tüccarı ve Eşi)
Eserin Buluntu Şekli: İn situ (Yörükselim)
Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi
Eserin Envanter No: 386 (1755)
Eserin Kazı No:---------
Eserin Malzemesi: Bazalt
Eserin Boyutları: Yük :1,00 En :0,56
Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi IIIb
Eserin Stil Grubu: Maraş III
Eserin Konusu: Üzüm Tüccarı ve Eşi
Eserin Müzeye Geliş Şekli: Kahramanmaraş Yörükselim Mahallesinden gelmiştir.
Eserin Müzedeki Yeri: Taş Eser Salonu
Eserin Tanımı: Eserin üzerinde oturur vaziyette kollarını birbirinin omzuna atmış iki figür bulunmaktadır. Sakallı olan erkek figürünün sol elinde üzüm tutmaktadır. Geniş bir kemeri, giysisinde dizlerinden aşağı inen püsküllü bir parça vardır. İri gözlere ve kalın kaşlara sahiptir. Saç ve sakallarına helezon şekli verilmiştir. Sol elinde ayna olabilecek bir nesne tutan kadın figürünün ise, çizgilerle ayrılmış geniş bir kemeri bulunmaktadır. Bu kemerin alt ve üst kenarlarında birbiri ucuna sokulan örtüsü vardır. İri gözlü kalın kaşlıdır. Kadın figürünün kulağında üç kanatlı küpeler, başında süslü bir başlık bulunmaktadır.
Eserin Yayınlandığı Yerler: Bossert, 1942, lev. 805; Akurgal, 1949 lev.40a,b; Akurgal, Himmer, 1961 lev.139; Orhmann, 1971 s.524 lev. 43 A/1; Genge, 1979 lev.51; Darga, 1992, res.302; Joukowsky,1996, fig.8.32; Akurgal, 2001, fig.177; Özyar, 2005, s.30

EK A - Eser Katalogu 9
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Kabartmalı Stel (Yün Eğiren Kadın ve Küçük Yazıcı)
Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor
Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi
Eserin Envanter No: 387 (1756)
Eserin Kazı No:---------
Eserin Malzemesi: Bazalt
Eserin Boyutları: Yük :1,02 En :0,70
Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi III
Eserin Stil Grubu: Maraş III
Eserin Konusu: Yün Eğiren Kadın ve Küçük Yazıcı
Eserin Müzeye Geliş Şekli: Kahramanmaraş – Karamaraş semtinden gelmiştir.
Eserin Müzedeki Yeri: Taş Eserler Salonu
Eserin Tanımı: Eserin üzerinde ip sarmakla meşgul karşısında ayakta duran bir elinde kalem diğer elinde tablet bulunan erkek figürü görülmektedir. İki figür arasında üzerinde bir takım nesneler duran bir masa vardır. Başından aşağıya uzun bir örtü inen kadın figürü erkek figürüne göre daha büyük tasvir edilmiştir. Erkeğin başında bir başlık vardır, saçları ensesinde kıvrılmış durumdadır.
Eserin Yayınlandığı Yerler: Bossert, 1942, lev. 814; Akurgal, 1949, lev.42a; Akurgal, 1955, lev.77-78; Akurgal, Himmer, 1961 lev.138; Orhmann, 1971 s.528 lev. 47 C/5; Genge, 1979 lev.49; Darga, 1992, res.304

sandalyede oturan bir kadın (kraliçe),

EK A - Eser Katalogu 10
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Kabartmalı Stel

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 474 (2215)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :0,70 En :0,50

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi II

Eserin Stil Grubu: Maraş II

Eserin Konusu: Oturan Figür Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: İslahiye'nin Kazdağı Tepesi'nden gelmiştir.

Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında VII. Eser

Eserin Tanımı: Eserin üzerinde sandalyede oturan figür bulunmakta, bu figür sol elinde bir yılan, sağ elinde bir hançer tutmaktadır. Figürün uzun saçları arkada helezon şeklinde kıvrılmıştır. Eser kırık olduğu için ayakları görülmemektedir.

Eserin Yayınlandığı Yerler: Yalgın, 1940, lev.13; Bossert, 1942, lev. 958; Orhmann, 1971 s.486 lev. 14 – 1; Özyar, 2005, s.16

EK A - Eser Katalogu 11
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Kahraman ve Hayvan Sahneli Steli

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 169 (911)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :1,08 En :1,03

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi I/II

Eserin Stil Grubu: Şüpheli

Eserin Konusu: Kahraman ve Hayvan Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Pancarlı Höyüğünden V. Oster tarafından getirilmiştir.

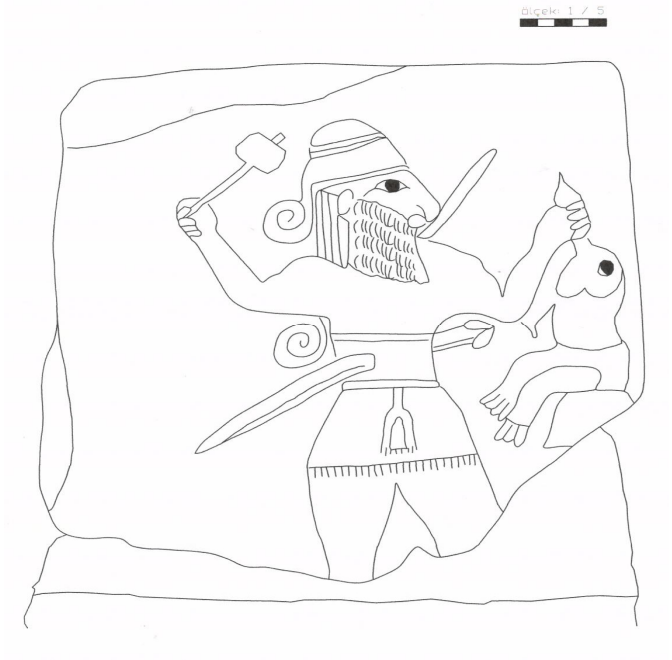
Eserin Müzedeki Yeri: Müzenin Giriş Kapısının sağ tarafındadır.

Eserin Tanımı: Eserin üzerinde sağ elinde bir balta, sol elinde bir hayvanın arka ayaklarını tutan bir figür bulunmaktadır. Figür kısa bir tunik giymiş, beline kalın bir kemer takmıştır. Kemerinin üzerinde kalın bir kılıcı vardır. Başında yuvarlak bir başlık bulunmaktadır.

Eserin Yayınlandığı Yerler: Von Der Osten, 1930, fig.63; Bossert, 1942 lev. 818; Weber, 1921,lev.84,a; Orthmann, 1971 s.529 lev. 48 – 1

EK A - Eser Katalogu 12 Adana Arkeoloji Envanteri)

Eserin Adı: Kabartmalı Stel

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 1722

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :0,27 En :0,52

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi II/IIIa

Eserin Stil Grubu: Maraş II

Eserin Konusu: İki Figür Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Kahramanmaraş'tan

Eserin Müzedeki Yeri: Müzenin Giriş Kapısının sağ tarafındadır.

Eserin Tanımı: Üzerinde iki insan kabartmasının ayakları
ve etek kısımları görünmektedir.

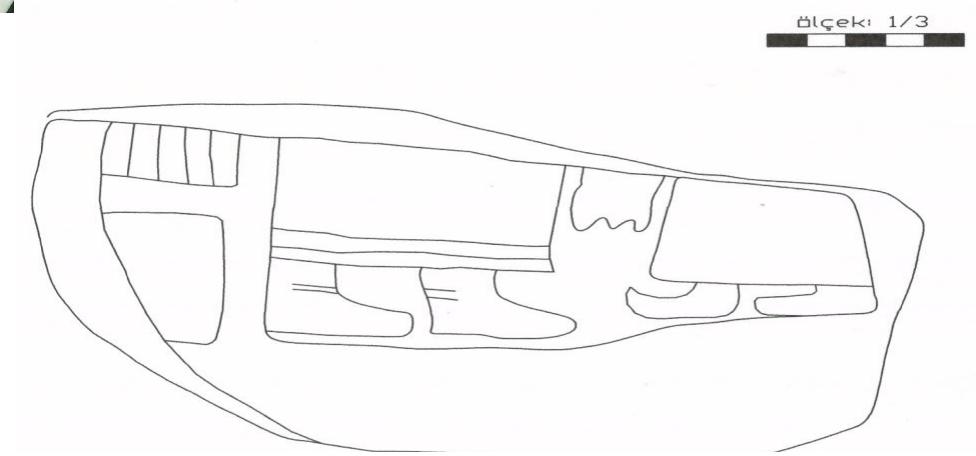
Eserin Yayınlandığı Yerler: Von Der Osten, 1930 fig.86; Orthmann, 1971 s.526 lev. 46 B/13

Müzesi

gelmiştir.

EK A - Eser Katalogu 13
(Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Kabartmalı Stel

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 378 (1726)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :0,80 En :0,70

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi II

Eserin Stil Grubu: Maraş I

Eserin Konusu: Yaylı Figür Sahnesi

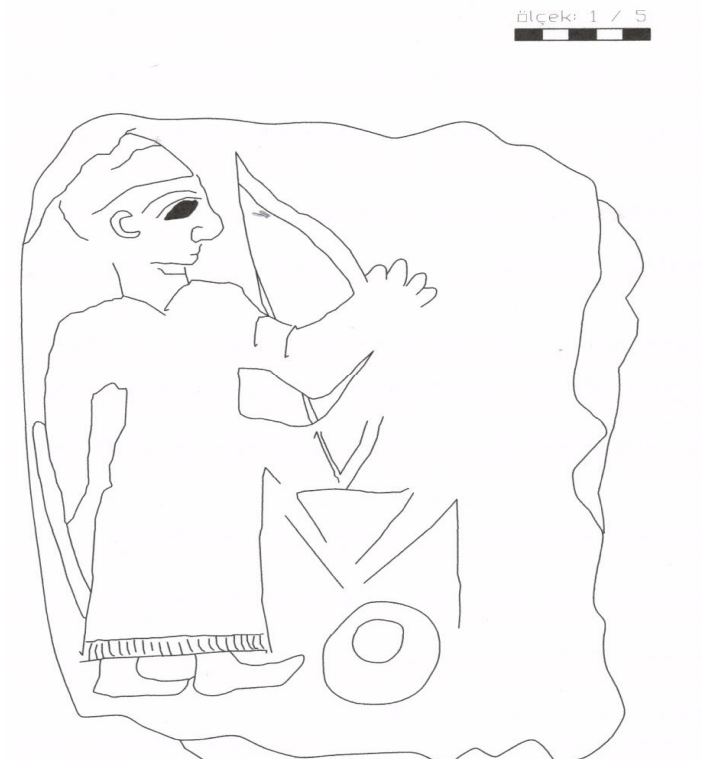
Eserin Müzeye Geliş Şekli: Kahramanmaraş – Karamaraş semtinden gelmiştir.

Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında II. Eser

Eserin Tanımı: Sol tarafta ayakta duran bir figür, sağ eliyle ok, sol eliyle yay tutmaktadır. Önünde bir masa, üzerinde etekleri saçaklı bir manto vardır. Eserin sağ tarafı ise boştur, sağ alt kısmında ise bir delik bulunmaktadır. Eser oldukça silik durumdadır.
Eserin Yayınlandığı Yerler: 1890, lev. 47,3; Przeworski, 1936, lev. 10,5; Orthmann, U.Z.K.S. Berlin, 1971 s.525 lev. 45 B/9

EK A - Eser Katalogu 14 (Adana Arkeoloji Müzesi Envanteri)

Eserin Adı: Kabartmalı Stel

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: 350 (1646)

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :0,60 En :0,67

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi IIIb

Eserin Stil Grubu: Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili - M.Ö 800 - 8. yy.'ın sonu 7. yy.'ın başı

Eserin Konusu: Ok Atan Savaşçı Sahnesi

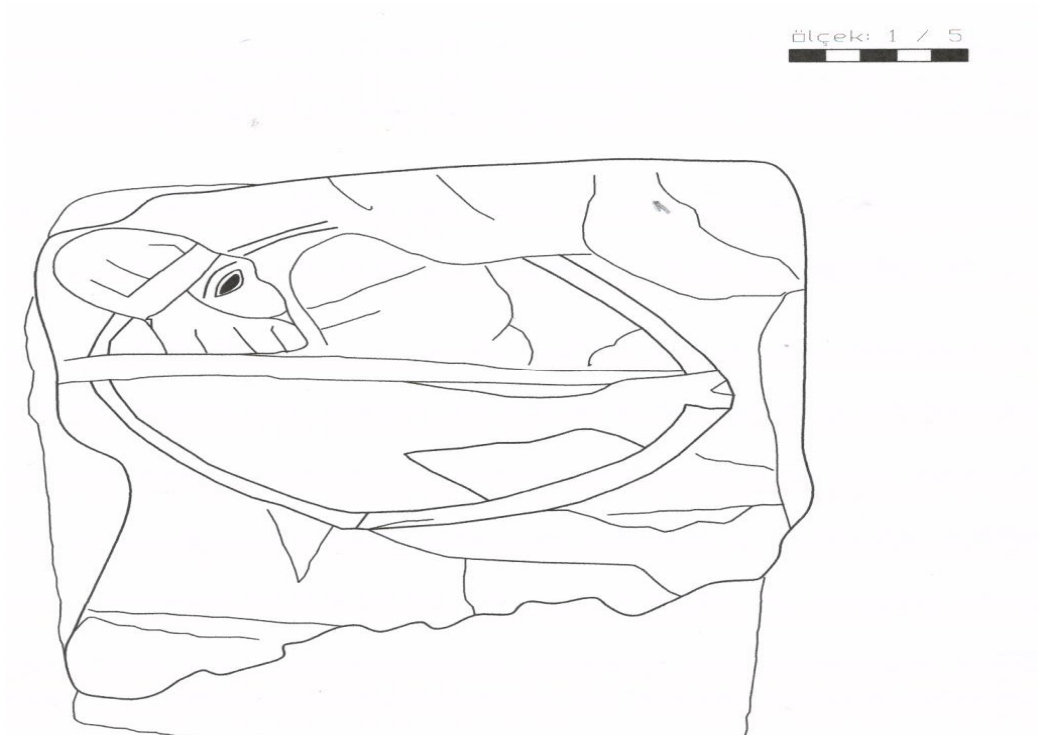
Eserin Müzeye Geliş Şekli: Şanlıurfa'nın Zeynep – Tilemmar Köyleri arasında gelmiştir.

Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında III. Eser

Eserin Tanımı: Profilden iki muharip biri ok atıyor, diğeri arabayı idare ediyor şekildedir. Her iki figürde kısa, uçları püsküllü tunik giymiş, arabayı süren kişinin başlığının bir bölümü ile eserin bazı kısımları kırık durumdadır. Kabartma zedeli durumdadır.

Eserin Yayınlandığı Yerler: ----------

EK A - Eser Katalogu 15

Eserin Adı: Kabartmalı Stel

Eserin Buluntu Şekli: Bilinmiyor

Eserin Korunduğu Yer: Adana Arkeoloji Müzesi

Eserin Envanter No: ---------

Eserin Kazı No:---------

Eserin Malzemesi: Bazalt

Eserin Boyutları: Yük :1,10 En :0,60

Eserin Dönemi: Geç Hitit Dönemi IIIb

Eserin Stil Grubu: Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Stili - M.Ö 800 - 8. yy.'ın sonu 7. yy.'ın başı

Eserin Konusu: Ayakta-Oturan Figürler Sahnesi

Eserin Müzeye Geliş Şekli: --------

Eserin Müzedeki Yeri: Asistanlar Yolu, Asis. Kapısında VIII. Eser

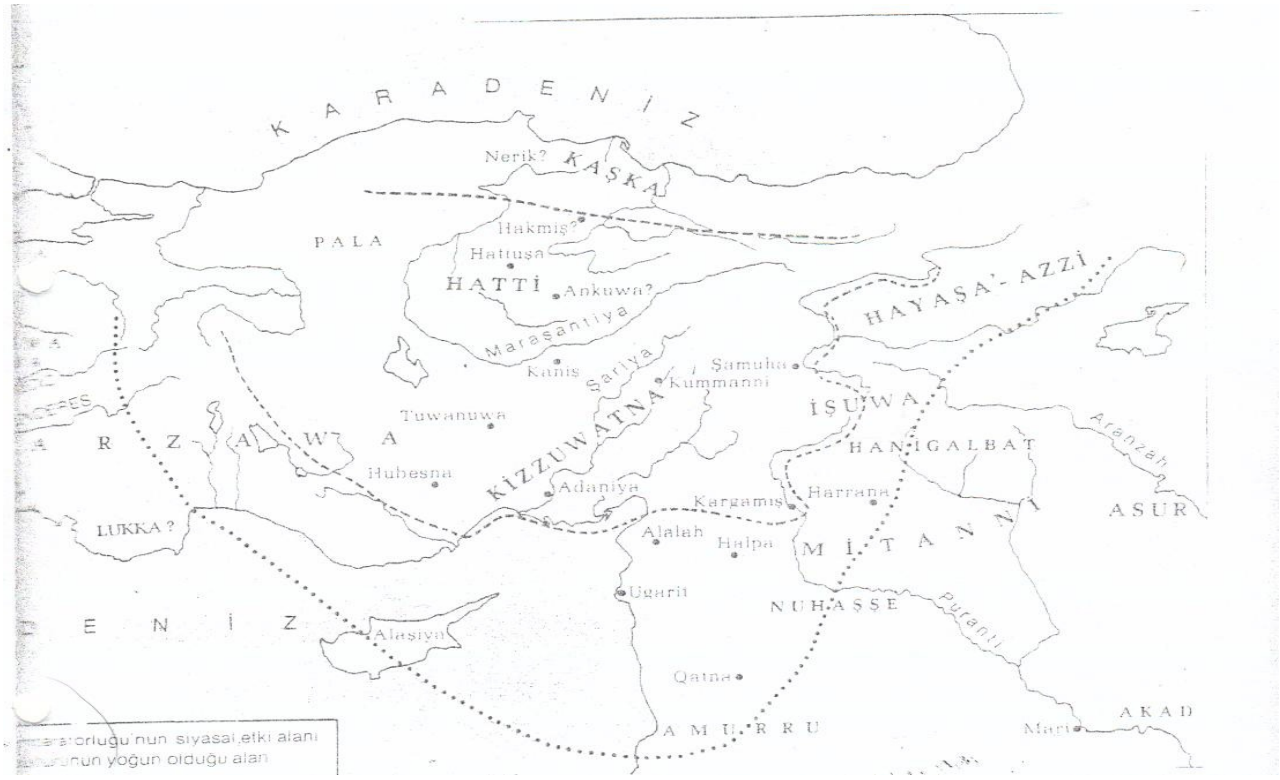
Eserin Tanımı: Üzerinde iki insan kabartması vardır. Sağdaki oturmakta, soldaki ayakta yürür pozisyonda durmaktadır.

Eserin Yayınlandığı Yerler: --------

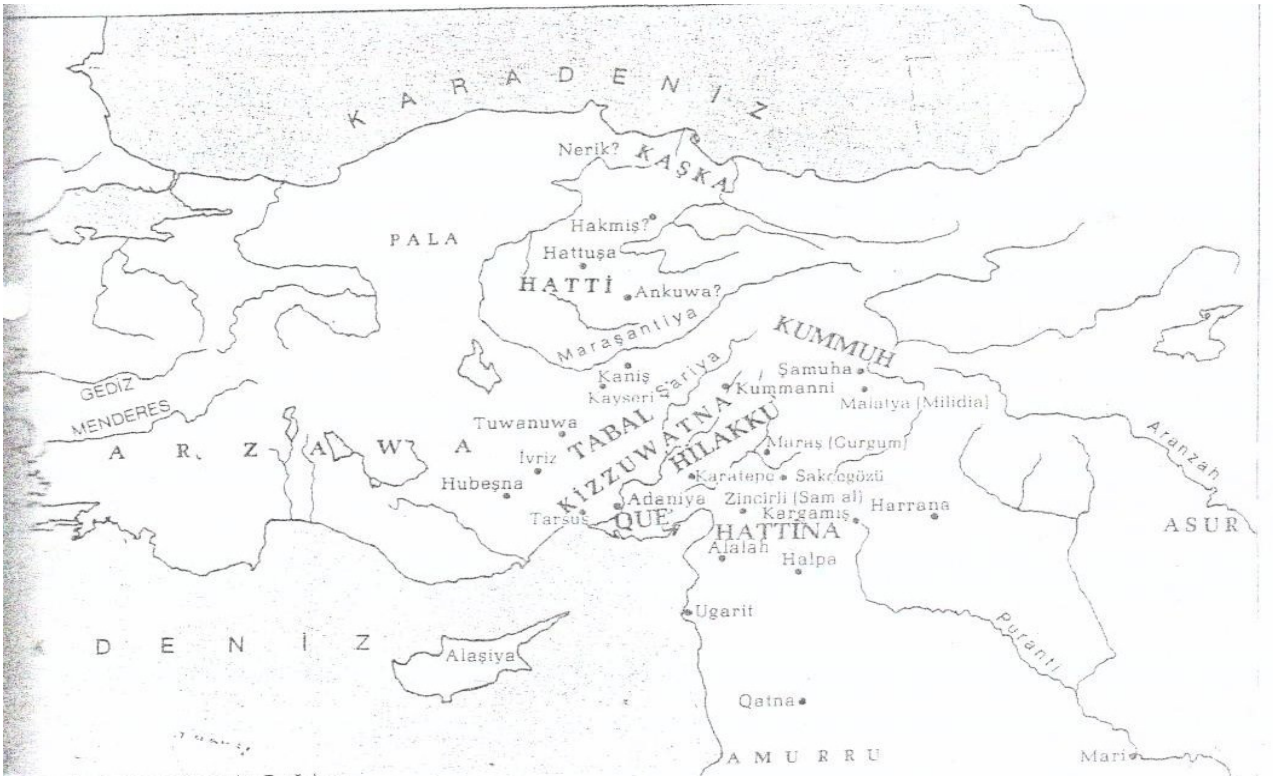

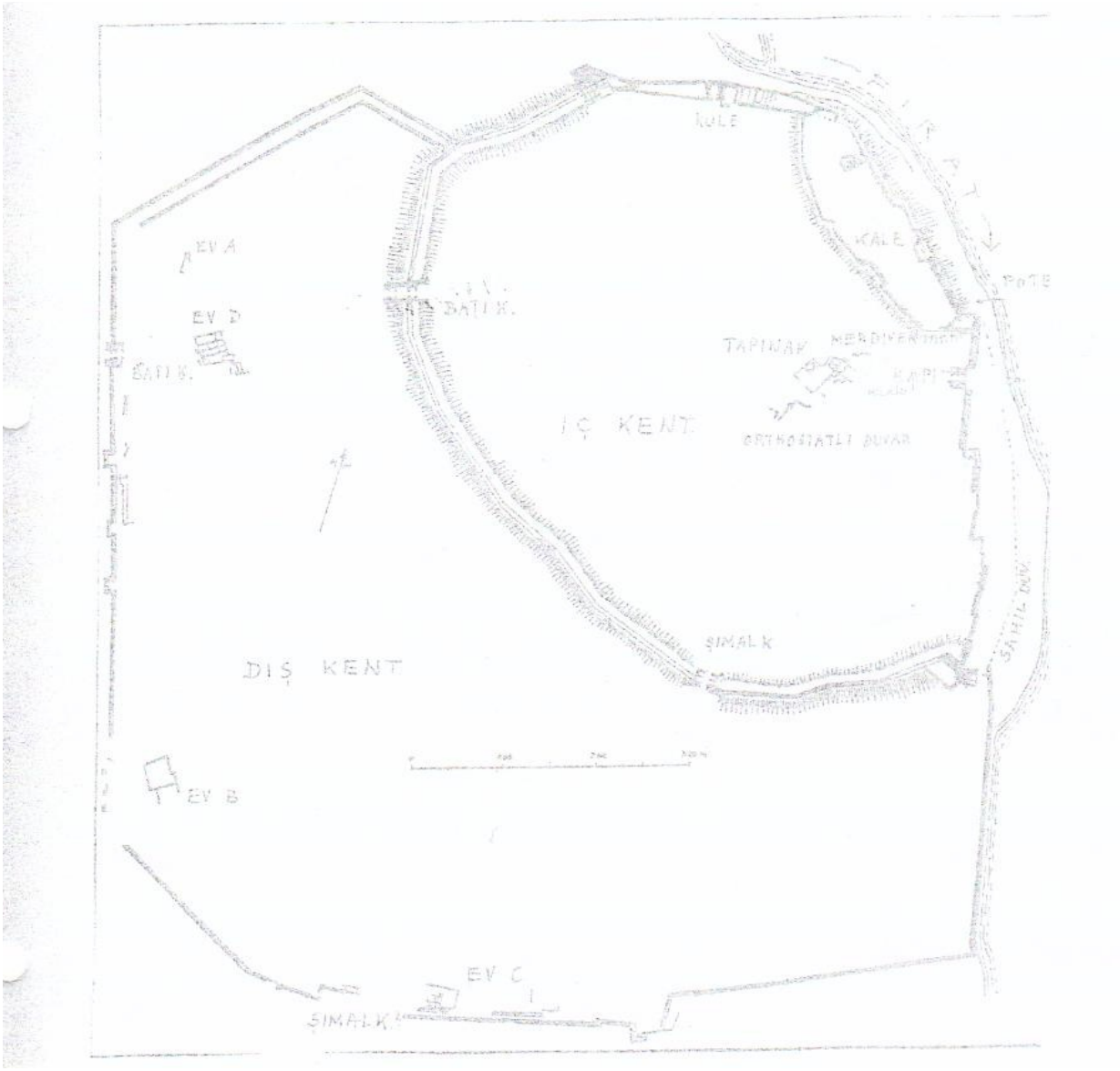
EK B - Harita 1

KARADENİZ
Nerik?
KAŞKA
PALA
Hakmiş?
Hattuşa
HATTİ
Ankuwa?
Marasantiya
HAYAŞA-AZZİ
Kanis
Şariya
Şamuha
Kummanni
İŞUWA
Tuwanuwa
KIZZUWATNA
HANİGALBAT
Aranzah
Hubesna
Adaniya
Kargamış
Harrana
ASUR
LUKKA?
Alalah
Halpa
MİTANNİ
Uğarit
NUHAŞŞE
Purantı
Alaşiya
Qatna
AMURRU
Mari
AKAD

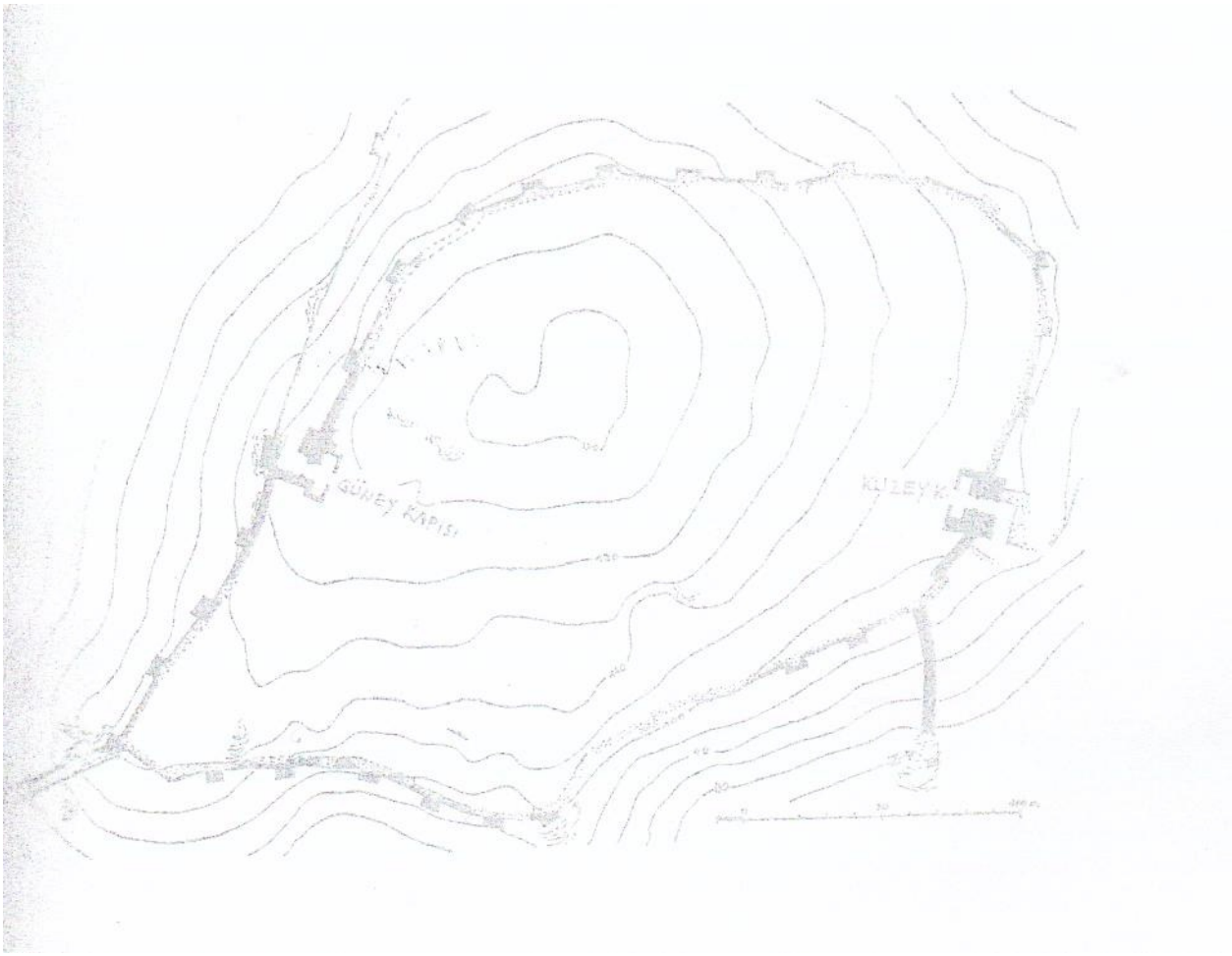
EK B - Harita 2

KARADENİZ
Nerik?
KAŞKA
PALA
Hakmiş?
Hattuşa
HATTİ
Ankuwa?
Maraşantiya
KUMMUH
Şamuha
Kaniş
Kayseri
Şariya
Kummanni
Malatya (Milidia)
GEDİZ
MENDERES
Tuwanuwa
TABAL
HİLAKKU
Aranzah
ARZAWA
İvriz
Maraş (Gurgum)
KİZZUWATNA
Karatepe
Sakçegözü
Hubeşna
Adaniya
Zincirli (Samʾal)
Harrana
Tarsus
QUE
Kargamış
HATTİNA
ASUR
Alalah
Halpa
Ugarit
DENİZ
Alaşiya
Puranti
Qatna
AMURRU
Mari

EK C - Plan 1

KULE
KALE
EV A
EV D
BATIK.
BATIK.
TAPINAK
MERDİVENLİ
İÇ KENT
ORTHOSTATLI DUVAR
SAHİL DUV.
SIMALK
DIŞ KENT
EV B
EV C
SIMALK

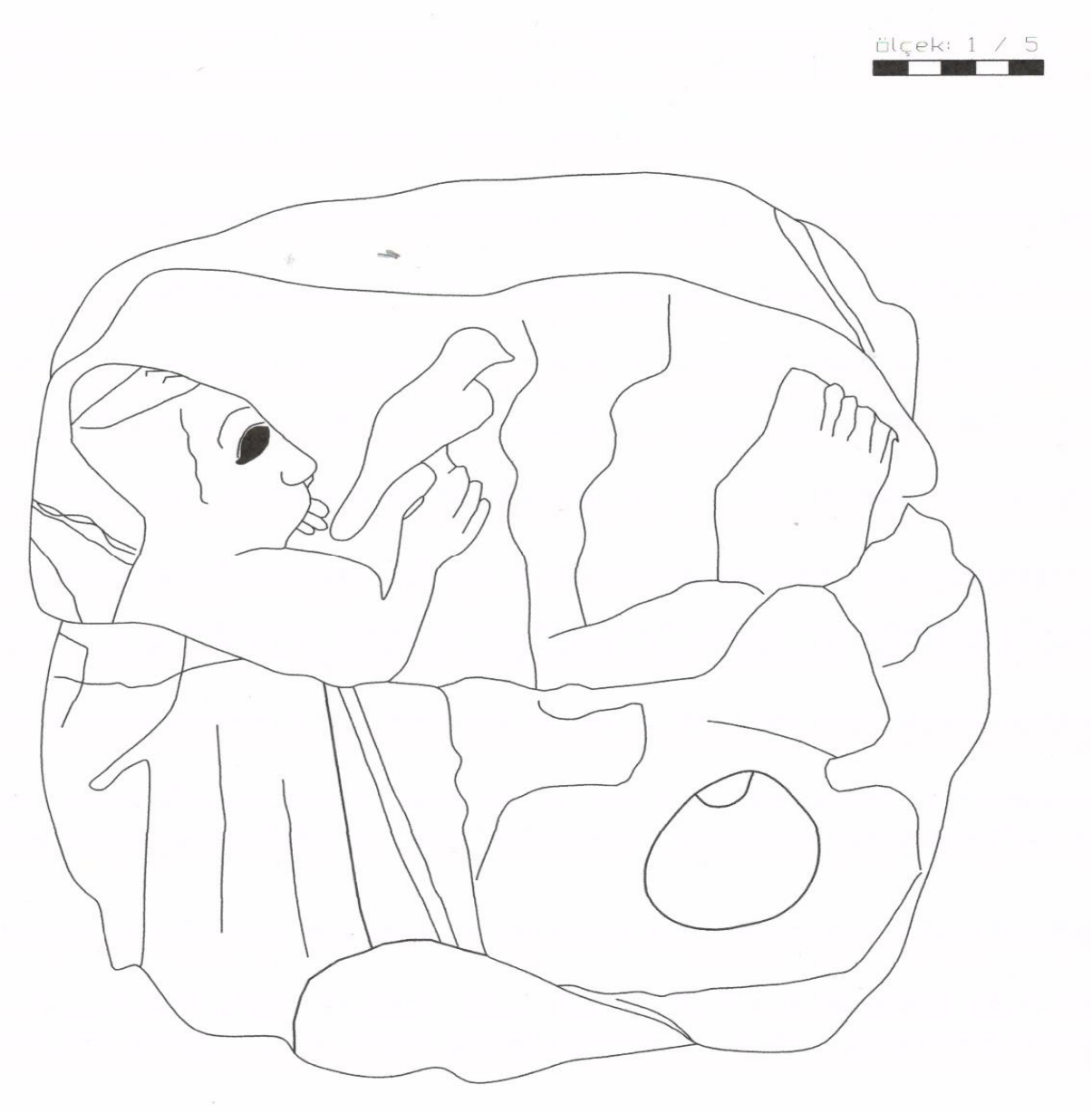
EK C - Plan 2

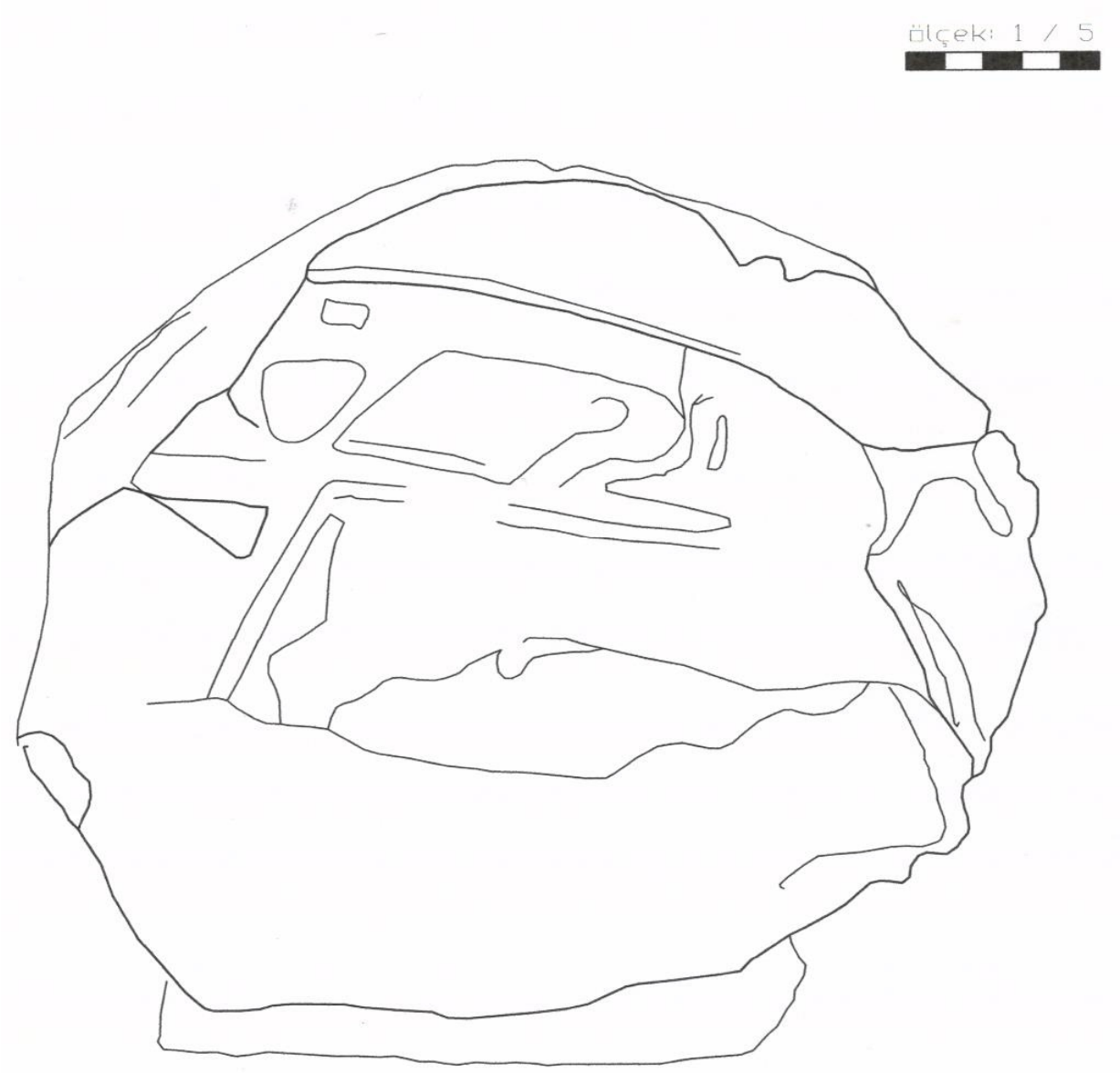
EK C - Plan 3

EK D - Çizim 1

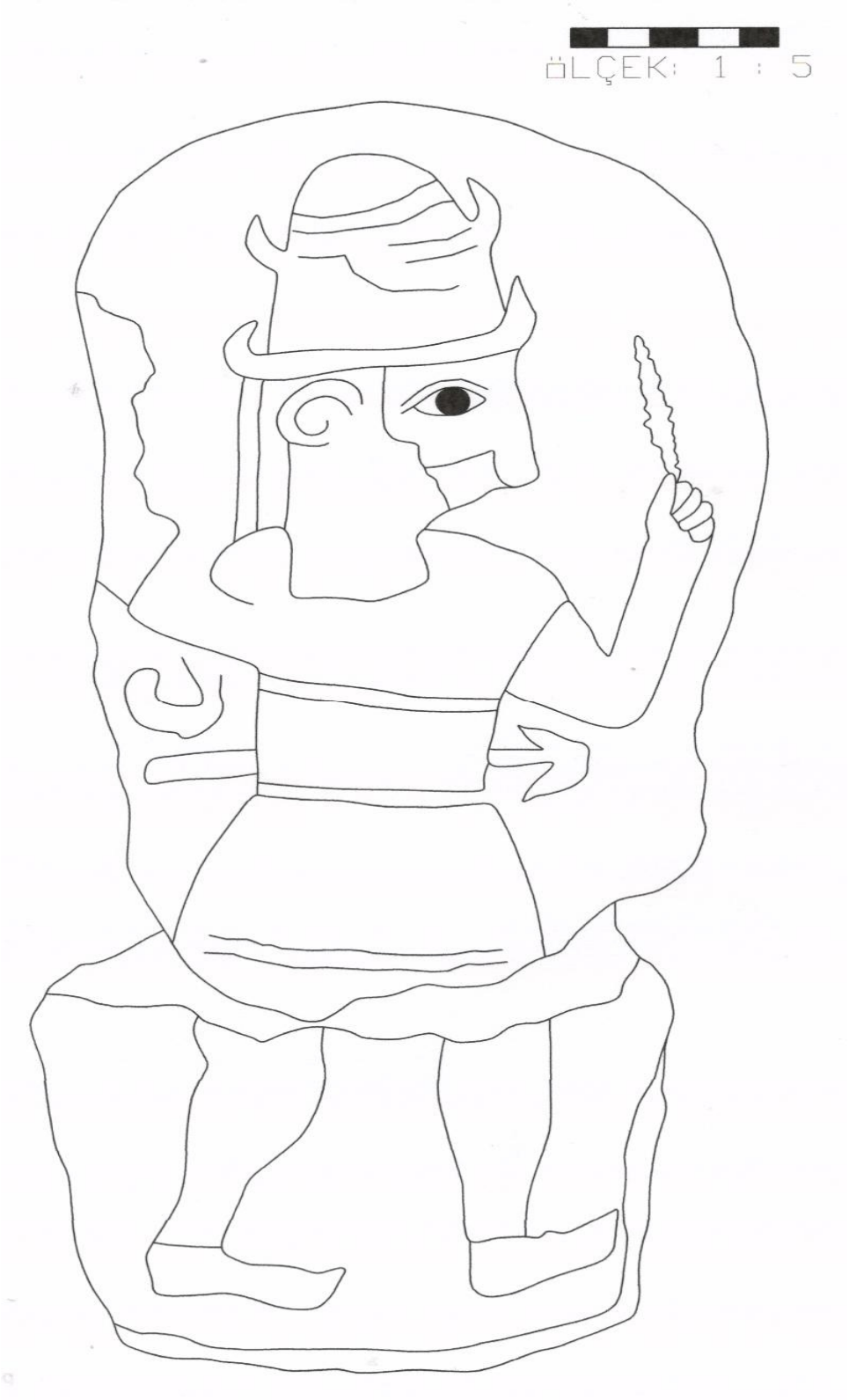
EK D - Çizim 2

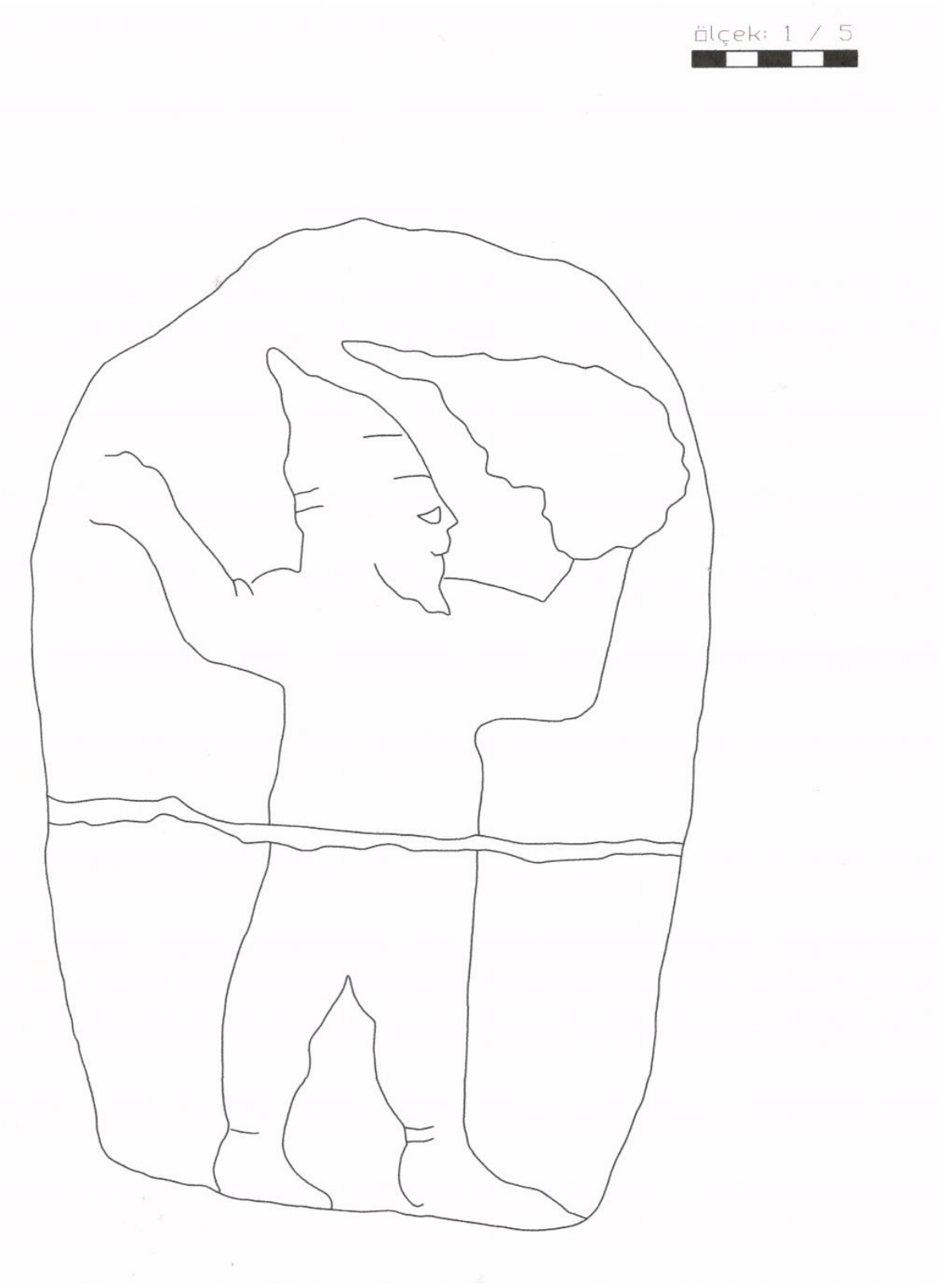
EK D - Çizim 3

EK D - Çizim 4

EK D - Çizim 5

EK D - Çizim 6

EK D - Çizim 7

EK D - Çizim 8

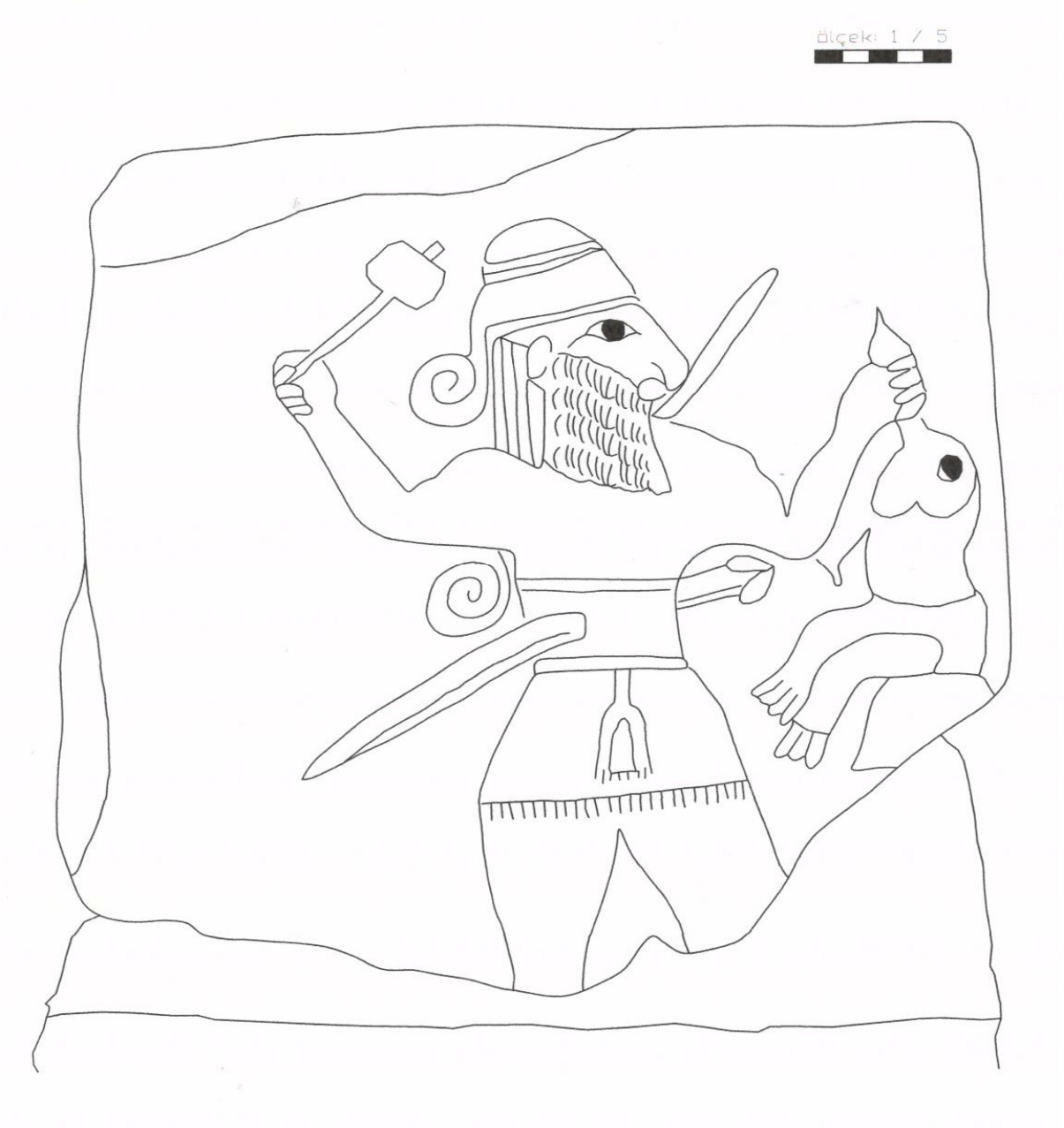
EK D - Çizim 9

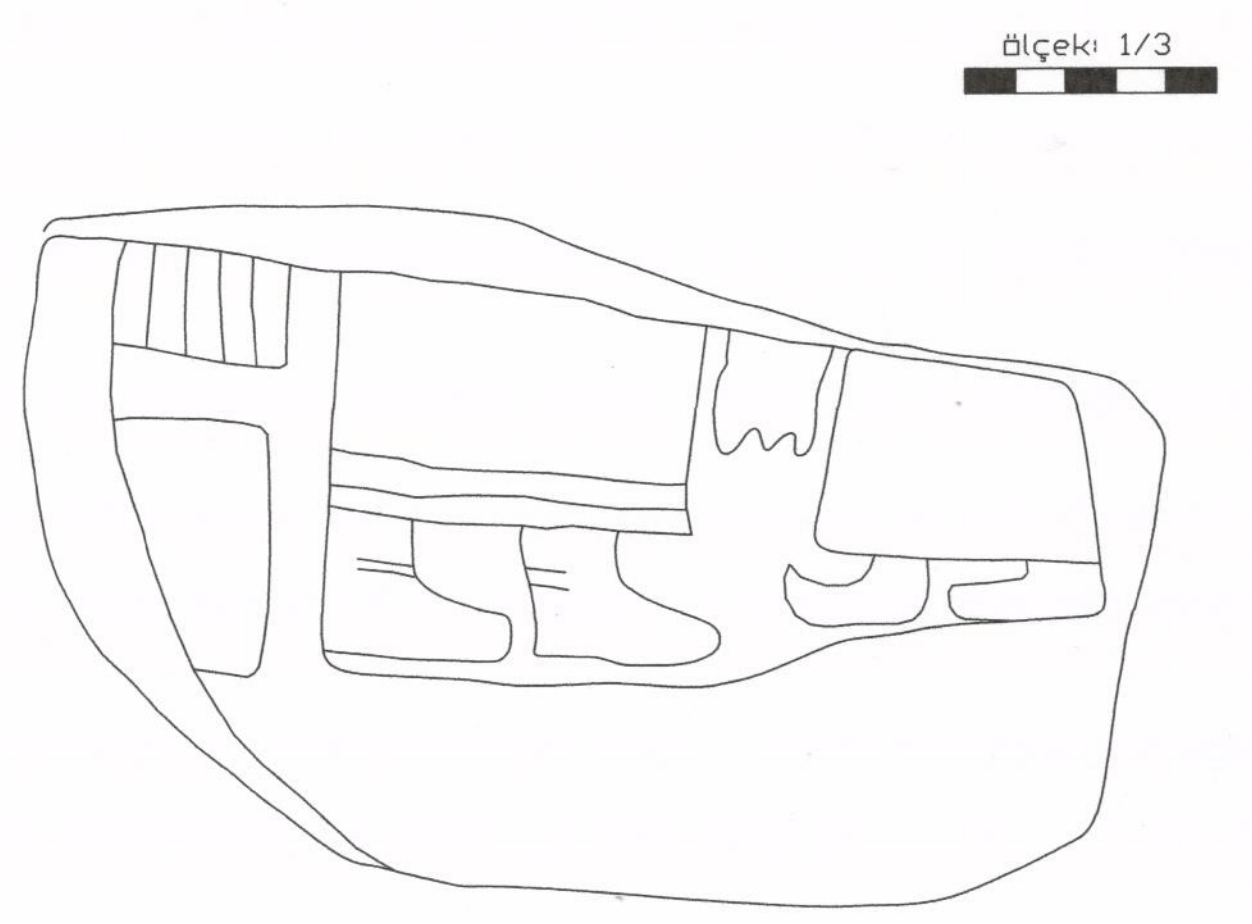
EK D - Çizim 10

EK D - Çizim 11

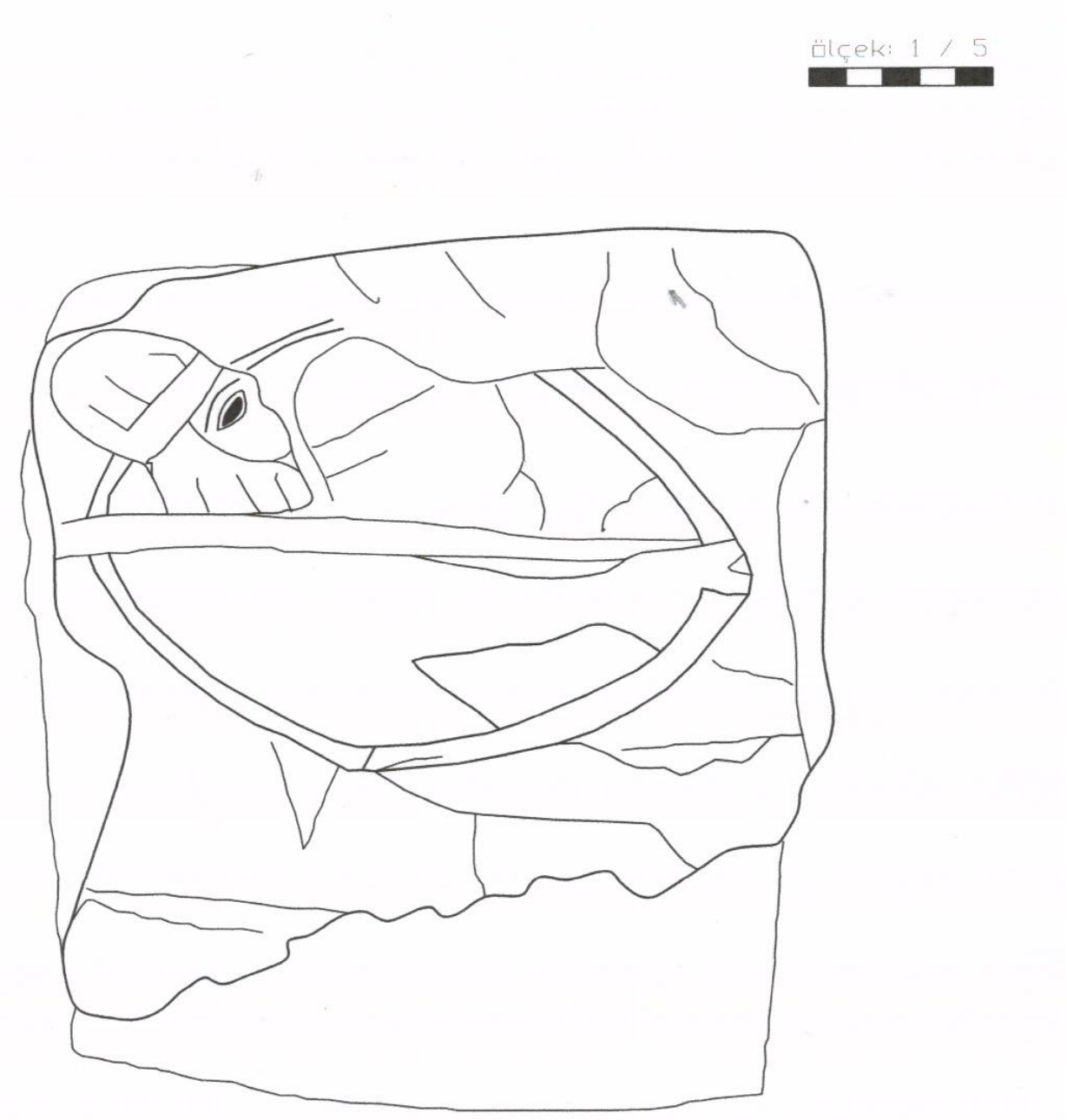
EK D - Çizim 12

EK D - Çizim 13

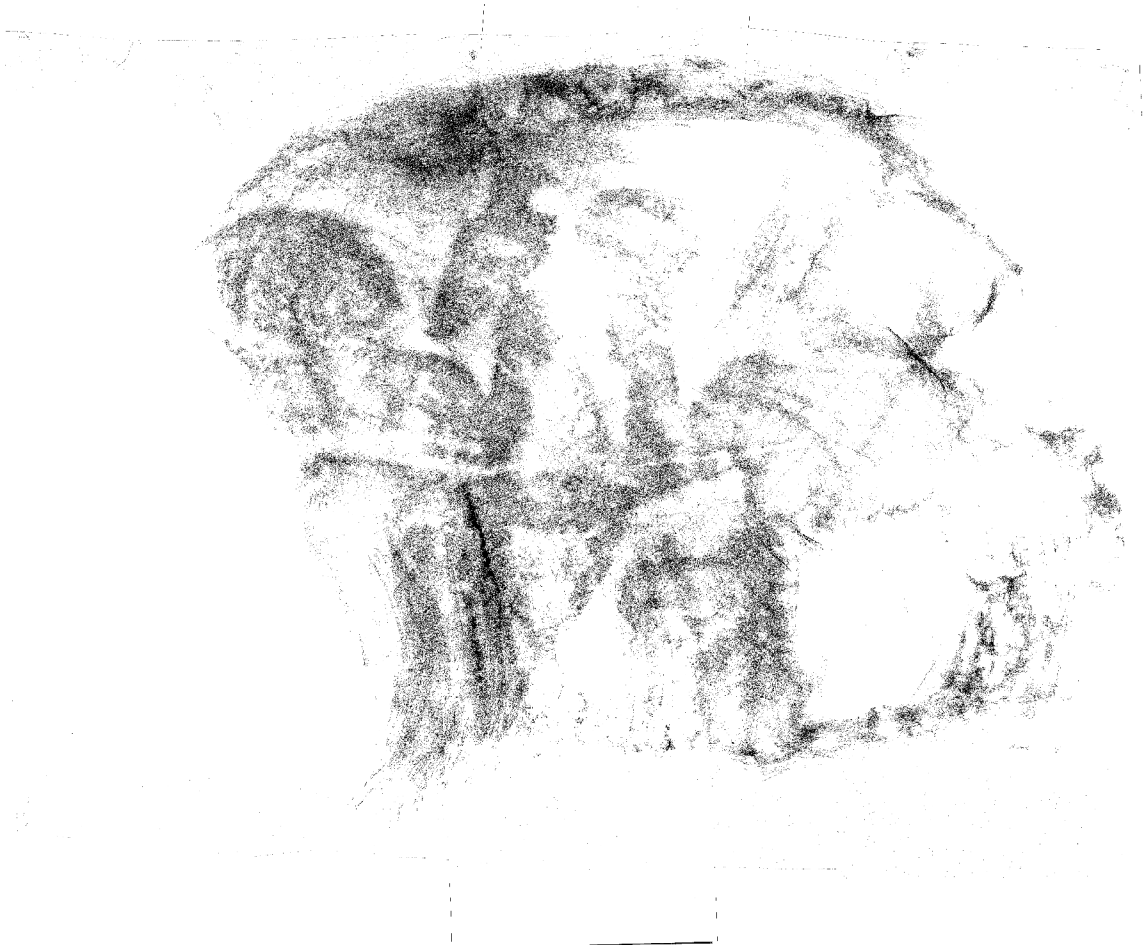
EK D - Çizim 14

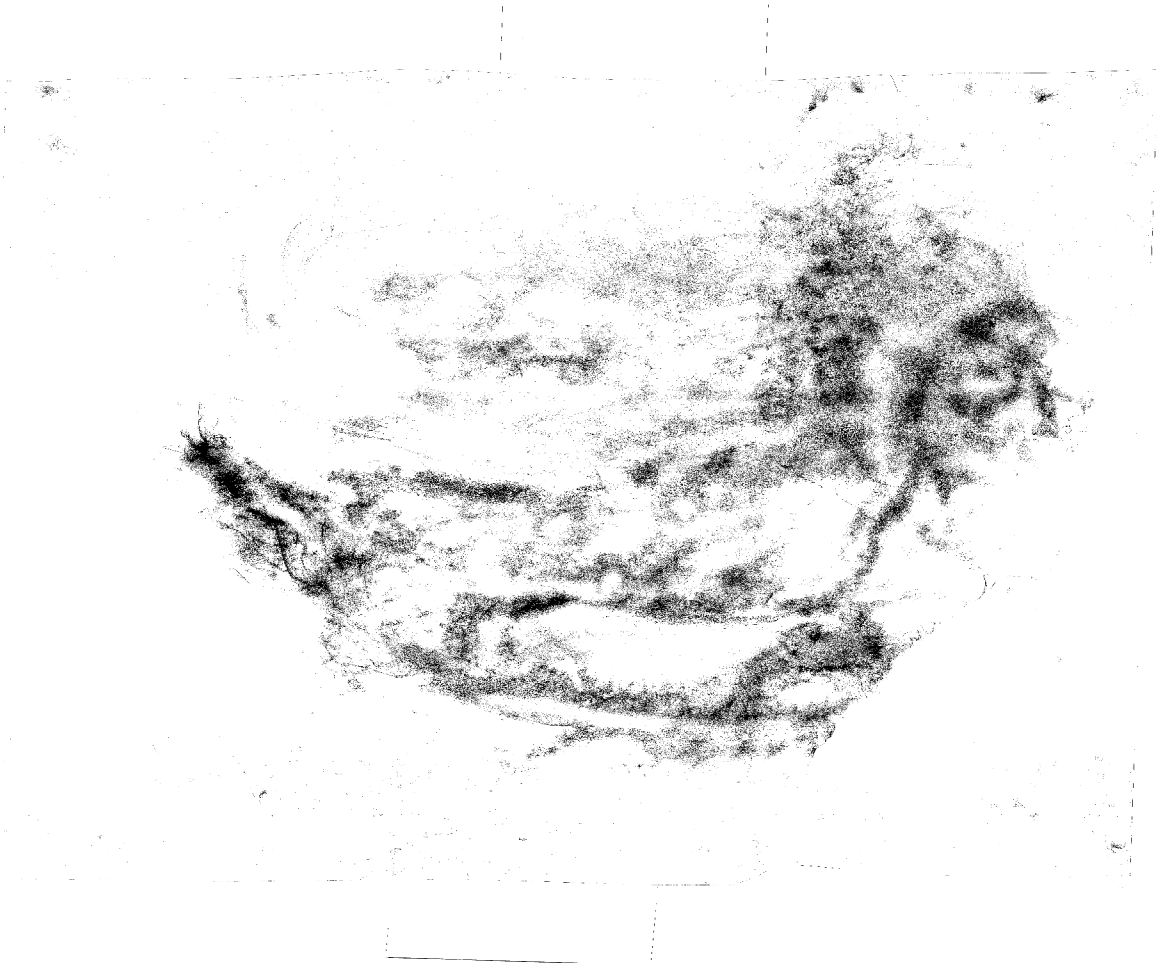
EK D - Çizim 15

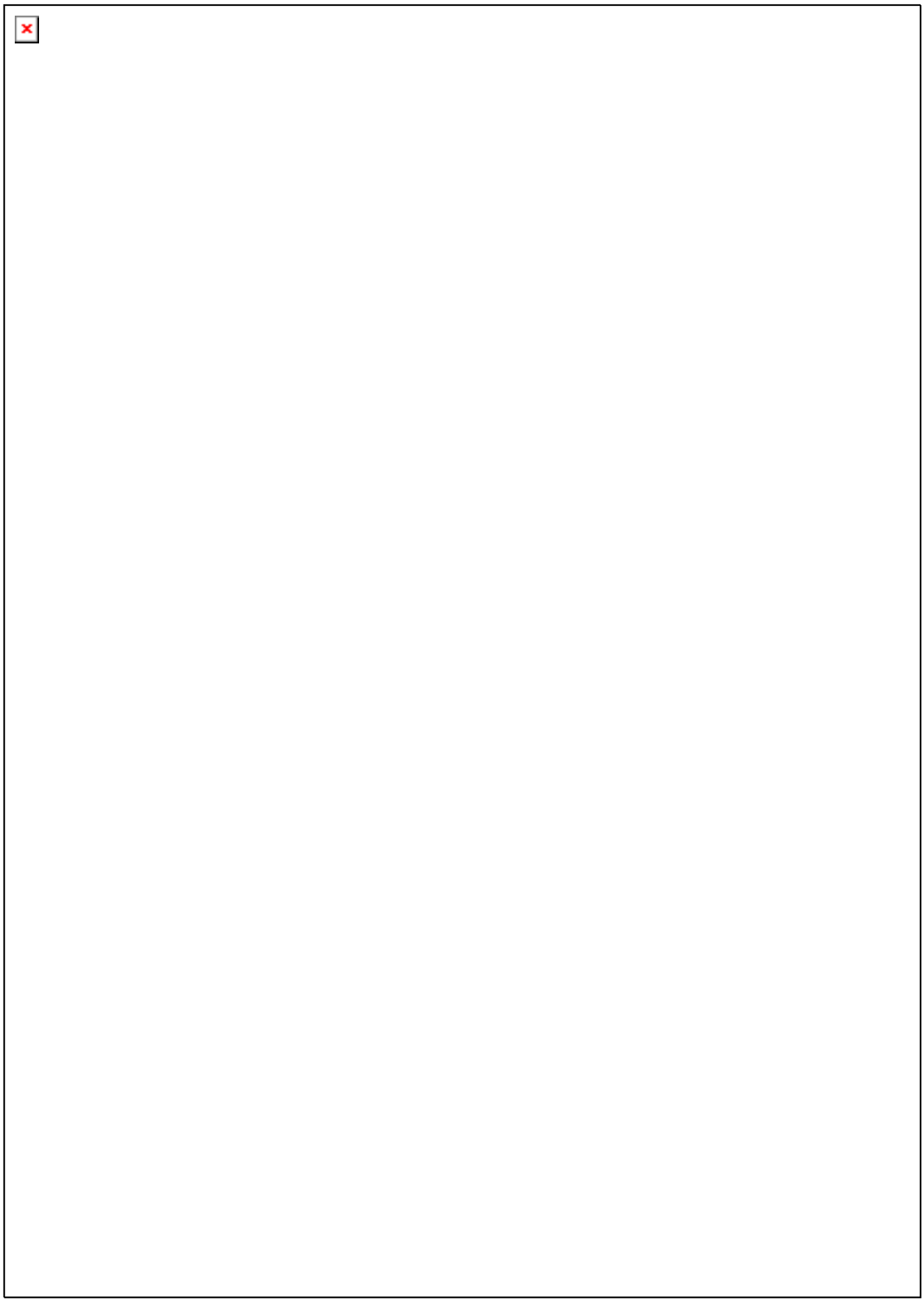
EK E - Stampaj 1

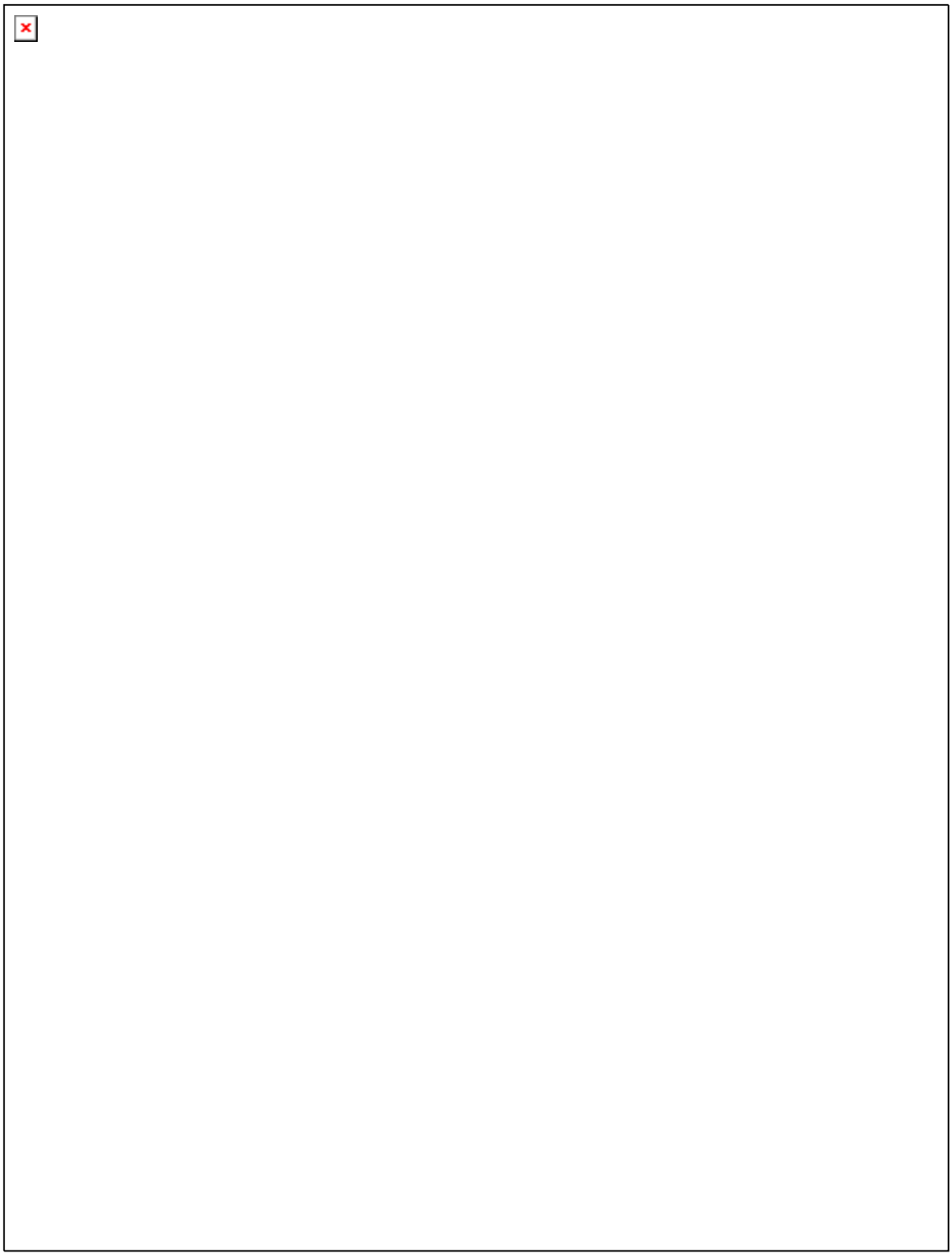
EK E - Stampaj 2

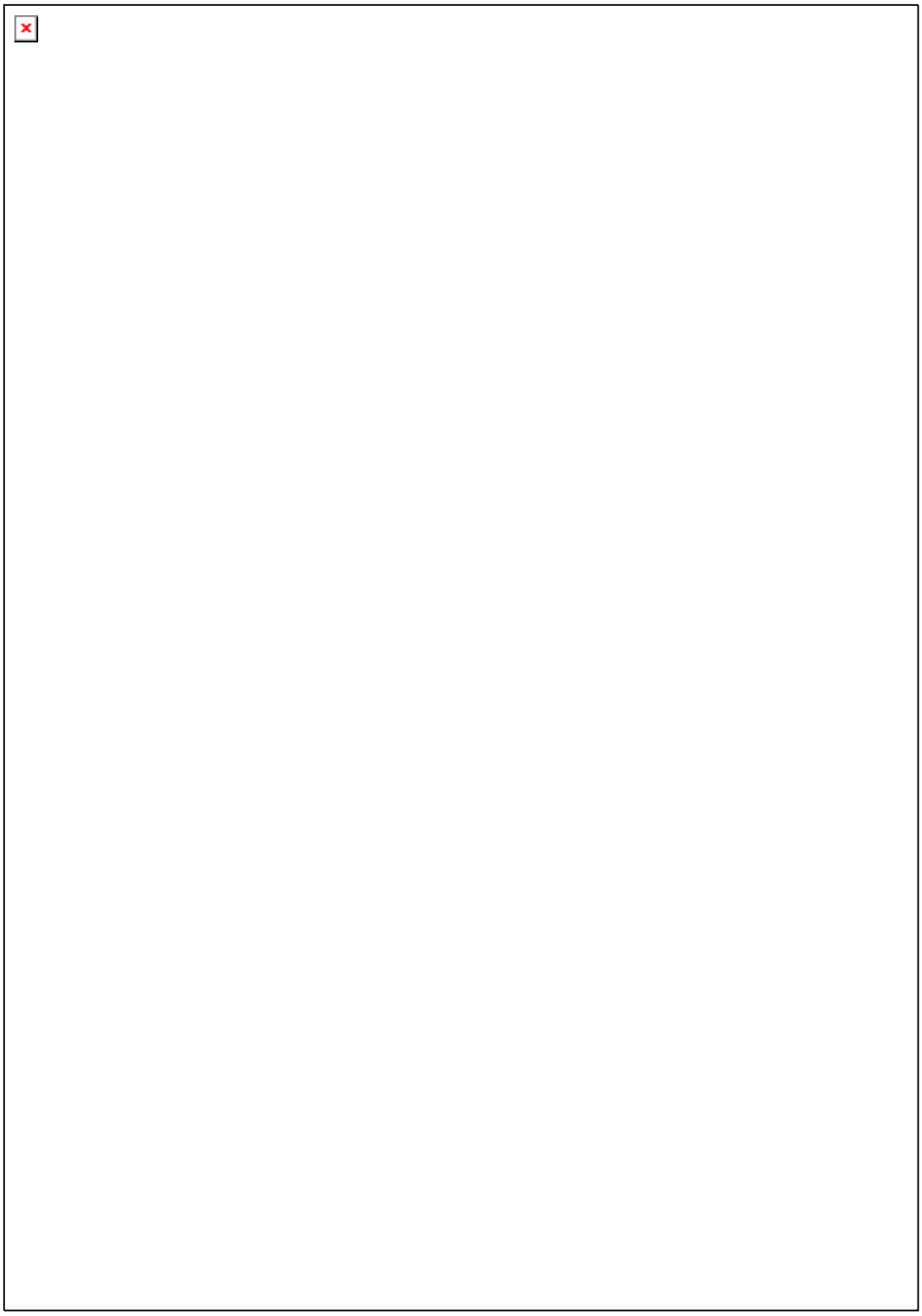
EK E - Stampaj 3

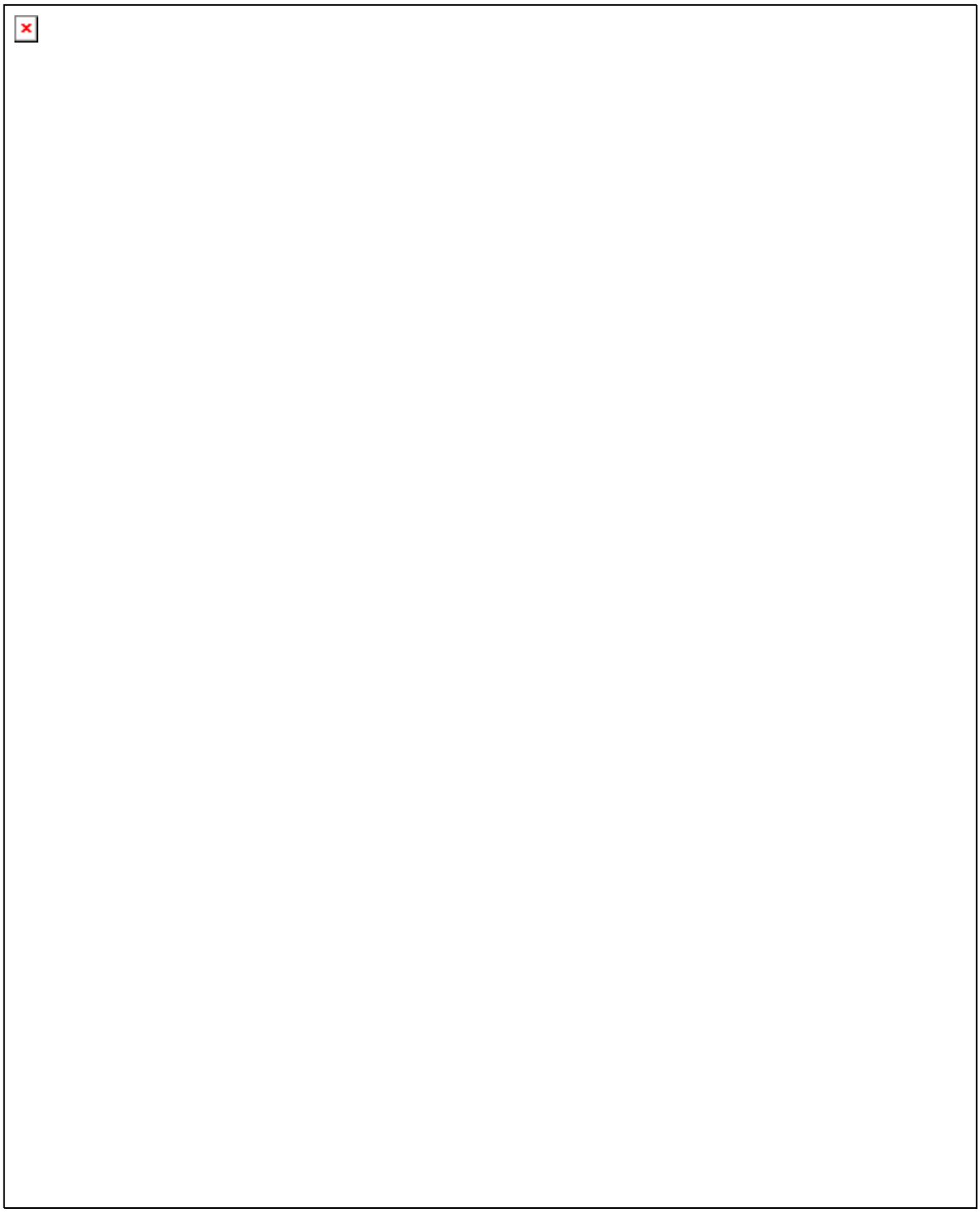
EK E - Stampaj 4

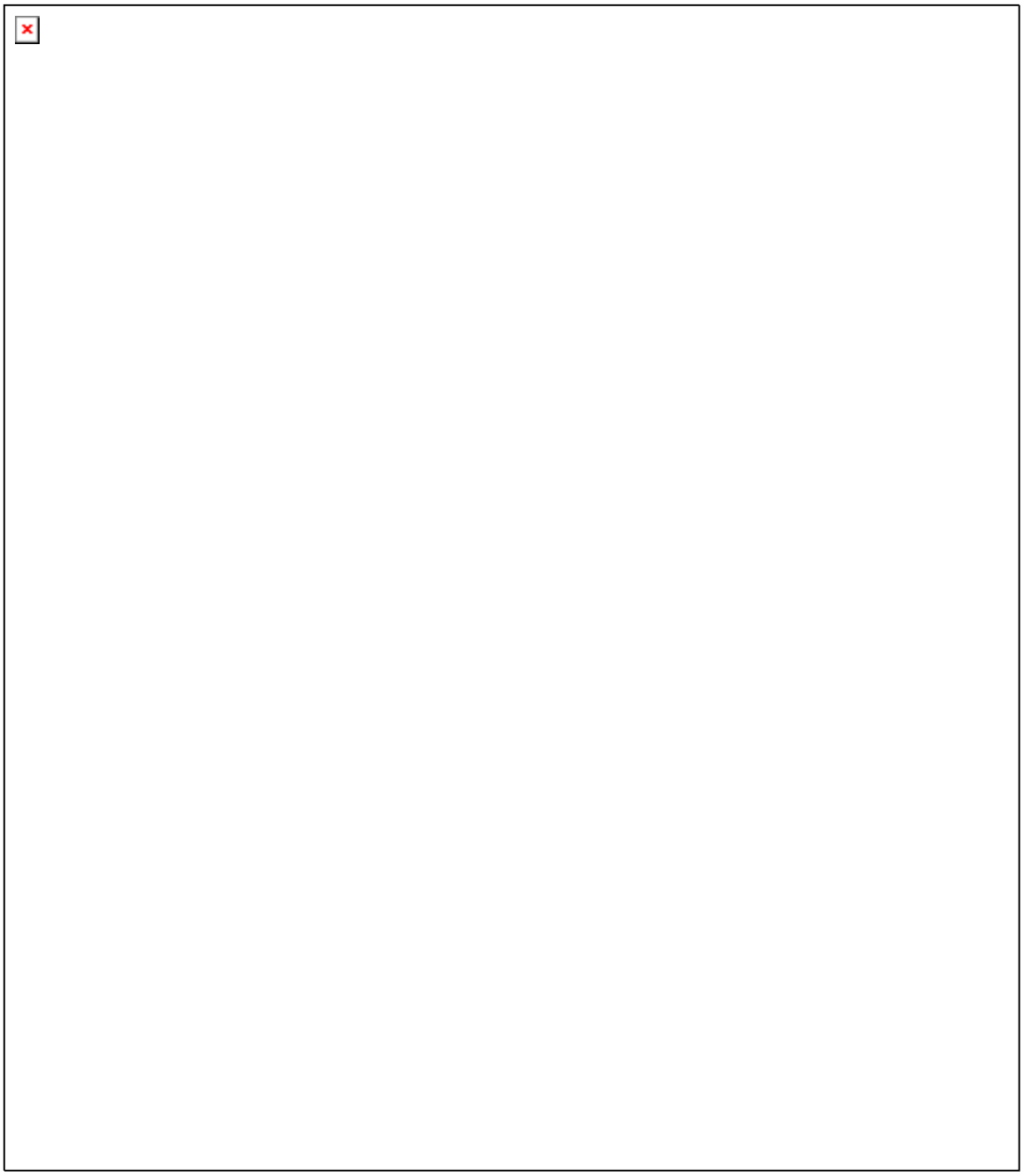
EK E - Stampaj 5

EK E - Stampaj 6

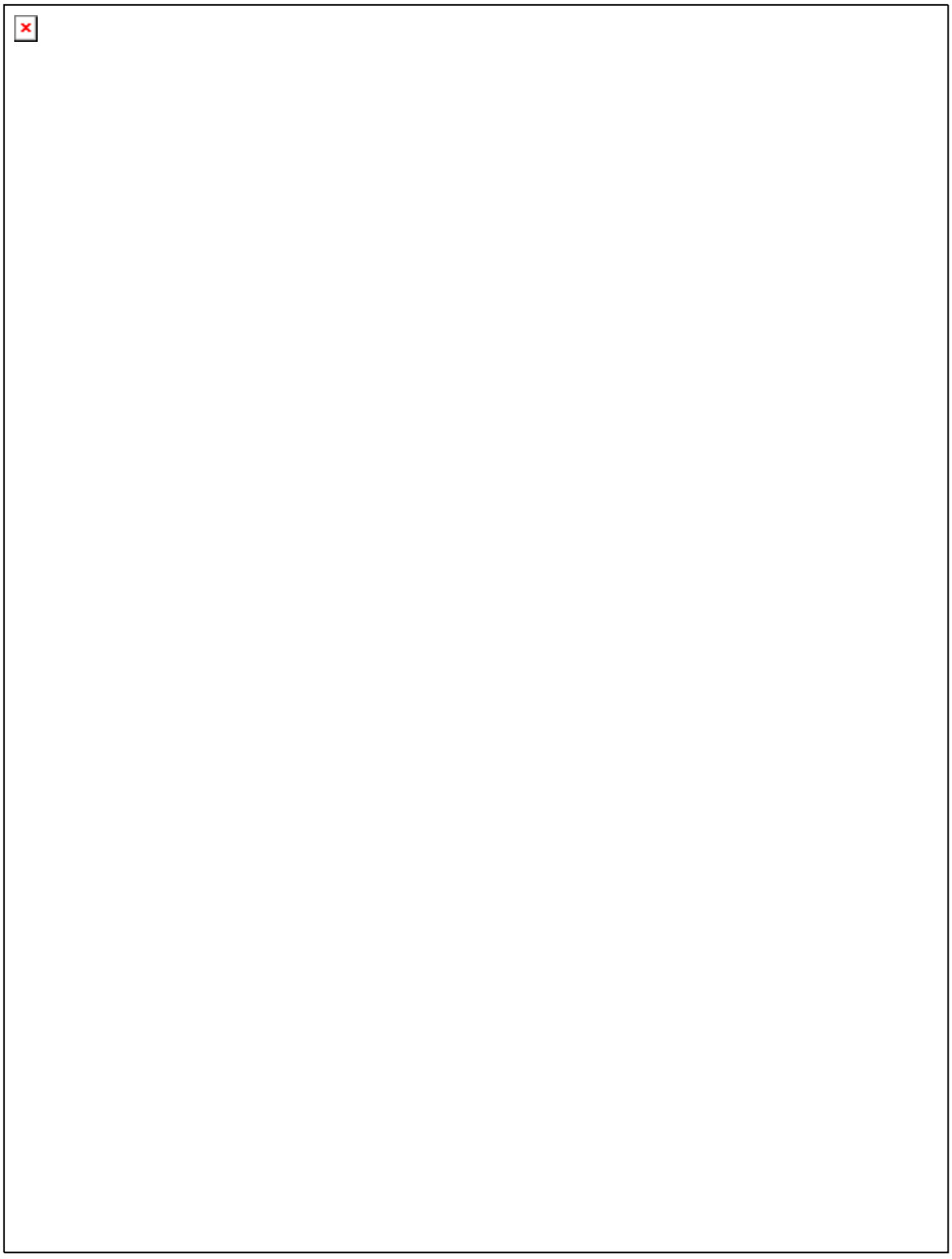
EK E - Stampaj 7

EK E - Stampaj 8

EK E - Stampaj 9

EK E - Stampaj 10

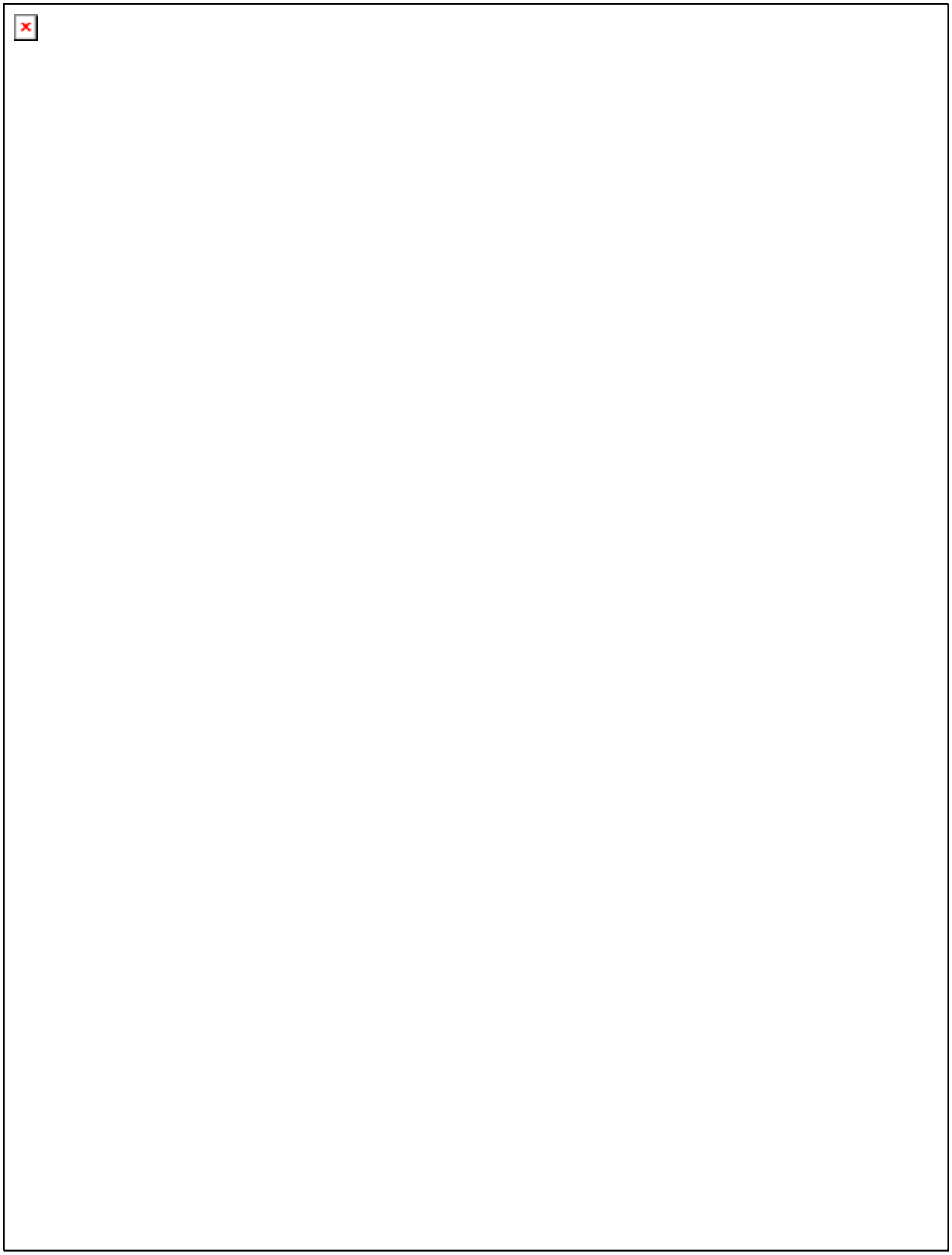
EK E - Stampaj 11

EK E - Stampaj 12

EK E - Stampaj 13

EK F – Levha I

EK F – Levha II

EK F – Levha III

EK F – Levha IV

EK F – Levha V

EK F – Levha VI

EK F – Levha VII

EK F – Levha VIII

EK F – Levha IX

EK F – Levha X

EK F – Levha XI

EK F – Levha XII

EK F – Levha XIII

EK F – Levha XIV

EK F – Levha XV

ÖZGEÇMİŞ

Özlem DOĞAN

KİŞİSEL BİLGİ

Doğum Yeri **:** Karaisalı
Doğum Tarihi **:** 01/10/1977

EĞİTİM DURUMU

Mustafa Kemal Üniversitesi — Antakya/HATAY
Fen Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Böl.
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Ana Bilim Dalı — 1998 – 2003

Karadeniz Teknik Üniversitesi — TRABZON
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi
Tarih Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans — 2005 – 2007

Çukurova Üniversitesi — ADANA
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans — 2008 – 2011

ÖZEL ÇALIŞMALAR

Seminer **:** Hatay Bölgesi Klasik Dönem Kazıları ve Yüzey Araştırmalarının Kısa Tarihçesi

Bitirme Tezi **:** Geç Hitit Orthostatları Üzerindeki Erkek Kıyafetleri

Yüksek Lisans Tezi **:** Adana Müzesinde Bulunan Geç Hitit Dönemi Stelleri

KATILDIĞI ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR

Tell Kurdu Kazısı — Amik Ovası / Hatay 1999
Asi Deltası Yüzey Araştırması — Samandağ / Hatay 1999

Asi Deltası Yüzey Araştırması — Samandağ / Hatay 2000
Gre Virike Kazısı — Birecik / Şanlıurfa 2000

Tell Kurdu Kazısı	Amik Ovası / Hatay 2001
Narlıca / Ilıca Mevkii Mozaik Kurtarma Kazısı	Antakya / Hatay 2001
Amik Ovası Yüzey Araştırması	Amik Ovası / Hatay 2002
Tatarlı Kazısı	Mustafabeyli / Adana 2009 Ceyhan

VASIFLARI

Sürücü Belgesi **:** B (25/09/2002 Aktif)
Bilgisayar **:** Microsoft Office Paket Programları**.**
Dil **:** İngilizce (Orta Seviye)

KATILDIĞI KURSLAR

-Mem Dil Kursu , Adana Halk Eğitim Merkezi
-Feyza Bilgisayar Kursu
-Adana Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü KUDEB Eğitim Stajı
-İmar Yönetmeliği İle İlgili Seminerler
-İhale Yönetmeliği İle İlgili Seminerler